Doç. Dr. Osman N. KOÇTÜRK

Türkiye'nin kalkınmasında Tarım ve sanayi

Yeni bir düzen : AGRİNDUS

Türkiye'nin kalkınmasında

TARIM VE SANAYİ

Kapak düzeni : **Etem ÇALIŞKAN**
Dizgi : **GÜL Matbaası**
Baskı : **BAHAR Matbaası**
Kapak Baskısı :**FONO Matbaası**
Ekim 1967/İstanbul

Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları

TÜRKİYE'NİN KALKINMASINDA:

TARIM VE SANAYİ

Yeni Bir Düzen : AGRİNDUS

(Endüstri'nin Tarım Kesimi içinde Entegrasyonu)

Yazan: **Doç. Dr. Osman N. KOÇTÜRK**

AKŞAM KİTAP KULÜBÜ Serisi, No: 50

ÖNSÖZ

TÜRKİYE'de kesimler arası dengesizlik rahatsız edici bir ortam yaratmış ve yaşantılarımızı etkilemeye başlamış bulunmaktadır. Büyük şehirlere akın ve özellikle gizli işsizlik vatandaşlarımızın yaşama olanağı aramak üzere, yabancı ekonomilerin hizmetine girmelerine sebep oluyor. İthalât ve ihracatta başarısızlık ile dengesizlik, ekonomimizi hergün biraz daha zayıflatmakta ve ileri ülkelerle alış veriş yapmamızı engellemektedir.

Bir tarım ülkesi olan Türkiye'de, asıl amacı karanlık garip bir tüketim endüstrisi kaynaklarımızın yabancıların eline geçmesi için müsait bir ortam hazırlıyor.

Bu durumda tarım ile endüstri arasındaki ilişkileri düzenleyen ve halkı köylere bağlayarak, endüstriyi de yurt sathına yaymayı öngören yeni bir düzen ve hayat görüşüne ihtiyaç artmaktadır.

Yapılan çalışmalar bir temel görüş ve felsefeden uzak kaldığı sürece başarıya ulaşmak veya başarısızlıkların gerçek sebeplerini anlamak mümkün olamayacağına göre, bugünkü karışıklıktan kendimizi kurtarmamız ve belirli bir düzen içinde çalışmamız lâzımdır.

Sosyalist, kapitalist ve karma ekonomi düzeni içinde başarılı bir şekilde uygulanabilen AGRINDUS siste-

minin kısaca bilinmesini bundan dolayı yararlı görüyoruz. Türkiye gibi ekonomisi daha çok tarıma dayalı ve endüstriye sıçrama çabaları içinde bulunan bir toplum için bu temel felsefeye uygun davranma, sağlam ve istikrarlı kalkınmanın teminatı olabilir.

Bu kitapta düzenin nazariyatçısı Haim Halperin'in görüşlerinden yararlanarak ve yurdumuzun gerçekleri ile Anayasamızdaki hükümleri de dikkate almak suretiyle AGRINDUS anlayışını kısaca anlatmaya çalıştık.

Yapılan açıklamaların üretici, tüketici ve aracı guruplar ile siyasî görüşleri değişik kimseleri de ilgilendireceğini ve birleştirici bir düzen olarak bu yeni düzeni tanımakla çıkış yolu arayanlara yardımcı olacağını tahmin ediyoruz.

Osman N. KOÇTÜRK
20 Ağustos 1967
Ankara

I

KONUYA GİRİŞ

XIX uncu asrın ilk yarısında başlayan endüstri devrimi, eski çağda parmakla sayılabilecek kadar az olan kalabalık merkezlerin sayısını çoğaltmaya başlamıştır. Ticaret, Sanat ve Kültür merkezleri olarak çağının gelişmelerine sahne olmuş büyük şehirler, endüstri devriminden sonra endüstri merkezlerinde kurulmaya ve hızla gelişmeye başlamışlardır. Şehirde yaşayanlarla, köylerde yaşayanların oran ve sayısına geniş etkiler yapan bu gelişmeleri XIX uncu asrın başından bu tarafa Dünyanın her tarafında izlemek kabildir. İnsanlar tarih boyunca biyolojik bir davranışa uyarak yaşantılarını en kolay ve en mutlu kalıplara göre sürdürebilecekleri bölgelerde toplanıp birlikte yaşamayı denemiş görünüyorlar. Meyva sinekleri üzerinde yapılan denemeler, bu sineklerin bir ucundan bir mum alevi ile ısıtılmış bir bakır levha üzerinde kendileri için en uygun suhunete ulaşmış olan noktada kümelendiklerini göstermiştir. Sinekler gibi, bitkiler ve diğer canlı türleri de, ayni davranışa uyar zekâları ile olmasa bile içgüdüleri ile yaşamalarına en elverişli ortamı seçerek o ortamda yerleşirler. Sosyal bir davranış olarak kabullenmekten çok biyolojik bir içgüdü olarak değerlendirmeye elverişli olan bu davranışı zeki bir yaratık olan insanın hareketlerinde de görüyoruz. Bir zamanlar uygarlıklara yataklık etmiş olan Akdeniz kıyıları ve bilhassa Ege sahilleri, insanların yaşamak için seçtikleri elverişli bölgelerdi. Orta Asya'da yaşamakta olan atalarımız oradaki içdenizin kuruması ve yaşama şartlarının güçleşmesi sonu bu biyolojik içgüdüye uyarak, yaşamaya daha elverişli topraklar aramak üzere bulundukları yeri terketmişler, bu

suretle büyük göç ve akınlar başlatılmıştır. Eski çağda yaşamaya daha elverişli bölgelerin ele geçirilmesi için yapılan mücadelenin bugün, büyük savaşların gerçek nedeni haline geldiğini görüyoruz. Bu temel davranış, çağımızda da değişmemiş ve fakat insanlar rahat yaşayabilmek için başkalarının sahip olduğu kaynaklara el atarak, onların gerçek sahibi olmayı tercih etmişlerdir. Modern teknolojinin uygulamaya sokulması ile, toprak ve iklim koşulları mükemmel olmayan bölgelerde bile uygarlıklar kurmak mümkün bir hale geldiğinden, başka toplumların kaynaklarını, insangücünü, olanağını sömürmek ve kendi ayağına getirmek suretiyle Dünyanın her yerinde optimal yaşama şartlarını hazırlamak artık mümkün olabiliyor. Bundan dolayı Avrupa'nın dar ve yorgun toprakları üzerinde yaşayan batılı toplumlar, asırlardır yaşadıkları toprakları artık terketmek istemiyorlar. Bu bölgede kurulan modern endüstri ve bilinçli sömürgecilik çarkı, Dünyanın bütün nimetlerini bu insanların ayaklarına kadar getirmekte ve onlar dedelerinin yaşadığı kalabalık merkezlerde, eski mutlu düzenlerini devam ettirmektedirler. Avrupa'dan göç etmiş olan bir gurup insanın Kuzey Amerika'da kurdukları uygarlık, bu ülkenin yerlilerini yok etmekle işe başlamış ve daha sonra da endüstrileşerek, Dünyayı sömürme olanağı kazanmıştır. Köylerde yaşayanların kalabalık merkezlere akını ile başlayan yeni gelişmeler ve endüstri merkezlerinin kuruluşu XVII nci asrın sonunda Dünyanın bütün değer ölçülerinde önemli değişmelere sebep olmuş bulunuyordu. Bu yeni akım, biyolojik bir karakterden çok, biyo - sosyal bir karakter göstermekte, aklm içgüdülere hâkimiyeti yeni akımın niteliği olmaktadır. Artık insan doğanın bütün nimetlerinden ölçüsüz olarak faydalandığı köy hayatını bırakarak, geçimini sağlamak için endüstri şehirlerinin sisli ve dumanlı havasını teneffüs ederek, bir robot gibi çalışmanın zarurî olduğuna inanmış ve apartmanlarda konserve kutularına yerleştirilmiş sardalye balıkları gibi sun'î bir yaşantıyı, köylüklerin insana daha uyarlı yaşantılarına tercih etmiştir. Endüstrideki üstün kazanç ve istikrar, tarım kesimindeki gelir düşüklüğüne ve istikrarsızlığa galebe çalmış bulunuyor. Güvenlik duygusu ve geleceğini garantiye bağlama içgüdüsü, tarım kesiminden geçinen milyonları, endüstri ve hizmetler kesimine aktarmış ve kalabalık merkezlerde yaşayan nüfus son 150 yıl içinde hızla artarken köyler tenhalaşmıştır.

Birleşik Amerika'da 1790 tarihinde büyük şehirlerde yaşayan

insan miktarı, tüm nüfusun ancak % 5,1 kadarını teşkil etmekteydi. 1850 tarihinde bu oran % 15,3'e ve 1940 da % 56.5'a, 1950 de ise % 59,0'a yükselmiştir. Eğer 2500 insanın toplu olarak yaşadığı merkezleri kasaba olarak kabul ederek bir hesaplamaya girişecek olursak, bugün Birleşik Amerika'da nüfusun % 88,5 kadarının kalabalık merkezlerde yaşamakta olduğunu söylemek kabil olacaktır. **(The Economist ,10. Feb., 1962, p. 515, a diagram).** İngiltere'de, XIX uncu asrın başında tüm nüfusun ancak % 10 kadarı kalabalık merkezlerde yaşarken bu nisbet 1921 yılında % 80'e çıkmış ve 1961 yılında da ayni düzeyde kalmıştır. Birleşik Amerika ile İngiltere'de gayet hızlı bir tempo ile vaki olan bu gelişmeler, bilhassa İkinci Dünya Savaşından sonra geri kalmış ülkelerde de kendini göstermeye başlamış ve Asya, Afrika, Güney Amerika gibi daha çok köylüklerde yaşayan insanların çoğunlukta olduğu bölgelerde, endüstrileşmeye bağlı bir şehirleşme cereyanı belirmiştir. Az kalabalık merkezlerin, daha kalabalık şehirler haline gelişinde endüstrileşmenin en önemli etken olduğunu bu ülklerde çok daha açık bir şekilde görebiliyoruz. Kasaba ile kalabalık şehrin sosyolojik yapısı ve karakteri arasında önemli farklar vardır. Bu karakter farkı bilhassa köy ile şehir kıyaslandığı zaman çok daha bariz bir hale gelmektedir. Endüstri merkezlerinde ve kalabalık şehirlerde sosyal bir tecanüs (Heterogenity) sağlamak mümkün olmadığı halde, köyde bunun kendiliğinden şekillendiğini görüyoruz.

Şehirde yaşayanlar arasında gelir ve sınıf farkları uçurumlar yaratabilecek kadar değişiktir. Çalışma alanlarının farklı oluşu, eğitim imkânları ve kültür farkları kalabalık şehirde yaşayan insanlar arasında dil, örf ve adet farkları bile yaratabilmekte, çıkar gurupları arasındaki sessiz mücadele yaşantıları tatsız bir ortama sürüklemektedir. Kalabalık şehir halkına hâkim olmak ve onları ayni şekilde etkileyerek bir anlayış etrafında birleştirecek yeni değerler bulmak ve bu değerleri kullanmak gerçekten zor bir iştir. Bundan dolayı şehirleşme ve endüstri merkezlerinde yumaklanma cereyanına karşı olan sosyologlar ile köylerde yaşamaya taraftar olan ve köy hayatını öğen sosyoloğlar arasında hâlâ devam eden çetin bir mücadele vardır.

Şehirdeki yaşama şekli ile köydeki yaşama şekli karşılıklı olarak mukayese edilecek olursa, şehirdeki yaşama şeklinin tüm olarak farklı olduğu görülecektir. Şehirlinin yaşantılarına daha hızlı bir tempo hâkimdir. Köye nazaran çok daha dinamik bir

karakter gösteren kalabalık şehirlerde hayatını kazananlar, değişik kalıplara göre çalıştıklarından değişik itiyatlar kazanır, örfleri ve âdetleri bakımından da menşe aldıkları köy ünitesinden uzaklaşırlar. Bunların büyük şehirlerde doğan çocukları ise artık köyden kopmuş ve köy hayatına tahammülü olmayan ayrı bir varlık niteliği gösterirler. Yeni şekillenen, hergün biraz daha kalabalıklaşan endüstri merkezlerinde ve kalabalık şehirlerde köy yaşantılarının henüz muhafaza edildiği (gecekondular) bölgelere rastlanabileceği gibi, köy hayatından şehir hayatına geçişi temsil eden gruplara ve bundan başka tamamen şehirleşmiş topluluklara da rastlamak kabildir.

Bu tip ünitelere bilhassa Türkiye gibi bir düzenden başka bir düzene geçme oluşumu içinde olan memleketlerde daha çok rastlıyoruz. Aslında köy ile şehiri birbirinden bıçakla keser gibi ayırmak ve ayrı ayrı mütalea etmek yanlış bir davranış olur. Çünkü en eski ve kendi içinde düzenlenmiş şehirlerde dahi köyün etkilerini görmek kabildir. Köy ile şehir, endüstri ile tarım arasındaki ilişki Dünyanın hiç bir yerinde tam olarak koparılamamış ve bu üniteler arasındaki karşılıklı alışveriş sıfıra indirilememiştir.

Bundan dolayı biri gittikçe büzüşen ve küçülen ve diğeri ise serpilip gelişen köy ve şehir anlamları kullanılırken temelde müşterek olan bir çok niteliğin de mevcudiyeti akıldan çıkarılmamalıdır. Buhar gücü kullanılmaya başlanılmadan önce bir milyon insanın biraraya gelip beraberce yaşayabileceklerini düşünmek gerçekten güç bir işti. Bugün ise üç beş milyon insanın bütün ihtiyaçlarının aksamadan karşılanabildiği kalabalık şehirlerin sayısı az değildir. Bu şehirlerde yaşayan insanlar işlerine otomobiller, otobüsler, trenler ve tramvaylarla taşınmakta, ulaşım vasıtaları yer üstü kadar yerin altına oyulmuş geçitlerden de faydalanmaktadırlar. Çocuklar gökdelenlerin arasında günde birkaç saat güneş alan yeşil sahalarda, evcil hayvanlarla oynama mutluluğunu tatmadan yetişiyor ve gelişiyorlar. Bu çocukların oynadıkları bütün oyuncaklar basit makinelerden ibarettir. Bir oyuncak otomobil, konuşan bebek, evin salonuna döşenen raylar üzerinde hareket ederek çocuğu eğlendiren oyuncak tren kırılıp parçalanacak olursa birtakım çarklar, yaylar ve vidalardan ibaret olduğu görülür.

İşte bu ortam içinde yetişen şehirli çocuk, köyde yetişen çocuktan çok farklı bir anlayışa sahip olmaktadır. Köyde yetişen

kazandığı tecrübe ve çevresi ile kurduğu ilişkiler bakımından **«İnsan insanın dostudur»** anlayışına uyarlı bir ortamda gelişirken, mekanik araçlarla oynayan ve güneşin doğuşunu bir gökdelenin 53 üncü katından seyreden çocuk **«İnsan İnsanın Kurdu veya Düşmanıdır»** inancı ile yetişmektedir. Şehrin gürültülü hayatı ile bu çocuğun çevresinde olup bitenler onu başlangıçtan itibaren mücadeleci bir yaratık haline getirir. Böyle olmasına rağmen insanın yapısında ve çatısında mevcut olan doğanın kucağında yaşama eğilimi yorgun şehirlide de zamanla kendini göstermekte ve büyük şehirlerde emeklilik çağını idrak etmiş veya bu çağa yaklaşmış olanlar artık bir köy kulübesinde ve tabiatın kucağında sakin bir hayat sürmeyi en çok özledikleri bir rüya haline getirmişlerdir. Bu rüyayı gerçekleştirmek isteyen şehirliler ise kısa bir süre sonra köyde de yaşamanın mümkün olmadığını farkeder ve tekrar kalabalık şehrin gürültülü ortamına dönerler. İnsanı şaşkın ve ne istediğini iyi bilmez bir yaratık haline getirmiş bulunan endüstri devrimi kendisi ile birlikte sayısız problem getirmiştir. Birarada, hızlı ve streslerle dolu bir hayat yaşamanın sebep olduğu **«Sivilizasyon Hastalıkları»** tıp otoritelerini en çok meşgul eden konu haline gelmiş bulunuyor. Kalb ve damar hastalıkları, çocuk felci, kanser şehirde yaşama ve anormal yiyeceklerle beslenmenin ortaya çıkardığı problemler olarak kabul edilebiliyor. Ruh ve sinir hastalıkları ile yorgunluk ve çöküntülerin sebep olduğu tahribat, içme suyu temiz olmadığı için hastalıklara maruz bulunan köy ünitesindeki tahribattan daha az değildir. Gürültü, hergün ve her dakika çözümlenmesi güç bir mesele ile karşı karşıya gelme zorunluğu şehirliyi müzmin bir hastalık gibi törpülemektedir. Şehirde yaşayanlar gece hayatı, alkol ve tütün ile diğer kötü alışkanlıklardan, köylerde yaşayanlara nazaran daha çok zarar görürler.

Böyle olmasına rağmen insanlar devamlı olarak şehre akmaktadırlar. Şehrin yorucu ve insanı kendinden uzaklaştırıcı hayatı, köyde yaşayanı kendine çekmektedir. Asırlarca önce Mısır'da Safo isimli bir fahişenin insanları birbirine kattığı günlerde kuzeye doğru seyahat eden bir rahip, bir gece bir manastıra misafir olduğunda etrafına halkalanan ve İskenderiye'de olup bitenleri öğrenmek isteyen din adamlarına, büyük şehrin iğrenç hayatını dilinin döndüğü kadar anlatmaya çalışmış ve fahişelerin erkekler ile sokaklarda buluştuklarını tiksinerek anlatmıştır. Bu iğrenç yaşantıyı tiksinti ile takip eden rahipler gece odalarına

çekildikten sonra uzun uzun düşünüp kararlarını vermiş bulunuyorlardı. Ertesi gün manastırı terkedecek olan kuzey yolcusu, manastırda allahaısmarladık diyecek tek rahip bulamamıştı. Çünkü rahiplerin hepsi, bir gece önce tiksinerek izledikleri olayların sokaklarda cereyan ettiği İskenderiye'ye bir an önce ulaşmak için manastırı terketmiş ve kuzeyden güneye doğru yol almaya başlamışlardı. Düşünen ve bilen adam şehirdeki yaşantıyı beğenmemekte ve ondan kaçma çarelerini aramaktadır. Fakat manastırlardaki rahipler ile köylerde yaşayan bilinçsiz insanlar şehrin hikâyelerini dinleye dinleye, yenemeyecekleri bir özlemin içine düşer ve kendilerini insanı öğüten bu değirmenin taşları arasına atarlar. Sokaklarından altın toplayacaklarını sandıkları şehirlerde ise onları bir sıra mutsuz olay beklemektedir. Şehirden köye giden insan bir süre sonra tekrar şehre dönebildiği halde, köyden şehre gelen artık geri dönememektedir. Mutsuz yaşantısını böylece devam ettirerek köyle şehir arasındaki köprünün temeline atılmış bir moloz olarak kalan ve hayatını böylece yitiren milyonlara Dünyanın her yerinde rastlamak kabildir. Bu güçlü akım 1910 - 1957 yılları arasında yalnız Birleşik Amerika'da 12 milyon insanın köyden şehire göç etmesine sebep olmuş bulunuyor. İngiltere'de 1881 yılı ile 1951 yılları arasında köylerdeki insangücü, % 13'den, % 5'e ve 1955 de ise % 4,5'a kadar düşmüştür. Bir anlama tarımsal üretimi etkilemesi gereken köydeki insangücünde azalış, Amerika Birleşik Devletlerinde ve İngiltere'de koşulları değiştirememiştir. Tarımın makineleştirilmiş ve modernize edilmiş bulunması üretgenliği (prodüktivite) artırmış olduğundan, bu iki ileri ülke, artan nüfusun da yiyecek ihtiyacını daha mükemmel bir standarda göre karşılama imkânına ulaşmış bulunuyorlar. Birleşik Amerika'da bir tarım işçisi kendisinden başka 25 - 30 insanı doyurabilecek kadar besin maddesi üretebildiğinden köy nüfusundaki azalış bu toplumu etkilememiştir. Fakat Türkiye'mizde ve bizim koşullarımız altında bulunan diğer ülkelerde köyde çalışan üç insan, şehirde yaşayan bir insanı bile doyuramadığından, bu insanların da köyü terkedip büyük şehre göç etmeleri hayatî bir önem taşır.

Teknik bakımdan ileri ülkeler şu günlerde insanın toprakla ilişkisini tamamen koparacak çalışmalar yapıyorlar. Buhar ve elektrik gücü ile köyde yaşayanların büyük bir çoğunluğunu büyük şehirlere çekebilmiş olan insanoğlu, atom enerjisini kullanmaya başladıktan sonra sentez yolu ile yiyecek maddeleri ha-

zırlamayı ve güneşten Dünyamıza akan enerjiyi sun'î araçlarla depo ederek, bitkileri aradan çıkarmayı düşünmektedir. Bitkiler güneşten Dünyaya gelen enerji ünitelerini karbonhidratlar, yağlar ve proteinlerin moleküllerini içine hapsederek insana gıda maddeleri aracılığı ile aktarma etmektedirler.

Ayni şeyi yapabilen bir sistemin kurulması bitkileri ve hayvansal yiyecekleri de lüzumsuz hale getirecek ve belki birgün endüstri merkezlerinde sentez yoluyla yiyecek yapan tesisler de kurulacaktır. Fakat insana şimdilik bir **Jule Verne** hikâyesi gibi gelen bu ihtimaller üzerinde durmak istemiyoruz. XX nci asrın sonuna yaklaşmakta olan insan henüz topraktan koparılamamıştır. Feza yolculuğuna çıkan astronotlar bile beraberlerinde toprakta yetiştirilmiş yiyecekler bulundurmakta ve bununla beslenmektedirler. Gökdelenlerin 53 üncü katındaki çocuklar her sabah bir ineğin memesinden sağılmış süt ile karınlarını doyuruyorlar. Bu yiyecekleri üretmek ve büyük şehrin doymak bilmez ağzına ulaştırmak için bugün bile milyonlarca insanın köylerde yaşaması ve toprakla güreşmesi gerekiyor. Toprak insanların süt anası olarak durumunu tarihten önceki çağda olduğu gibi muhafaza etmekte, topraktan gelmeyen yiyecekler ve yiyeceklere renk, koku ve lezzeti artırmak için katılan kimyasal maddelerle beslenenler cezalandırılmaktadır. Kanserogen (kanser yapıcı) etkileri olduğu anlaşılan bu cins maddeler Dünyanın heryerinde kanunlarla yasaklanmışlardır. İnsan yaşamak, çalışmak ve sağlığını korumak için gene toprakta yetiştirilen bitkisel yiyeceklerle, hayvandan elde edilen besinlere muhtaç bulunuyor. Tabiat ana bu noktada gayet kıskanç davranmakta ve onları insafsızca cezalandırmaktadır. Bundan dolayı biz bu gerçeğe uygun olarak hareket etmek ve ayaklarımızın altındaki toprakla ilişkilerimizi dikkate alarak yeni bir düzen kurmak durumunda bulunuyoruz. Topraktan ve doğadan tüm olarak kopamamış olan insanın şehirlerde toplanarak köyleri tamamen boşaltması nasıl olsa mümkün olamayacak ve mevcut nizamı değiştirene kadar bir kısım insanın şehirde yaşaması için bir kısım insanın da köyde bulunması gerekecektir. Tekniğin geliştirilmesi ve tarımın mekanizasyonu İngiltere ve Birleşik Amerika'da olduğu gibi üretimi etkilemeden köyde yaşayan nüfusun azaltılmasına yararlı bir ortam hazırlamakta ise de ayni şeyleri geri kalmış ülkelerde ve örneğin Türkiye'de hızla uygulamak toplumun geleceği bakımından çok tehlikeli ve yanlış bir uygulama olabilir.

Köyden şehire akın, bir anlamı ile de tarım kesiminden endüstri kesimine kayma demektir. Teknolojideki hızlı gelişmeler büyük şehirlerde yaşayan ve endüstriden para kazanan kişileri zengin insanlar haline getirmiş bulunuyor. Köyde yaşayanın bir yılda kazanamadığını şehirli bazen bir günde kazanabilmekte ve ve bunu bir günde harcayıp başka bir kazancın peşine düşmektedir. Köydeki ise az kazanıp az harcamaktan ibaret tutucu bir yaşantıyı sürdürme durumundadır. Buna rağmen şehirde yaşayan kadar yorulur ve bazen daha çok yorulması gerekir.

Aslında bütün insanlar başka bir insana hizmet etmek için yaratılmışlardır. Bu emek alışverişi adil olursa, bizim belirli bir düzen içinde yaşamamıza yardımcı olur. Köyde yaşayanlar ağır hizmet koşulları içinde, şehirlinin yiyecek ve ilkel madde ihtiyacını karşılarken, endüstri merkezlerinde yaşayanlar kendilerini pek yormadan makineleri hizmete sokarak imal ettikleri bazı araç ve gereçlerle köylüye ve şehirde yaşayan diğer kişilere hizmet etmekte ve fakat bu hizmetleri karşılığı daha çok kazanç sağlamaktadırlar. Sonucun böyle oluşunda şehirlerin yalnız bir endüstriel üretim merkezi olmakla kalmayıp, yetkileri elinde bulunduran yönetici gurupların da barındıkları merkezler oluşunun etkisi büyüktür. Bu merkezlerde yöneticiler ile üreticiler arasında kurulmuş olan ilişkiler ve dostluklar ticarî operasyonlarla köylünün elindekinin ucuz alınmasına ve köylüye satılanların da yüksek fiyatlarla satılmasına yardımcı olmaktadır. Paranın şehirlerde birikmiş olması ile tesislerin şehirlerde oluşu, şehrin köy üzerindeki hegemonyasını devam ettirmesi bakımından iş adamlarına yardımcı olur. Üniversiteler, okullar, sanat ve ticaret merkezleri hep büyük şehirlerde kümelenmiş ve endüstri ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Dostluklar halinde gelişen bu ilişkiler daha sonra şehrin köy üzerindeki baskısını artırmak için etkili bir araç olarak kullanılacaktır.

Sayıları gittikçe çoğalan büyük şehirlerin gittikçe kalabalıklaşan halkını sayıları ve nüfusu hergün biraz daha azalan ve ekonomik gücü zayıflayan köy üniteleri sırtından ilânihaye geçindirmek kabil değildir. Bunun bir limiti ve bir sınırı olması gerekir. Çünkü büyük şehir bir taraftan endüstrisinin mamullerini satmak ve bir taraftan da topraktan yetiştirilecek olan ürünlere olan ihtiyacını karşılamak için köy ünitesini iki yönlü bir yüzey üzerinde mütemadiyen istismar etmektedir. Alırken ve satarken daima zarara uğrayan köylü, zamanı gelince bu yaşama

düzenine tahammül edemez hale gelmekte ve biraz açıkgöz olanları köyü terkederek, büyük şehirlere ve hatta yabancı ülkelerin büyük şehirlerine kadar kaçmaktadırlar.

Oradaki hayatı tanıdıktan sonra da bu insanı tekrar köye döndürmek artık mümkün olmadığından tüketici gurup bir kişi fazlalaşmış ve üretici güç ise belirli bir nisbete göre azalmış bulunuyor. İşte bütün mesele burada düğümlenmekte ve şehir ile köy arasındaki dengeyi sağlayacak yeni bir düzenin düşünülmesi bundan dolayı gerekmektedir. Bu akımın böylece devamı halinde çok garip bir durumun ortaya çıkacağı aşikârdır. Nüfusu 50 milyonu aşkın büyük şehirlerin kurulması ve bu şehirlerde iskân, trafik, beslenme gibi meselelerin çözümlenmesi belki mümkün olabilir. İnsanlar teknik olanaklarını harekete getirerek yer altında 20 katlı metrolar yapıp trafik meselesini böyle çözümleyebilirler. 300 katlı binalarda yüzbinlerce insanın barındırılması ve hergün işine ulaştırılması belki kabildir. Fakat böylece üretilen endüstriel ürünlerin üstün kârlar sağlamak suretiyle satılabileceği binlerce köy ünitesi düşünmek ve bu köylerin 50 milyon insanın yiyecek ihtiyacını karşılayabilecek bir çalışma düzeni içinde bulunacağını farzetmek gülünç olur. Bu noktada biraz durup, bu işin nereye varacağını ve bütün Dünyaya sirayet etmiş olan şehirleşme eğilimini toplumun çıkarlarına uyarlı bir şekilde nasıl önleyebileceğimizi düşünmemiz gerekiyor. İşte AGRİNDUS anlayışı bu ihtiyaçtan doğmuştur. Bir taraftan köy ile şehir bir taraftan tarım ile endüstri arasındaki dengenin tesisi zarureti bizi şehir ile köy ve tarım ile endüstri arasında statik bir birey üzerinde düşünmeye zorluyor. Bu bireyin kurulması ve işletilmesi zora dayalı olmamalı ve insanlar bu ünite içinde mutlu ayni zamanda yaradılışımıza uygun bir hayat sürebilmelidirler. İşler sıkışınca şehirlerde yaşayanları süngü ile apartmanlarından çıkarıp, köylerde kurulacak kulübelere yerleştiremeyeceğimize, tırnakları ve saçları boyalı bir sekreter hanımı köye gidip tarhana hazırlamaya zorlayamayacağımıza göre, Türkiye'nin şu kritik devresi içinde bazı tedbirler alınabileceğini düşünüyoruz. Bu kitap Haim Halperin'in AGRİNDUS isimli kitabı esas alınarak ve Türkiye gerçekleri düşünülmek suretiyle bu temel anlayış içinde kaleme alınmıştır.

TARIM - ENDÜSTRİ DENGESİ :

BÜTÜN Dünyada köy ile şehir arasındaki denge tehlikeli bir şekilde sarsılırken, tarım kesimi ile endüstri ve hizmetler kesimi arasındaki denge de sarsılmış bulunmaktadır. Teknolojide ilerlemiş olan Birleşik Amerika ve İngiltere gibi ülkeler bu denge sarsıntısını, prodüktiviteyi etkileyen araç ve gereçleri hizmete sokarak atlatabilmiş iseler de, Türkiyemizin de dahil bulunduğu birçok geri kalmış ülke bu iki kesim arasındaki dengesizliğin zararlarını görmüş bulunuyorlar. Bir tarım ülkesi olarak tanımlanan Türkiyemizde insanların köyden büyük şehirlere kaçmış olmaları artık ekmeğimizin, yağımızın, ilkokullardaki çocuklarımıza verilen sütün, yabancıdan sağlanmasını gerektirmiştir. Büyük şehirlerde yaşayan tüketici guruplar, köy üzerindeki baskılarını büsbütün artırdıklarından köyden şehire ve hatta Türk köyünden batı Avrupa'nın endüstri merkezlerine korkunç bir akın başlamış ve köyler boşalmıştır. Tarım kesiminden kaçıp, endüstri ve hizmetler kesimlerinde yaşama olanağı arayan bu insanların büyük şehir çevresinde gecekondularda yumaklandıklarını görüyoruz. Çünkü endüstri ve hizmet kesimleri, tarımdan kaçanları absorbe edecek şekilde cihazlanmamış ve bunlara iş sahası hazırlayamamıştır. Endüstrinin böylece gelişememesinde şüphesiz köyden ibaret olan pazarın satın alma gücünün zayıf oluşu ile hergün biraz daha zayıflamakta oluşunun da büyük bir yeri vardır. İş böyle olunca Türk köyünün besleyemediği, büyük şehirler halkını borçlanarak alman yiyecek maddeleri ile beslemek ve satılacak bir şeyimiz olmadığından ve endüstrimiz dış ülkelere satış yapamadığından insangücünü satmak, yahut da dinlenmek için Türkiye'ye gelecek üç - beş turistin bırakacağı birkaç dolara bel bağlamak durumunda kalıyoruz. Yabancı sermaye kendi köylüsüne satamadığı endüstriel ürünleri de Türk köyünde pazara çıkardığından, köyün kaynakları bu suretle yabancı ülkelerin hizmetine girmektedir. Türk tarımı ile yerli endüstrinin arasına girmiş olan yabancı sermaye alım ve satış safhalarında sağlanan çıkarları iki ünitenin de elinden alarak kendi kasasına aktardığı için Türk köyündeki bunalım artık büyük şehirlerde de kendini göstermeye başlamış ve bu bir siyasî uyuşmazlık yaratmış bulunuyor. Çıkar guruplarının siyasî örgütlere sızıp, çıkarlarını bu yoldan devam ettirmeye çabalamalarının da

gerçek sebebi budur. Bozulan dengenin belirli bir gurubun çıkarını engellemeden ve yabancı sermayenin çıkarlarını da korumak suretiyle denge haline getirilmesi gerçekten güç ve sun'î baskıları gerektiren bir yönetim şeklidir. Bize kalırsa Türkiye'nin asıl meselesi de budur.

XIX uncu asırda İngiltere ve Birleşik Amerika gibi ülkeleri etkileyen büyük şehirlere akın cereyanı İkinci Dünya Savaşından sonra geri kalmış ülkeleri de etkisi altına aldığı için, geri ülkeler bu hareketin daha önce başladığı ekonomileri endüstri ile güçleşmiş ülkelerin iktisaden sömürdükleri bölgeler haline gelmiş bulunuyorlar. Millî gelirin ve millî prodüktivitenin düşük olduğu geri ülkelerde sömürülebilecek kaynaklar doğal kaynaklar ile bu ülkeler insanının emeğinden ibaret kalmaktadır. Orta Doğu ülkelerinden bir çoğu sahip oldukları petrol kaynakları ile ileri ülkenin sömürme arzusuna cevap verirken, Türkiye ve koşulları bize benzeyen ülkelerde, köyde yaşayanlar yabancıların sömürücü davranışlarını tatmin edebilecek bir sömürme aracı olamamakta ve buna konu teşkil ettiklerinde büsbütün zayıflamaktadırlar. Türkiye'de köy ünitesi endüstri ile uzaktan veya yakından ilişkisi olmayan tam bir tarım ünitesidir. Bu ünitenin yetiştirdiği mahdut sayıdaki tarım ürünlerinden pek mahdut bir kısmı ihraç mevzuudur.

Tütün, pamuk, fındık, incir, üzüm, zeytinyağı, afyon gibi parmakla sayılabilecek kadar az toprak ürünü büyük şehirlerde yaşayan iş örgütlerinin aracılığı ile yabancı ülkeye aktarıldığı zaman kazancın önemli bir kısmı şehirde tutulmuş ve pek sınırlı bir kısmı köye aktarılmış olur.

Buna karşılık yabancılar ve şehirde yaşayanlar tarafından köye sokulan ve köyde satılan ihtiyaç maddelerinin çeşit ve miktarı hergün biraz daha artmaktadır. Eskiden köyden şehire akan ve köy ünitesinin şehirden para kazanmasına yardım eden yemeklik yağlar, bugün margarin halinde endüstri merkezlerinden köye akmaktadır. Aslında ilkel maddesi, tesisleri ve sermayenin önemli bir kısmı yabancıya ait olan bu çeşit yağlar karşılığı köylünün ödediği para şehirde de kalmamakta ve bunun bir kısmı da yabancı ülkelere transfer edilmekte, bir daha köye dönmemektedir. Artık bir ihtiyaç haline gelmiş olan transistörlü radyolar, lâstik ayakkabılar, ilâç, yabancı gazozlar, plastik eşya

ve bütün tüketim maddeleri ile şehirli ve yabancı ortakları köyün gelirine el koymuştur. Buna karşılık köylünün şehirliye ve yabancıya satabileceği tarımsal ürünlerin miktar ve kaliteleri köyün ihtiyaçlarını karşılama bakımından yeterli kabul edilemeyecek bir seviyeye düşmüş bulunuyor. Şu halde Türkiye'deki tarım - endüstri dengesi başta yabancı sermaye olmak üzere şehirlinin bencil davranışları ile ve hızlı bir tempo ile bozulmuş, tashihi hayli güç bir ortama girmiştir. Şehirden köye satılan endüstri ürünleri, köydeki tarımsal üretimi artıracak ve bu suretle köyden şehire satılan ürünlerin miktar ve kalitesini köy lehine düzenleyerek kazancı artıracak maddeler olsaydı denge bu kadar ciddî bir şekilde bozulmayacaktı. Kurtuluş savaşını izleyen ilk yıllarda ekonomimiz çok fakir ve güçsüz olmasına rağmen tarım - endüstri dengesi başarı ile korunmuştur. Yabancı müdahalenin bu dereceye varmamış olması dolayısıyle köyle şehir arasındaki ilişkiler belirli kalıpların dışına taşamamıştı. Köylü pazara yağ, yoğurt, yumurta ve ürettiği toprak ürünlerini getirir, bunlar karşılığı edindiği para ile de kasabadaki ilkel endüstrinin kendisi için hazırladığı temel ihtiyaç maddelerini satın alırdı. O tarihlerde endüstrinin bugünkü gibi güç kazanmamış olması ve bilhassa yabancı müdahalenin mevcut olmayışı paranın çoğunlukla köyde birikmesine ve köy halkının ilkel bir hayat yaşamalarına karşılık satın alma gücünün üstün kalmasına sebep oluyordu.

Daha sonra Cumhuriyet hükümetlerinin kurduğu millî endüstri incelenecek olursa bunların çoğunlukla köy halkının vazgeçilmez temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldiği ve ilkel maddelerin çoğunu da köyden satın aldığı görülecektir Sümerbank'm kurduğu tekstil endüstrisi pamuk ile yapağısını köyden almış ve ona kumaş satmıştır. Ayni kuruluş ayakkabı ve deri eşya yapımında kullandığı deriyi gene köylüden almaktaydı. Şeker endüstrisi köylüden pancar almış ve köylüye şeker satmıştır. Üç örnekle anlatılmaya çalışılan köy ve endüstri ilişkileri şehrin köyü kıyasıya sömürmesine elverişli değildir.

Bugün ise şehir köyden fazla birşey almamakta ve köye pek çok şey satmaktadır. İşin fenası köye satılan ihtiyaç maddelerinin büyük bir çoğunluğu da yabandan gelmekte ve köyden çıkan paranın gerçekten önemli bir kısmı bir daha geri gelmemek üzere köyü terketmektedir. Lâstik, plastik, margarin, gazoz, radyo ve köye mal olmaya başlayan birçok rahat yaşama aracı bu olu-

şuma örnek olarak gösterilebilirler. Artık köye de girmiş olan naylon giyim eşyalarının çoğunlukla yabandan geldiğini ve bunu imal etmek için köylüden birşey alınmadığını biliyoruz. Soya yağını margarin halinde köylüye satıp yedirenler, onun elindeki zeytinyağlarını satın almamakta ve başka ülkelere ihracını da kısıtlamaktadırlar. Bu şartlar altında köylü, köyden şehire göç etmekten başka çare bulamamakta ve şehire geldiği zaman da işsizlik yakasına yapışmaktadır. Şehirde bir gecekondu kurup geçinme imkânları hazırlayamayanların yapacakları tek iş bir çaresini bulup Türkiye'den çıkmak ve kendini sömüren yabancı endüstrinin hizmetine girmek oluyor. Halbuki tarım - endüstri dengesini tesis suretiyle köylüyü köyünde mutlu kılmak ve onu yaşadığı toprağa bağlamak pek mümkündür. Bu düşünüş tarzının iyi örneklerini vermiş olan toplumları incelemek suretiyle fikri tesbite çalışalım.

Çeşitli Dünya ülkelerinde tarımsal gelirin endüstriye intikal eden miktarlarını aşağıdaki tablo bize açık bir şekilde göstermektedir.

Çeşitli Ülkelerde Tarımsal Gelirin Yüzdesi Olarak Endüstri Mübayaaları

Memleketin Adı	Endüstri Mübayaası (%)
İngiltere	50.7
Irlanda	38.8
İsviçre	36.8
İsrail	35.4
Batı Almanya	30.4
Danimarka	27.5
Yugoslavya	8.3
İspanya	8.3
Yunanistan	8.2

The State of Food and Agriculture, FAO. 1963

Görüldüğü gibi İngiliz endüstrisi üretimini tarım kesiminin ihtiyaçlarına yönetmiş ve bu kesimde üretimi etkileyecek araç ve gereç imalini ön plâna almış olduğu için tarımdan dolayısıy-

la köyden endüstriye intikal eden gelir tüm tarım gelirinin yarısına kadar yükselmiş bulunuyor. Bu sayede şehirler kendilerini besleyecek olan köy ünitelerini kuvvetlendirmiş ve onları güçlü alıcılar haline getirmiş bulunuyorlar. Buna karşılık millî endüstrisi tarım kesiminin dolayısıyla köyün ihtiyaçlarına yönelmemiş bulunan Yugoslavya, İspanya ve Yunanistan'da endüstri köye çok az şey satabilmekte ve üretgenlik bundan dolayı artırılamadığından köy üniteleri fakir pazarlar halinde kalmaktadırlar. Bu takdirde köy kendi endüstrisinin sağlayamadığı traktör ve eker-biçer gibi diğer tarım âletleri ile ihtiyaçlarını yabancı endüstrilerden sağlama yoluna gitmeye ve günden güne fakirleşmeye mahkûmdur. Türkiye'deki endüstrinin durumu da aynen İspanya, Yugoslavya ve Yunanistan'daki gibidir. Köylünün eline geçen paranın büyük bir kısmı endüstriye yatırıldığı halde, bu endüstri tam manasiyle millî olmadığından paranın önemli bir kısmı dışarı kaçar. Tarımsal üretimi etkileyecek olan taşıtlar, traktör, ziraat ilâçları ve köylünün şahsî ihtiyaçları için ödenen para ise çoğunlukla dışarı gitmektedir.

Dengesizliği besleyen ve artıran bu durumu millî endüstrimizi yurt gerçeklerine ve köy ihtiyaçlarına yönetmekle tashih edebiliriz. Fakat bu husus bugüne kadar düşünülmemiş ve endüstri nerede fazla kazanç varsa o kesime akmıştır. Şehirde yaşayanların köyden şehire gelen parayı ölü yatırımlar halinde lüks konutlar yapımı için harcamış olmaları yanında ekserisi ithal konusu olan konfor vasıtalarına yatırmış olmaları, köyün parasının dışarıya kaçmasına ve köylünün hergün biraz daha fakirleşmesine sebep olmuştur.

Şehirde yaşayanlar kendi aralarında yürüttükleri alış veriş, banka ve faiz gelirleri, komisyonlar ile mutluluklarını sürdürmeye çalışmışlar, bu durum onları bir süre sonra yabancı sermayenin oyuncağı haline getirmiştir.

Köyden şehire akının yapıcı sebebi köyün fakirliğidir. Hizmet kesiminde görev almış kalabalık bir memur kitlesi ile diğer hizmetleri yürütenler aldıkları ücret ile optimal şartları sağlayamadıkları halde şehri terketmek ve köye giderek üretim işlerinde görev almak istememektedirler. Böyle bir ortamda yabancı şirketler şehirli aracılığı ile Türk köyünü sömürmeye devam etmektedirler. Bu sömürme devam ettiği sürece köyden şehire akın durdurulamayacak ve bir süre sonra da şehirde yaşamak bir cehennem azabı haline gelecektir. Yiyecek maddeleri ile kö-

yün sağladığı ihtiyaç maddelerinin alabildiğine pahalılaşması ve buna rağmen köylünün eline yeterli miktarda para geçmeyişi, köyün üretim takatının düşük ve şehirlerde karargâh kurmuş olan aracı gurupların astronomik çıkarlar sağlamakta oluşları ile izah edilebilir. Türkiye bugünkü hali ile bu akımı durduracak bir tedbir almış değildir. Filhakika bu konuda bilgi sahibi olan ileri ülkelerde de köyden şehire akın eğilimini durdurmak kolay olmamıştır. Birleşmiş Milletlerin bir ihtisas organı olan Milletlerarası Çalışma Ofisi (ILO) durumu şöyle özetliyor:

● ..... **tarım kesiminin dışındaki kesimlere kayma bütün Dünyada dikkati çeken bir eğilim haline gelmiş bulunuyor. Emek artık toprağı terketmektedir. Bütün ülkelerde üretimde kullanılan tüm insan gücü içinde, tarıma tahsis edilen miktarın her yıl biraz daha azaldığına şahit oluyoruz. Fransa'da bir asıra yaklaşık bir süreden beri tarım kesimindeki insan gücünde azalma müşahede edilmektedir.**

Avustralya'da bu cereyan 1930 da başlamış ve Kanada, Danimarka, Almanya, Norveç'e de sirayet etmiştir. Bilhassa son yirmi yıl içinde azalma hayli hızlı olmuştur.

Tarım kesimini terkedip diğer kesimlerde görev almış olan kişilere neden dolayı tarımı terkettikleri sorulduğunda değişik cevaplar alınmaktadır. Gerçek sebebi öğrenmek için çeşitli ülkelerde araştırmalar yapılmıştır. Genel olarak tarımı terkedenler daha fazla ücret sağlamaktadırlar. Bunlar iliştikleri yeni kesimde daha az çalışarak, daha çok kazanma, daha rahat bir hayat sürme, eğitim, nakil vasıtalarından faydalanma olanağına kavuşuyorlar. Daha küçük bir evde daha mutlu ve daha emniyetli bir hayat sürüyorlar.

(ILO, Why Labour Leaves the Land, Geneva, 1960)

İfadelere dayanılarak yapılan araştırmalar bilimsel yoldan değerlendirilince tarım kesimi dışında sağlanan izafi gelirin yüksek ve iş bulma imkânlarının açık olması iki yapıcı sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iki ciddi sebep gelecek yıllarda da etkisini devam ettirecek olursa köy ünitesinin tamamen silinmesin-

den korkulmaktadır. Gerçekten ileri endüstri ülkelerinde hergün biraz daha gelişen endüstri merkezlerinin hudutları birbirine karışmaya ve köyler kaybolmaya başlamıştır. Geri kalmış ülke köyünü, pazar edinen bu güçlü endüstrilerin kendi köy ünitelerini yok etmeyi göze almış olmaları şüphesiz yanlış bir davranıştır. Çünkü bugün mamullerini geri kalmış ülkelere pahalı fiyatlarla satıp, onların tarımsal ürünlerini yok bahasına alabilen bu güçlü ekonomiler, geri ülkelerin uyanıp millî endüstrilerini kurmaları halinde pazar olanağından mahrum kalabilirler. Bu takdirde üretim artığı haline gelecek olan endüstri ürünleri için satış imkânı bulmak ve kendi halklarını doyuracak miktarda yiyecek maddesi satın almak gerçekten güç olacaktır.

Yakın bir gelecekte endüstri yiyecek maddelerini de sentez yoluyla imal edip insanın toprakla ilişkisini tamamen kesemeyeceğine göre, ileri ülkeler arasındaki endüstri rekabetinin onları meçhul bir istikamete götürdüğünü daha şimdiden söyleyebiliriz. Açlığın tehdidi altına girmiş olan Dünyada yiyecek maddeleri hergün biraz daha önem kazanmakta ve başta Amerika olmak üzere bütün endüstri ülkelerinin geri kalmış ülkeleri endüstrileşmekten vazgeçerek tarıma önem verme bakımından teşvik etmeleri tehlikenin sezildiğini göstermektedir.

Bu suretle önce kazanç hırsı ile işe girişen endüstri ülkelerinin bozduğu Dünya çapındaki tarım - endüstri dengesi yeniden tesis edilmeye çalışılmaktadır. Fakat Hindistan'da başlayan açlık, üretim olanağından mahrum ve tenbelliğe alışmış milyonların tutumu bunun kolay bir iş olmayacağını gösteriyor. Artık insanlar rahat bir ömür sürmek ve büyük şehirlerde yorulmadan yaşamak istemektedirler. Bunları tekrar köylere göndererek karasapanın başına geçirmek ve üretime zorlamak kolay bir iş değildir. Büyük şehrin bunalmış genç kuşakları, yaşama olanakları daraldığında **«Asî gençler»** olarak ortaya çıkmakta ve yeni bir problem teşkil etmektedirler. Ahlâkın bozulması, kumar ve fuhuşun gelişmesi, uyuşturucu madde iptilâsı, insanları köyden şehre çektikten sonra onları olanaksız olarak kendi haline terketmenin acı sonuçları halindedir. İşler böyle bir noktaya gelince genel olarak bir savaş beklenir. Fakat politikacıların gayretleri ile savaşlar da önlenmiş olduğu için bunalım her geçen gün etkilerini biraz daha artırıyor. Köyler bomboş ve şehirler ise lüzumundan fazla kalabalık, bu iki ünite arasındaki denge tarihte görülmemiş bir kalıba göre bozulmuş bulunuyor.

Dengeyi kurabilmek için şehirle köy arasında ve hem tarımsal hem de endüstriel karakter gösteren yeni bir ünitenin yaratılması gerekmektedir. Bu ünite hem tarım ve hem de endüstri karakterini taşıyacak, köy ile şehir arasında bir köprü vazifesi görecektir. Bu küçük ünite içinde tarım - endüstri dengesini kurmak ve iki kesim arasındaki gelir dağılışını tanzim çok daha kolay ve iyi plânlandığı takdirde sonuçları bakımından da uyarlı bir uygulama olur.

MORAL ZORUNLUKLAR:

ÇAĞIMIZDA toplumları tehdidi altına almış olan ters gelişmeler, ekonomik yönleri kuvvetli olan endüstrileşmiş toplumların, geri kalmış tarımsal topluluklar üzerine yapageldikleri baskının artmış olmasından ibaret değildir. Şehirleşmeye paralel olarak kalabalık merkezlerde ahlâk ve insanlar arasındaki ilişki de bozulmakta mutsuzluğu artıran önemli bir etken haline gelmektedir. Halperin büyük şehrin moral çöküntüsünü elle tutulur gözle görülür bir örnekle tanımlama bakımından bize yardım için köyde ve şehirde yapılmakta olan ölüm merasimlerini örnek alıyor. Gerçekten Ankara ve İstanbul ile İzmir gibi kalabalık şehirlerde insanlar en yakın arkadaşlarının bile ölüm haberlerini gazetelerden okumakta ve bazen işi olduğu için yıllarca dostluk ettiği bir arkadaşına son görevini de yapamamaktadır. Ankara'da yaşayanlar **«Hacı Bayram»** camiinde yapılan cenaze merasimlerinde büyük bir çoğunluğun ölüyü Anafartalar caddesine kadar takip ettikten sonra ortadan kaybolduklarını ve işlerinin başına döndüklerini bilirler.

Cenaze merasimlerinin tenha veya kalabalık oluşu, ölü ile yaşayanlar arasındaki sevgi ve bağlantıdan çok, ölünün geride kalan aile fertlerinin malî ve politik nüfuzu ile alâkalıdır. Ünlü kişilerin yaşlı anaları öldüğü zaman camilerin kapısı kum gibi insanla dolduğu halde, bazen topluma büyük hizmetler yapmış olan kişiler mezara kadar üç dört arkadaşı tarafından götürülürler.

Köyde olaylar böyle cereyan etmez. Köy ünitesi içinde doğum, düğün ve ölüm olayları ayrı ölçülere göre değerlendirilirler. Çünkü bu toplum içinde herkes birbirini yakından tanımakta ve beşerî ilişkiler normal kalıplara göre gelişmektedir. Fahi-

şeler, uyuşturucu madde kullananlar, kaçakçılar ve kanun dışı geçim yollarını deneyenler köyde kolay tanımlanır. Çünkü köy ünitesi herkesin mutfağında ne pişirildiğini ve her saçağın altında neler olduğunu bilmekte ve izlemektedir. Şehirlerde ise bir semtte namuslu vatandaş rolü oynayan insanların, başka bir semtte ve kamu oyunun gözünden gizlenmiş bir noktada en büyük alçaklıklara alet olduğu çok görülmektedir. Şehirlerde kamu oyunun kontrolu, polis tarafından yürütülür. Fakat toplumu moral değerlerle yönetmek, polis gücü ile yönetmekten çok daha kolay ve çok daha olumlu bir yönetim şeklidir. Şehirlerde komşuluk ve karşılıklı yardımlaşma materyalist ölçüler içinde yok olmuştur. Bazen ayni apartmanda karşılıklı dairelerde oturanlar yıllarca tanışmaz ve konuşmazlar. Buna karşılık dairelerin birinde, dul bir kadınla üç yetim, babaları için döğünürken karşı daireden çılgınlıkların yapıldığı sarhoş partilerinin düzenlendiği çok görülmüştür. Eğitim, şehirde daha başarısızdır. İnsanın insana dost olmadığı inancı ilköğretimini şehirde yapmış kişilerde daha kolay yerleşmektedir.

Köyde yetişenler ise daha önce izah edildiği gibi **«İnsanın insana dost olduğuna»** inanırlar. Çağımızda milletlerarası ilişkileri insancıl bir düzeyde tutup sulhun korunması için köyde yetişmiş iyi niyetli kişilere, çıkarından başka hiç bir değer ölçüsü tanımayan şehirli aydınlardan daha çok ihtiyaç vardır.

Şehirli aile ile köyde yaşayan aile arasında da önemli sosyal farkların belirdiğini görüyoruz. Köylü aile genel olarak şehirli aileden daha kalabalıktır. Bu aile içinde kişilerin belirli bir veri vardır. Yemek topluca yenir. Yemeğe başlarken ve bitirilirken Tanrıya şükretmek, köyün unutmadığı bir gelenektir. Şehirde vaşayanlar ise dar yaşama olanağına uymak için ekseriya çocuk yapmaktan sakınır ve az kalabalık aileler olarak kalırlar. Bu ailenin bütün fertleri değişik süre içinde işleri başında bulundukları için birlikte yemeğe oturulması bile mümkün olmaz. Gece hayatı anne ve baba ile çocuk arasındaki ilişkileri zayıflatır. Çocuklar bu kalabalık içinde ekseriya yalnız büyürler.

Kedi ve köpek gibi evcil hayvanlarla oynayarak ve doğanın harika gücünü izleyerek gelişmesi gereken çocuk, mekanik oyuncaklarla oynayarak yetiştiğinden sert tabiatlı ve kuru bir insan olarak gelişir.

Misafirperverlik ve muhtaç olana yardım işleri şehirde zayıflamıştır. Bu hizmetler bu yoldan politik güç kazanıp, nüfuz

sahibi olmak isteyen gayri samimi kişiler tarafından ve dernekler aracılığı ile yürütülür. Bir tek misafirin bile şehirli aileyi ziyaret etmesi, ailede sinirlilik ve gerginlik yaratır. Bu insanlar dinî bayramlarda, tebriklere gitmemek ve gelen misafirleri kabul etmek külfetinden uzak kalmak için şehirlerden kaçarlar. Köylerde dinî ve millî bayramlar daha gösterişsiz ve fakat daha anlamlı kalıplara göre kutlanır. Köyde yetişen bir çocuk, babası, anası gibi köyün bütün yaşlılarına saygı ve bütün yaşlılar da çocuklara karşı sevgi beslerler. Şehirde ise bu saygıyı tesis etmek ve çocukların çevresinde çok muhtaç oldukları sevgi çemberini hazırlamak güç bir iştir.

Büyük şehirde Üniversiteye giden bir genç kızın babası yaşında bir erkek tarafından otobüste çimdiklendiği ve gençlerden ibaret bir grubun bir yaşlı ile alay ettiği çok görülmüştür. Netice itibariyle kalabalık endüstri merkezlerinde toplu yaşamanın gerektirdiği moral nitelikler zayıflamakta, bunun yerine çıkar esasına dayalı gayri insanî bir davranış güç kazanmaktadır. Bu gelişme insanlığın sonu ve sulhun muhafazası için tehlikeli bir gelişmedir. Her toplumun kendi inançları, politik anlayışı, örf ve âdetlerine uyarlı bir şekilde mutlu bir hayat yaşayabilmesi için, ekonomik koşullar kadar, moral ortamının da elverişli olması zarurî olduğundan toplumlar inanç ve eğilimlerine uyarlı bir noktada birleşmek ve materyalist değer ölçüleri kadar moral ölçüleri de yaşantılarına mal etmek durumunda bulunuyorlar. Bunu yapmayan ve köyü alabildiğine ihmal ederek, kalabalık şehirlerde daha çok kazanma hırsı ile yumaklanan toplumlar, moral çöküntü içinde atalarının canları ve kanları bahasına döğüşerek onlara verdikleri toprakları satmak, yabancı çıkar gurupları ile birleşerek toplum zararına ortaklıklar kurmak, rahat yaşama bahasına namus ve şerefini pazara çıkarmak gibi yanlış davranışlara girebilirler. Bu gibi insanların çoğunluğa geçmesi, maddî kaynakları ele geçirerek ve köyün manevî değer ölçülerini de bir istismar aracı olarak kullanarak onları kandırmaları o toplumun göçmesine ve dağılmasına sebep olabilir. Sırası gelince savaşabilmek ve gelecek kuşakların mutluluğu için canına kadar herşeyini verebilmek için insanların moral değerlere sosyal adalet duygusuna saygılı olmaları gerekiyor. Büyük şehir bütün bu duyguları zayıflatmaktadır.

Görüldüğü gibi endüstri devrimi büyük şehirlerin nüfusu ile sayısının hızla artmasına sebep olurken bir taraftan da ekono-

mik ve moral düzeni menfi yolda etkilemiştir. Toplumlar bu menfi gelişmeleri yenmek, tarım kesimi ile endüstri kesimi arasındaki dengesizliği gidererek hem tarım ve hem de endüstri için mutlu bir gelecek hazırlamak için tedbirler almak zorundadırlar. Şehirleşmenin sebep olduğu moral çöküntüler ile halk sağlığı üzerindeki yıkıntıları tamir için bilim adamları her zamankinden daha çok gayret sarfediyorlar. Güçlü endüstri toplumları köyü kaybetmenin telâşı içindedirler Beri taraftan fakir ve geri tarımsal topluluklar, yeni sömürgeciliğin pazarı ve uygulama alanı olmaktan bezmiş görünüyorlar. Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde başlamış ve güç kazanmış olan uyanış, bu toplumların süresiz olarak sömürülmelerinin mümkün olamayacağını gösteriyor. Böyle bir gelişme mümkün olduğu zaman geri toplumlar, ileri toplumların endüstri ürünlerine boykot ederek pazar olmaktan çıkacak, ileri toplumlar güç koşullar içinde ölesiye çalışarak onlara yiyecek sağlayan geri ülkelerin geri toplumlarını eski kalıplara göre sömüremeyeceklerdir. Bu durumda köy seviyesinde tarım - endüstri dengesini kurabilmiş ve bu iki kesim arasında gelir dağılışını düzene sokmuş toplumlar, mutsuz gelişmelerin en az etkileyebileceği sosyal üniteler olarak ayakta kalacaklar, güçlü endüstri toplumları ile yalnız tarıma dayalı bir ekonomi ile yönetilen topluluklar ciddî güçlüklerle karşılaşacaklardır.

II

AGRİNDUS

AGRINDUS sistemi hergün biraz daha ciddiyet kazanmakta olan ekonomik dengesizlik ve moral yıkıntılara karşı kurulmuş, halktan yana bir yönetim düzenidir. İngilizce Tarım anlamına gelen **AGRICULTURE** ve Sanayi anlamına gelen **INDUSTRY** sözcüklerinin ilk bölümleri alınarak birleştirilecek olursa klasik sözlüklerde bulunması mümkün olmayan yeni bir sözcük ortaya çıkar. İsrail Hebrew Üniversitesi Ziraî Ekonomi Profesörü Haim Halperin tarafından fikirlerini izah edebilmek için kullanılan bu kelime Türkçe'de ve başka dillerde de karşılık bulabilmektedir. Örneğin biz de **TARIM** ve **SANAYİ** sözcüklerini birleştirerek **TARSAN** anlamı içinde AGRINDUS ünitelerine yönelebiliriz. Böyle olmasına rağmen fikrin sahibine saygılı kalabilmek için biz bu kitabımızda AGRINDUS deyimini kullanmaya devam edeceğiz. AGRINDUS felsefesi çağımızın ihtiyaçlarından doğmuş ve birinci bölümde kısaca açıklamaya çalıştığımız sorunların köy seviyesinde çözümlenmesini hedef tutmuştur. Öyle tahmin ediyoruz ki Türkiye'nin gelecekteki çalışmalarının demokratik düzen ve karma ekonomi sistemi içinde gerçeklere uyarlı bir yönetim felsefesine göre AGRINDUS düzeyine oturtulması gerekmektedir. Son derece bozulmuş ve ülkemizin geleceği bakımından tehlike haline gelmeye başlamış olan, ekonomik sarsıntılar ile tarım ve endüstri kesimleri arasındaki dengesizliği, moral çöküntüyü önleme bakımından Agrindus sisteminden daha uyarlı bir düzen tanımıyoruz. İsrail'de geniş ve olumlu bir uygulama alanı bulmuş olan Agrindus sisteminin sosyalist, kapitalist ve karma ekonomi düzenine göre yönetilen çeşitli toplumlarda başarı ile uygulanabilir bir karakter taşıması bunu

Türkiye'nin bugünkü koşullarını çözümleme bakımından da uyarlı bir anlayış haline getirmiş bulunuyor. Düzeni tanımak için, Agrindus'un topluma sağlayacağı çıkarları sırasiyle görmek ve gözden geçirmek lâzımdır.

İSRAİL'DEKİ UYGULAMALAR:

İSRAİL tarıma dayalı bir düzey üzerinde gelişen yeni bir ekonomi olarak Agrindus uygulamalarına sahne olmuştur. Benzer şartlar altında bulunan Türkiyemizin ayni felsefeye uyarlı bir plânlama ile benzer bir başarıya kısa süre içinde ulaşacağından şüphe etmiyoruz. İsrail'e benzer bir çizgi üzerinde gelişmek ve tarımsal karakter gösteren Türk toplumunu, millî çıkarlarımıza uyarlı bir endüstrileşmeye yöneterek, endüstrinin bütün Dünyaya sağladığı mutluluktan pay almak isteniyorsa, İsrail harikası bir model olarak kullanılmalıdır.

İsrail yönetim tarzı ve iskân şekli bakımından Türkiyemizden farklı bir düzene uymuştur. İsrail yönetim sistemi Agrindus uygulamasını kolaylaştırıcı bir nitelik taşıdığı için fikir öncelikle bu düzen üzerinden izah edilecek ve kitabın ayrı bir bölümünde kapitalist ve karma ekonomi sistemlerine uygun ekonomilerden de örnekler verilecektir. Ortanın soluna doğru kaymış ve halkın çıkarını ön plâna alan yönetim şekilleri Agrindus uygulamaları için daha müsait bir ortam hazırladığından, muhalefete mal olmuş bu yeni görüşün özellikle Agrindus felsefesiyle güç kazanacağını tahmin ediyoruz.

İsrail'deki uygulamalar özel ve yekdiğerinden farklı prensiplere göre kurulmuş köy üniteleri ile bu ünitelerin birleşmesinden meydana gelmiş daha kalabalık üniteler arasında yapılmaktadır. Bundan dolayı öncelikle bu üniteleri tanımak gerekecektir. İhtiyaçtan ve birtakım tarihî gelişmelerden menşe alan İsrail köy üniteleri şu prensiplere göre kurulmuşlardır:

(a) MOSHAV OVDİM:

Sosyal bir hedefe ulaşma maksadı ile ve sosyal gayelerle kurulmuş bir toplumdur. Bu ünite içinde çiftçi kendinin veya ailesinin gücü ile üretime katılmakta, ünitenin yaşama tarzı bazı sosyal prensiplere gö-

re düzenlenmektedir. Moshav Ovdim ünitesi içinde kişilerin veya ailelerin toprağa sahip olma hakkı tanınmış ve fakat bunun millî bir niteliği olması şart koşulmuştur. Kişiler ve aileler sahip oldukları toprağı kendi güçleri ile işleyip üretim yapabilirler. Buna karşılık ünite içinde karşılıklı yardıma öncelik tanınmış ve ürünlerin satışı ile ihtiyaç maddelerinin alımında kooperatif bir düzen kabul edilmiştir. Herkes ürettiği malı kooperatif aracılığı ile pazarlama ve ihtiyaçlarını da kooperatiften sağlama zorunluğundadır.
Moshav Ovdim ünitesine giren ve çıkan maddelerin kişiler yerine kooperatif tarafından kontrol edilmesi, köylünün alım ve satış safhalarında aldatılmasını engellemektedir.

(b) MOSHOV SHİTUFİ:

Bu tip ünitede, üretilen ürünler kooperatif tarafından toplu olarak pazara arzedilmekte ve fakat kişilerin ve ailelerin ihtiyaçlarını kendi hesaplarına özel olarak satın almalarına müsaade edilmiş bulunmktadır. Bu tip ünitede üretim bazen kollektif bir esas üzerine yapılır. Ancak üretimin ne kadarının kollektif esasa bağlı kalarak ve ne kadarının özel teşebbüs suretiyle yapılacağı topluluktan topluluğa değişmektedir. Uygulama safhasında bunun çeşitli derecelerine rastlıyoruz. Bazı hallerde tarımın ana üretim kesimlerinde, müşterek üretim mecburi kılınmakta ve tali üretim alanları ise serbest bırakılmaktadır. Toprak sahibi olma hakkı tanınmış ve kişiler kooperatiflere üye olmaya mecbur tutulmamışlardır. Kişiler ve aileler sahip oldukları toprağı kendi güçleri veya kiraladıkları işgücü yardımı ile işleyebilirler.

(c) KİBBUTZ:

Kibbutz'lar kendi istekleri ile birleşmiş kişilerden ibaret sosyalist prensiplere bağlı olarak Filistin'de yerleşmeye ve bu toprağı ana vatan olarak benim-

semeye kararlı yahudilerin teşkil ettikleri sosyal bir ünitedir.

Bu ünitede yer almış bulunan kişiler hedeflerine ulaşma bakımından, karşılıklı sorumluluk, sosyal eşitlik ve çalışma prensiplerine de gönülden bağlıdırlar. Kibbutz üniteleri içinde mülkiyet yoktur. Üretim ve tüketim de kollektif esaslara uygun olarak yapılır. Kibbutz'larda her şahsın üretime bütün gücüyle katılması ve üretimden de ihtiyacı nisbetinde faydalanması istenir. Şu hale göre Kibbutz'u kollektif mülkiyet esasına göre kurulmuş bir köy olarak kabul edebiliriz. Bu ünite içindeki kişiler kazançlarını birleştirmek suretiyle meydana getirdikleri imkânlardan, ihtiyaçlarını karşılamak maksadı ile eşitlik anlamı içinde faydalanırlar. Kibbutz'larda tarımsal çalışmalar, endüstri çalışmalarına nazaran ağır basmaktadır. Böyle olmasına rağmen, Kibbutz hemen daima bir endüstri kuruluşu ile ekonomik ve sosyal ilişkiler kurmuştur.

İç yönetim prensipleri, alım ve satım uygulamaları farklı olmasına rağmen bu üç ünite arasında ekonomik bireyler olarak büyük farkların mevcut olduğu kabul edilemez. Şüphesiz köy üretiminin tek elden satılması ile köy ihtiyaçlarının da tek elden sağlanması, köyün çıkarlarını korurken makul bir kâr sağlamakla yetinmesini bilen şehirli iş adamının da işini kolaylaştırmaktadır. Bu düzen içinde üretime katılmadıkları halde, üreticiden daha çok gelir sağlayan aracılar da aradan çıkarılmış ve üretici ile tüketici kooperatifler vasıtasiyle direkt olarak temasa geçilrilmiş bulunduğu için hem üretici ve hem de tüketici için kârlı sonuçlar elde edilmekte, çalışmadan kazanmak gayri mümkün hale gelmektedir. Agrindus üniteleri Kibbutz, Moshav Ovdim ve Moshav Shitufi ünitelerinin uygun bir plâna göre birleştirilmesi ve bu büyük ünite içinde tarım - endüstri dengesinin tesisi suretiyle şekillenmektedir. Küçük ünitelerinin tümünün Kibbutz veya Moshav tipinde olmaları zarurî değildir. Agrindus ünitesinin üyeleri olan köy üniteleri iç düzenlerini yukarıda açıklanan örneklerden herhangi birine uygun olarak kurabilirler. Önemli olan nokta bunların büyük Agrindus ünitesi içinde kendilerine düşen görevleri gerektiği gibi yapabilmeleridir. Köy karakteri

taşıdıkları için genellikle tarıma kayan bu sosyal üniteler, endüstri alanındaki gelişmeleri Agrindus ünitesi içinde realize ederler. Böyle düşünüldüğü zaman Agrindus ünitesi on veya yirmi köy ünitesinin birleşmesi ile tarıma dönük endüstriel faaliyet gösteren bir kasaba olarak da kabul edilebilir. Bu köylerin merkezinde kurulmuş olan Ağrindus ünitesi endüstriden başka eğitsel, kültürel ve ekonomik faaliyetlere de sahne olacak ve köylerde yaşayanların şehre göç ihtiyacı duymadan yaşadıkları toprağa bağlanmalarını sağlayacaktır. Agrindus merkezinde tarımdan geçinenler sağlıklarının korunması için lüzumlu olan sağlık tesislerini, çocuklarını okutmak için ihtiyaç duyacakları tam kadrolu okulları ve hatta eğlence ve dinlenme imkânlarını bulabilmektedirler. Agrindus merkezinde kurulmuş olan fabrika ve atölyelerde köylünün zaten hissesi olduğundan, bunların faaliyeti sonu sağlanacak kazançtan da pay alacağı tabiîdir. Bu pay köylüye mensup olduğu ünitenin kooperatifi vasıtasiyle intikal ettirilir. Makul sayıda köyün bir araya gelmesi ve güçlerini birleştirmesi suretiyle kurulmuş olan Agrindus sistemini H. Halperin kendi ülkesinin gerçekleri içinde şöyle anlatıyor:

(1) **Agrindus'un temel gayesi, çevresinde bulunan köyleri ve bu köylerde yaşayan insanları tarımsal üretimin devamlılığını ve üretimin üstün seviyede kalmasını teminen en geniş anlamda birleştirmektir. Agrindus ünitesi bu maksatla üretimden başka tarımsal mahsullerin, depolanması, işlenmesi, taşınması, pazarlanması gibi hizmetler için de lüzumlu tesisleri kurar, araç ve gereçlerin imali ve sağlanması olanağını hazırlar. Tarımsal üretimi destekleme maksadı ile bölgenin özelliğine uyarlı fabrika ve atelyeler kurar. Kredi ve finansman imkânları hazırlanır. Agrindus ünitesi içinde sadece bölge tarımının ihtiyaçları karşılanmakla kalmayıp, sağlık, eğitim, spor, eğlenme ve dinlenme tesisleri de kurularak köyde sağlanması mümkün olmayan ihtiyaçların giderilmesine gayret edilir.**

(2) **Agrindus kelimenin daha önce açıklanmış olan anlamından da anlaşılacağı üzere tarım ile endüstrinin bir ünite içinde birleştirilmesi demek-**

tir. Fakat buradaki endüstri bölgede tarımsal üretimi maksimal seviyede tutabilmek için lüzumlu olan araç ve gereçleri imal eden bir endüstridir. Yabancı sermaye ortaklığı ile işletilen bir ilâç endüstrisi, lâstik ve plastik endüstrisi ile margarin endüstrisini Agrindus ünitesi içinde mütalâa etmeye imkân yoktur. Buna karşılık tarım ilâçları yapan bir laboratuvar, traktör veya taşıt tamirhaneleri, tarım kesiminde üretilen toprak ürünlerini işleyen, saklayan ve taşıyan tesisler Agrindus endüstrisinin tipik örnekleridir.

(3) Agrindus ünitesinin merkezi olarak seçilecek olan kasaba ekseriya üye köylerin merkezinde ve bu köylerle mükemmel yollar ile bağlantı kurabilmiş, köylere nazaran daha kalabalık bir kasabadır. Köyün yokluklarından kurtarılmış ve şehrin avantajları ile donatılmış olan bu merkezde üye köyler halkı her çeşit ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri için çok önemli bir sebep olmadıkça kalabalık merkezleri ziyaret etme veya köyü terkedip şehire göçme ihtiyacı duymazlar. Eğitim, Agrindus merkezinde en mükemmel kalıplara göre yürütüldüğü için gençler bölgelerini terketmezler.

İşsiz kocalar, karılarını ve çocuklarını bırakıp, uzak ve kalabalık şehirlerde iş aramaya mecbur kalmazlar. Tarım kesiminde çalışmak istemeyen insanlar için Agrindus merkezinde faaliyet gösteren fabrikalarda, atölyelerde, bankalarda, eğlenme ve dinlenme yerlerinde her zaman çalışma ve para kazanma imkânı vardır. Bugün Türkiye'de uygulanmakta olan mülki yönetim tarzı ile mukayese edildiği zaman biz Agrindus merkezini ilçeye benzetebiliriz. İlçe sosio - ekonomik gerçekler bakımından bölge ihtiyaçlarına uydurulacak ve ilkel bir endüstri ile donatılacak olursa bir Agrindus ünitesi haline getirilmiş olur. Bu takdirde ilçeye bağlı olan köyler

bu ünitenin üyeleridirler. Fazla olarak kasabada kurulan endüstri tesislerinde payları ve iştirakları vardır.

(4) İdarî taksimat ile Agrindus üniteleri kabilse biribirine uydurulmalıdır. Agrindus merkezinin ayni zamanda ilçe niteliğinde olması ve yöneticinin bu merkezde bulunması işleri kolaylaştırır. Bunun tam aksine olarak idarî taksimat ile Agrindus ünitelerinin uyarsızlığı yönetimi ve Agrindus çalışmalarını güçleştirmektedir.

(5) Agrindus ünitelerinin kurulduğu bölgelerde her köy ünitesi (Moshava, Moshav, Somshav Shitufi, Kibbutz) kendi iç bünyesi içinde kendi prensiplerine göre yönetilirler. Bunların başlıca meşgaleleri tarım ve köyün bilinen hizmetlerinden ibaret kalacaktır. Agrindus üniteleri içinde daha önceden kurulmuş endüstri tesisleri varsa bunların faaliyetlerini tadil etmelerine lüzum yoktur. Bu üniteler çevreden fazla insangücü absorbe etmek suretiyle tarımsal faaliyetleri engellemiyorlarsa çalışmalarına devam edebilirler. Sistem kurulup Agrindus merkezi tayin edildikten sonra bu kabil endüstri kuruluşlarının köy hudutları içinde kurulmamasına bilhassa dikkat edilmelidir. Endüstri tesisleri kaideten Agrindus merkezinde kurulurlar.

(6) Agrindus'a üye olan köyler iç yönetim bakımından istenildiği kadar çeşitli olabilirler. Bunun hiç önemi yoktur. Önemli olan nokta üyelerin ekonomik ve idarî maksatlar etrafında iyi niyet ve anlayışla birleşmeleridir. Köylerde yaşayanlar prensipleri farklı olmasına rağmen arzu ederlerse kültürel ve sosyal faaliyetlerde de müşterek bir davranış içine girebilirler.

(7) Maliyeti düşürüp üretgenliği (prodüktivite) geniş anlamı ile artırabilmek için tarımın normal

iştigal konuları dışında Agrindus üyelerinin iştiraki ile kooperatifler kurulmalıdır. Bu kooperatifler hayvan besleme, koruluk meydana getirme, geniş çapta tarım ve meyvacılık gibi konulara eğilebilirler. Her çiftçi ailesinin hayvanları için kendi imkânları ile yem hazırlaması, meyva, sebzelerini evinde soğuk muhafazaya alarak bozulmadan saklaması, etin dondurulması, buğdayın öğütülmesi, ekmeğin pişirilmesi hem zor ve hem de ekonomik olmayan uygulamalardır. Bundan başka her ailenin bir traktör ile bir biçer döğer satın alması düşünülemez. Kooperatifler bu ihtiyaçları karşılayacak tesisleri kurar ve bütün üyelerin imkânlarından faydalanırlar. Kurulacak olan tesisler kooperatiflerin malı ve köyde yaşayanlar da bu kooperatiflerin üyeleri oldukları için kazancın aracılara aktarılması ve bilhassa yurt dışına kaçırılması ihtimali böylece önlenmiş olur.

(8) Her köyde bir okul kurulması ve bu okulda beş sınıf için ayrı ayrı öğretmen bulundurulması tatbikatı mümkün olmayan zor ve pahalı bir iştir. Bölge okulları, köy okullarına nazaran çok daha yeterli ve ekonomik kuruluşlar olarak tanımlanmış bulunuyorlar. Köyde kültürel faaliyetleri yürütmek için bir köy odası veya halkevi kurmak da güç ve pahalı bir iştir. Bölge okulu yanında bir de bölge kültür merkezi tesis etmek suretiyle eğitsel ve kültürel faaliyeti Agrindus merkezine toplayabiliriz. Bu takdirde çok daha geniş imkânlarla kurulacak olan kültür merkezinde temsiller, konferanslar, konserler ve diğer sosyal faaliyetleri yönetmek mümkün olabilecektir. Bu çeşit faaliyetlerin Agrindus merkezinde yönetilmesinin bölgenin kültürel ve sosyal birliğini kurma bakımından da yararlı olacağı tahmin edilebilir.

Türkiye'de, kendini hissettirmeye başlayan öğretmen yetersizliği ve köylerdeki kültürel faa-

liyetin yok denecek kadar az oluşu, kasabalarda bölge okullarının ve kültür merkezlerinin kurulması ile daha ekonomik ve daha yeterli kalıplara göre çözümlenebileceğinden biz bu görüşü bizim için değerli kabul ediyoruz. Agrindus üniteleri ve üyeleri ile köylerin yol bağlantılarının elverişli olmadığı bölgelerde bu uygulama güç, zor bir şekil alabilirse de, bu noksanlıkları zamanla gidermek her zaman mümkündür.

(9) Agrindus sisteminde köy halkı münhasıran tarımsal üretim ile meşgul olacaktır. Tarımla ilişkili olmayan veya bazı ilişkileri bulunan bütün üretim faaliyetinin Agrindus merkezinde kümelenmesi gerekir. Örneğin demirci dükkânları, marangozhaneler, dokuma tezgâhları, terzi atölyeleri hep Agrindus merkezinde toplanmalıdırlar. Kibbutz veya Moshav'larda yerleşmiş olan köylü ailelerin üyeleri, oğulları ve kızları bu tesisler ile atölyelerde görev alabilirler. Bankalar ile satış organizasyonları ve ticarethaneler personel ihtiyaçlarını Agrindus üyesi köylerden sağlarlar. Bu köylerden yetişenler hekim, öğretmen, sekreter, araştırıcı ve işçi olarak kasabada görev alabilirler. Bunların sağladıkları kazanç, üyesi oldukları kooperatifin hesaplarına geçirilir ve bunlar da tarımla iştigal eden diğer üyeler gibi kooperatifin kazançlarından faydalanırlar.

(10) Agrindus üniteleri ve üyeleri olan köyler ile merkez arasında düzenlenecek olan plânlı taşıma olanağı sayesinde ünite merkezinde çalışanlarla okula gelenleri, hergün köylerinden alıp köylerine bırakmak kabildir. İsrail'de arazinin dar ve Agrindus ünitelerinin belirli bir bölgede toplanmış olmaları bu hizmeti çok kolaylaştırmaktadır.

(11) Agrindus merkezindeki anlayış ve yaşama düzeni, üyelerinin yaşama düzeyi ile uyarlı olmalı-

dır. Karşılıklı yardımlaşma ve kooperasyona dayanan Agrindus anlayışı köylerde olduğu gibi kasaba merkezinde de hissedilmelidir.

(12) Öncelikle taşıma hizmetlerinin kolay yapılabilmesi ve diğer fonksiyonların da gereği gibi yürütülmesi için Agrindus merkezi coğrafî bakımdan da üye köylerin ortasmda ve ulaşımı kolay bir bölgede bulunmalıdır.

(13) Agrindus merkezinde kurulan ve ekonomik kalıplara göre çalıştırılabilmesi için diğer Agrindus üniteleri içinde kurulmuş olan başka endüstrilerle müşterek çalışmalar yapması iktiza eden, tesisler ile kooperatifler bu işbirliğini kurabilirler.

(14) Agrindus merkezinde kurulacak olan endüstrilerin kolları ve dalları bakımından tam olması ve tarımsal karakter taşıyan bu endüstrinin bütün icaplarının ayni ünite içinde tamamlanması arzu edilir.

(15) Pazarlama hizmetleri ile taşıma ve diğer toplum hizmetlerinin Agrindus merkezinde toplanması bir zarurettir.

(16) Bölgenin yönetimi ile ilgili hizmetleri yapmakla vazifeli teşekküllerin ve ofislerin (postahane, eğitim ve denetleme hizmetlerini yöneten teşekküller, sağlık kuruluşları, ticarî ve endüstriel bürolar) Agrindus merkezinde bulunmaları gereklidir. Bunlardan başka bölge gazeteleri bu merkezde yayınlanacak, işçi sendikaları ile, tarım ve endüstri organizasyonları ve siyasî parti merkezleri kasabada faaliyet göstereceklerdir.

(17) Adli ve dinî kuruluşların da Agrindus merkezinde yerleşmeleri gerekmektedir. İçişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösterecek olan idarî teşekküller yönetimin özelliklerine uygun olarak kasabada yer alırlar.

(18) Birkaç Agrindus ünitesinin dahil bulunduğu bir bölgeyi idare eden yüksek rütbeli İçişleri Bakanlığı memuru, ünite yöneticilerinden belirli bir plânın tahakkuku için belirli bir çalışmanın yapılmasını rica edebilir. Merkezî hükümetin emir ve kararlarına kanunların gerektirdiği ölçüler içinde uyulmakta ve Agrindus ünitelerinin kurulduğu bölgelerde hükümet kararlarının uygulanması daha kolay olmaktadır. Çünkü sosio - ekonomik bir ünite olan Agrindus ünitesi içinde fertleri etkilemek ve göreve dâvet zor bir iş değildir.

(19) Agrindus merkezinde fazla sayıda insanın ikamet etmesi ve devamlı olarak bu merkezde yaşaması arzu edilmemektedir. Çünkü Agrindus ünitesi fonksiyonel bir karakter taşımakta ve bu ünite içinde hizmet almış olanlar, yaşamak için değil, çalışmak için kasabada bulunmaktadırlar. Devamlılık isteyen sağlık hizmetleri, enerji santrallarımn çalıştırılmaşı, işleyen endüstri tesislerinde tamirat işlerini yöneten devamlı onarma ekipleri, vardiya esasına göre çalışan işçiler dışında vazife görenler, genel olarak köylerde yaşar ve işleri oldukça Agrindus merkezine gelirler. Bu devamlı taşımayı sağlamak için mükemmel seferler plânlanır. Köy ile kasaba arasında ulaşım sağlamr.

(20) Agro - Industrial bir karakter taşıyan Agrindus ünitesi içinde insanlar köyden koparılarak kasabaya yerleşmiş ve kasaba hayatım benimsemiş kişiler haline getirilmezler. Çünkü insan tabiatında daima şehirleşmeyi tercih eden bir eğilim vardır. Bu eğilim birinci bölümde açıklanan sebepler dolayısıyle toplumun ekonomik ve moral yapısına kötü etkiler yapmakta ve beşerî ilişkileri zayıflatmaktadır. İnsanları köy içinde yaşatmak ve köye bağlamak suretiyle bütün bu dengesizlikleri ve moral çöküntüleri yenebiliriz. Agrindus merkezinde günlük çalışma

süresini tamamlayan teknik personel ile erkek ve kız evlâtlar, endüstride görev almış olan işçiler, akşamları muhakkak köydeki evlerine dönerek ailenin diğer fertleri ile sofraya otururlar.

(21) Bazı dış etkenler ve umulmayan olaylar (19) ve (20) nci maddelerle açıklanan prensiplerden az veya çok fedakârlık edilmesini gerektirebilir. Agrindus uygulamalarına yeni geçildiği devrede ve bilhassa bölgeye muhaceret vaki olduğu zaman, bütün insanları köylere yerleştirmek mümkün olmayabilir. Fazla olarak çok sayıda insan kasabada kalmak ve kasaba hayatı yaşamak arzusu izhar edebilirler. Bu gibi hallerde zamanla Agrindus düzenine geçme kaydı ile bu insanlar özel olarak kurulmuş olan «Gelişme Merkezleri» nde ve endüstri bölgelerinde bir süre barındırılır ve çalıştırılırlar. Gelişme merkezleri (Development Town) tarımsal üniteler içine ihtiyaca uygun şekilde dağıtılmış ve insangücü ihtiyacını çevresinden sağlayan özel endüstri üniteleridir.

(22) Agrindus ünitesi içinde kurulmuş olan bütün endüstri tesislerinin ve diğer yatırımların sermayesinde işçilerin de hisse sahibi olmalarına bilhassa dikkat edilir. Yatırım yapma maksadı ile kurulmuş olan kooperatifler, şirketler veya cemiyetlerde çevrede yaşayan ve bu tesiste çalışan halkın behemahal payı vardır. Bu müessesenin alacağı kararlara işçiler de temsilcileri aracılığı ile işçi ve hissedar olarak etki yaparlar.

(23) Dışardan gelen tazyikler ile olağanüstü olaylar kısa veya uzun bir süre için Agrindus prensiplerinden bazı fedakârlıklar yapmayı gerektirebilir. Örneğin İsrail'de Araplar tarafından yapılan dış baskılar ile ilk zamanlar vaki olan kitle halinde muhaceret uygulamaların bölgeye göre değişmesini gerektirmiştir. Bu baskı kalktıktan sonra ise esas prensiplere dönülür.

(24) Hem kibbutz hem de moshav ünitelerinde temel prensip herkesin çalıştırılmasıdır. Kibbutz larda bu prensip yalnız tarım hizmetlerinde değil, bütün hizmetlerde geçerlidir. Kibbutz'larda toprağı süren ve eken kişi ile bir ayakkabıcı arasında hemen hemen hiç bir fark gözetilemez.

(25) Agrindus ünitesine bağlı köylerin hiç birine bağlı olmayan işçiler, kasaba merkezinde endüstri ünitelerinde ücretli işçi olarak çalıştırılmakta ve bunların kasabada ikametine müsaade edilmektedir. Bu takdirde bu işçiler de bir kooperatif meydana getirerek çalışmakta oldukları işletmenin ortağı haline getirilirler. Bazı büyük ve kalabalık işletmelerde çevredeki insangücü yeterli olmazsa ücretli işçi kullanma bir zaruret haline gelebilmektedir. Kibbutz ve moshavlardan herhangi birinin üyesi iken şu veya bu sebepten köyü terkedip kasabada yaşamak isteyen kişiler, çalışmakta oldukları işletmenin işçi kooperatifine kaydolmak suretiyle bu şartlardan faydalanabilirler.

Kasaba Kooperatif Merkezi bir taraftan köylerdeki üyeleri bir taraftan da işçi kooperatifinin üyelerini kooperatifçiliğe ilişkin konularda eğitmekle mükelleftir.

Bu suretle köylerde, ilkokullardan başlayarak bütün eğitim kademeleri boyunca okullarda ve iltihak ettikleri işçi kooperatiflerinde devamlı olarak kooperatif eğitimine tabi tutularak yetiştirilen genç kuşaklar yetiştikleri zaman çeşitli sistemlere göre işletilen köy ünitelerine veya işçi kooperatiflerinden birine üye olurlar.

(26) İşçi kooperatiflerine üye olarak köyden ayrılan ve merkezlerde yaşamayı tercih eden işçilerin ücretleri bağlı oldukları kooperatif veya sendikanın hazırlayacağı müşterek esaslara göre tayin edilmektedir. Bazı işçi kooperatiflerinde eşit ücret sistemi uygulanmaktadır. Bu kooperatifler daha ziyade çalışma karakteri mütecanis

olan işyerlerinde iş gören işçilerin kurdukları sendikalardır. Profesyonel ve usta işçilerin çalıştırılmasına lüzum hasıl olduğu takdirde sendikanın kararı ile ücret farkları kabul edilebilir. Böyle de olsa sigorta için ödenen para, kira ücreti, eğitim, tatil ve dinlenme haklarının kullanılması bakımından işçiler eşit haklara sahiptirler. Kibbutz'larda eşitlik daha ileri bir safhaya götürülmekte profesyonel işçi ile diğer işçilerin bütün kazançları kooperatifin kasasına girerek böylece değerlendirilmektedir. Çünkü Kibbutz'da mülkiyet tamamen kaldırılmıştır.

(27) Agrindus merkezinde yaşayan ve çoğunluğu işçi olduğu için çevre köylerinden hiç birine mensup bulunmayan kişiler, kooperatif tarafından tesis edilmiş umumî ve belirli bir standarda uygun olarak inşa edilmiş binalarda ikamet ederler. Bu kuruluşların kendine has kuralları ve belli bir yönetim şekli vardır.

(28) Daha önce de açıklandığı gibi Agrindus sistemi tarım kesiminden endüstri ve hizmetler kesimine vaki olan olumsuz ve tehlikeli akımı durdurmak ve tarım kesimini de muhafaza etme maksadı ile vazedilmiş bir sosio - ekonomik metoddur. Bundan dolayı sistemin dejenere olmaması ve tarım kesiminden kasabaya vaki olabilecek akımların gerektiğinde durdurulabilmesi için bazı katı tedbirlerin de alınmasına zaruret hasıl olmaktadır. Agrindus ünitesinin yöneticileri ile politikasına hâkim olan kişiler ve kuruluşlar ünite içindeki tarım - endüstri dengesinin makul bir seviyede olmasına bilhassa dikkat ederler ve eğer denge bozulmaya yüz tutmuş ise bunu düzeltmek için gerekli tedbirleri alırlar.
Agrindus ünitesi içinde özel kişiler tarafından kahveler işletilmesine ve özel ticarethaneler açılmasına müsaade edilmez. Kooperatif bu ihtiyacı karşılayacak bütün tedbirleri almakla mükelleftir.

(29) Agrindus ünitesinin üyesi olan köylerin gelişip genişlemeleri hiç bir suretle tahdit edilemez. Merkezdeki işçi kooperatiflerinde üye olarak çalışmakta olan işçiler istedikleri zaman köylerin herhangi birinde ikamet etme ve bu tarımsal ünite içinde tarım işleri ile uğraşma isteği izhar edebilirler. Bu takdirde bunların işçi sendikasındaki kayıtları silinir ve evlerini köye naklederek orada münhasıran tarımsal üretimle meşgul olurlar.

Endüstri kesiminde görev almış olan ve kasabada ikamet eden işçilerin, değişik prensiplere göre yönetilen köylerden birine üye olması, bütün dünyada görülen olumsuz akımın zıddı bir temayül olduğu için memnuniyetle karşılanmakta ve bu suretle Agrindus sistemi güç kazanmaktadır. Çünkü bu sistem endüstriden çok tarımı koruma amacı ile kurulmuştur. Kasabadaki yaşama şartları ile işçi guruplarının kendi aralarındaki ilişkileri kanunlar ve talimatlarla tanzim edilmiştir. Kurulacak endüstrinin çevre köylerindeki tarımsal üretimi absorbe edecek ve onlara değer kazandıracak bir karakter taşımaları şart koşulur.

Çevre tarımı ile ilişkili olmayan endüstrilerin kurulmasına istisnaî hallerde ve eğer köylerde kullanılamayan insangücü mevcutsa müsaade edilmekte, bu suretle bu güç de değerlendirilmektedir.

(30) Agrindus üniteleri içinde özel teşebbüs tarafından yatırım yapılması ve fabrikalar kurulması pek arzu edilmez. Çünkü bu kuruluşlar ünite içinde, tarım için kullanılabilecek insangücünü sömürmek suretiyle Agrindus prensiplerinin başarılı bir şekilde uygulanmasını tehlikeye sokabilirler. Böyle olmasına rağmen özel sektör sermayesi ile lokal kooperatife üye olarak çalışmalara katılma hakkını muhafaza etmektedir. Bilhassa özel sermayenin kendisi ile birlikte Ag-

rindus ünitesi içinde ihtiyaç duyulan teknik imkânları da getirmeyi vadetmesi halinde bu iştirak istekle karşılanır. Özel kesim ile mahallî kooperatiflerin meydana getirecekleri bu ortaklıklar hazırlanacak olan projelerde karşılıklı hakların kullanılmasına engel olmaz. Kurulacak olan yönetim kurulunda mahallî kooperatif görüş ve isteklerini temsilcileri vasıtasiyle dile getirerek sonucu etkiler.

(31) Agrindus ünitesi içinde köyler, işçi kooperatifleri ve özel kesim iştirakleri ile yapılan yatırımlar ve uygulanan projelerin kazançları umumî esaslara göre ortaklar arasında dağıtılır. Özel kesimden başka hükümet, kalkınma ve tediye kooperasyonu, bankalar bölgelere malî yardımlarda bulunarak projeleri destekleyebilirler. Bu takdirde gayet geniş ve demokratik bir anlayış içinde özel sektör ile çeşitli prensiplere göre yönetilen köy üniteleri ve hükümetle bankaların iştirak halinde çalışabilecekleri bir ortam hazırlanmış olur. Bu çalışmalarda temel gaye tarımsal ünitenin tarım endüstri dengesinin korunması ve büyük şehirlerde önüne geçilemeyen moral çöküntünün izalesidir. Böylece Agrindus sistemi sayesinde insanlar doğdukları toprağa bağlanmış ve doğdukları çevreden ayrılmadan ailevî bağlarını, har ve kültürlerini de muhafaza ederek mutlu bir ömür sürme olanağına kavuşturulmuş bulunur.

Bugün bütün geri kalmış ülkelerde tartışma konusu haline getirilmiş olan kalkınma metodları temelde kapitalizm ile sosyalizm gibi iki ekstremden birini kabullenme bakımından krizlere sebep olmaktadır. Özel kesimi ürküten sosyalist cereyanlar, kapitalizmin sömürücü karakteri geri ülkenin insanlarını tüm olarak baskı altına almış ve grupları karşı karşıya getirmiştir. Çalışma olanağını büsbütün yitirdikten başka, o ülkeyi sömürmekte olan yabancı sermayenin ve çıkar guruplarının işini kolaylaştırmaktan başka hiç bir işe yaramayan bu tartışmaların son bul-

ması ve geri ülke insanının bir noktada anlaşarak çalışmaya başlaması gerekmektedir. İç mücadeleler ve rejim tartışmaları toplumlara daima zaman ve imkân kaybettirmekte ve onları sonunda profesyonel sömürgecilerin kucağına iteklemektedir. Bugün Türkiyemizde de benzer tartışmaların mevcut olduğu inkâr edilemez. Anayasanın getirdiği haklara dayanarak sosyalist bir gurup, birçok hizmetlerin devletleştirilmesini ve demokratik yoldan halkı ikna etmek suretiyle oylarla iktidara gelmek mümkün olduğu takdirde ülkemizin sosyalist prensiplere uyarlı bir düzene göre yönetilmesini arzu etmektedir.

Bunun karşısında bulunan bir gurup ise özel kesime öncelik tanınmasını istemekte ve bu görüşün hâkim duruma getirilmesi için gayret sarfetmektedirler. Topraksız köylünün toprak sahibi olması, dış ticaretin devlet tarafından kontrol altına alınması, özel kesimin plânla kendisine verilen görevleri, plâna uyarlı kalıplara göre realize etmesi ve daha birçok teklife karşı olan bu gurubun zaman zaman hırçınlaştığı ve karşısındaki guruplarla, kişileri gayri ahlâkî metodlarla lekeleme eğilimi gösterdiği müşahede edilmektedir.

Türkiye'de çıkarları olan yabancılar tarafından da iki yönde desteklenen bu zıt eğilimler ayni kandan gelmiş, dinleri, dilleri ve hayat anlayışı ile çıkarları müşterek insan kitlelerini karşı karşıya getirmiş bulunuyor.

Bu mücadele ve didişme içinde kalkınarak uygar toplumların yaşama düzeyine ulaşmamız her geçen gün biraz daha zorlaşmakta, seçim nutuklarında nikbin görüşlerle ortaya çıkanların iddiaları hilâfına Türkiye gerilemekte ve sömürülmektedir. Türkiye'nin kurtuluşu şu veya bu sistemle idare edilmekten ziyade, herkesin günde sekiz saat çalışmasına ve kaynaklarımızın kendi çıkarlarımıza uygun kalıplara göre kullanılmasına bağlı bulunuyor. İnsanlar huzura kavuşturulup bu çalışma ortamı hazırlanmayacak olursa tartışmalar devam ederken iç ve dış çıkar guruplarının sömürücü faaliyeti de devam edecek, kavga bittiği zaman yorganın da elden gittiği görülecektir. Bundan önce (31) madde halinde özetlemeye çalıştığımız İsrail'deki Agrindus uygulamaları bazı tadiller ile Türkiye'de de tatbikata sokulacak olursa özel kesimi hırpalamadan, sol eğilim gösteren gurupları da tatmin etmek mümkün olacak ve arzulayanlar köy seviyesinde sosyal bir düzen kurabileceklerdir. Kibbutz, Moshav tipleri mülkiyeti reddeden en katı sosyalist uygulamadan, mülkiyete saygılı

ve hatta kazancın fert ve aileye teslimini esas kabul eden liberal anlayışa uyarlı ünitelere yer ve cevaz vermektedir. Özel kesim ve özel sermaye Agrindus üniteleri içinde ortaklıklar kurmak suretiyle bu sosio - ekonomik faaliyet içinde rahatça yer alabiliyor. Malı ve mülkü olmayan işçiler endüstri merkezlerindeki işçi kooperatiflerine üye olarak yaşantılarını insanca devam ettirebiliyorlar. Şüphesiz Türk toplumu İsrail örneğini aynen uygulamak ve bu sisteme bütün ayrıntıları ile sadık kalmak durumunda değildir. Kibbutz tipi köy ünitesini biz de Dünya anlayışımıza uyarlı bulamıyoruz. İnsanların mülkiyet hakkının olmayışı ve kazancın paylaşılması, işçiler arasında fark gözetilmeyişi gibi katı hükümler kabullenilmesi mümkün olmayan doğaya aykırı bir anlayışın ifadesidir.

Fakat mülkiyete saygılı ve Agrindus felsefesine uyarlı bir uygulama Türkiye için gerçekten yararlı olabilir. Nitekim kapitalist bir düzene göre yönetilen Birleşik Amerika bile Agrindus uygulamalarına ilgisiz kalamamış, endüstri ünitelerin tarım üniteleri içine entegrasyonu denemesini kendi toplumu içinde deneyip bundan başarılı sonuçlar almıştır. Çünkü tarım kesiminden endüstri kesimine hızlı akış, bütün Dünya ülkeleri gibi Amerika'yı da tesiri altına almış ve bunu yavaşlatacak çareler düşünülmeye başlanılmıştı. İşçiyi köyden alıp endüstrinin ayağına getirmektense, endüstri tesisini insangücünün bol ve ucuza sağlanabileceği bölgelere kurmak çok akıllıca bir davranış olmaktadır.

Birleşik Amerika'nın **Utah** eyaletinde ve tarımsal ünite içine bir endüstri tesisi kurarak tarım kesimini endüstrinin avantajlarından faydalandırma esasına dayalı olarak, yapılan bir denemenin sonuçları Agrindus sisteminin bu yönetim düzeyi içinde de çok olumlu sonuçlar verebileceğini göstermiş bulunuyor. **Nephi** kasabasını Agrindus ünitesinin merkezi farzederek çevredeki köy halkının gücünden faydalanma suretiyle işletilen **«Thermoil Rubber Company»** ye ait bir tesis aslında fakir olan bu bölge halkının zenginleşmesine hayat standartlarının yükselmesine yol açmıştır. Uygulamalar sırasında toprağı olmayan birtakım endüstri işçileri de çevre köylerinde mal ve mülk edinme ve köyde yaşama olanağına kavuşturulmuş bulunuyordu.

Bilindiği gibi tarım kesiminde ekim ve hasat süreleri dışında kullanılamayan önemli bir insangücü israfı vardır. Türkiyemizde de milyonlarca insan yılda üç ay canı çıkarcasına çalışmakta ve ondan sonra bütün kış kahvelerde tavla oynayarak za-

manını boşa geçirmektedir. **Utah** eyaletinin denemeye alınan **Nephi** bölgesi halkı da kasabada bir fabrika kurulmadan, benzer şartlar altında bulunuyorlardı. Fabrika kurulduktan sonra boş zamanlarını endüstride değerlendirmek suretiyle daha çok para kazanma olanağına kavuşan bu kişiler kazandıkları para ile sahibi oldukları tarım ünitelerinde verimi artırıcı yatırımlara girişmişler bu suretle bir taraftan tarımsal üretim gelişmiş ve bir taraftan da köylünün kazandığı para miktarı artırıldığından hayat standardı yükselmiştir. Fabrikanın bölgedeki yiyecek maddesi tüketimini de artırmış olması tarımsal ürünlerin pazar bulması ve daha uygun fiyatla satışı olanağını hazırlamıştı.

Fabrikanın tarım ünitesi içine taşınması, tesisle birlikte bölgeye gelmiş olan usta işçilerin de yaşantılarına müsbet etkiler yapmıştır. Muhtemelen daha önce kalabalık merkezlerde taze ve besleyici yiyecek tedarikinde müşkülât çeken bu işçiler, **Nephi** çevresinde bu yiyeceklerin en mükemmelini ve en tazesini ucuz bir fiyatla tedarik edebildiklerinden, köylerde yaşayarak daha az kira ödedikleri için tasarruf sağlayabilmişler ve bu tasarrufları ile toprak sahibi, ev bark sahibi olmuşlardır. Akşama kadar fabrikanın gürültülü ortamı içinde yorulmuş ve sinirleri gerilmiş bir işçinin akşam olunca bir köy evinin sükûneti içinde, çoluk çocuğu ile birlikte sofraya oturabilmesi, bugün kalabalık endüstri merkezlerinde görev almış, şehrin isli ve sisli havasını gece gündüz teneffüs etmeye mecbur milyonlarca işçinin özledikleri bir yaşama şeklidir.

Nephi merkezindeki ticarî hayat fabrikanın gelişinden sonra canlanmış, kültürel ve sosyal faaliyetler hız kazanmıştır. Kısacası endüstri ünitelerinin tarım üniteleri içine taşınması kapitalist düzen içinde bile dikkati çeken bir başarı sağlamış bulunuyor. **(Cristiansen, John R., Industrialization and Rural life in two Central Utah Counties, Experiment Station, Utah State University, Logan U.S.A., in co-operation with the Brigham Young University and the U.S. Dept. of Agriculture).**

İsrail'deki uygulamalar ile Amerika'da kapitalist düzen içinde yönetilen denemelerden alınan sonuç arasına bir çizgi çekilecek olursa, Agrindus felsefesinin bütün yönetim sistemleri içinde başarılı bir uygulama şekli bulabileceği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de anayasamızla öngörülmüş bulunan karma ekonomi düzeni içinde Agrindus uygulamalarına girilebileceğini ve bun-

dan toplum yararına büyük faydalar sağlanacağını ümit ediyoruz. Asıl mesele köyün bugünkü yapısını değiştirmeden, köyleri belirli bir merkezî üniteye bağlamak ve endüstri tesislerini bu merkeze taşıyarak köy ile, kasaba, tarım ile endüstri arasında lüzumlu dengeyi kurmaktır. Bu bir bakıma zor ve bir bakıma da kolay bir iştir. Türkiye'de Agrindus uygulamasına girişilmeden önce işi nazarî düzeyde incelenmiş olmaktan kurtararak, pratik bir değer kazandırmak için tıpkı Amerika'da yapıldığı gibi pilot bölgede denemelere girmenin ve bu denemelerin muhtar üniversitelerce yönetilmesinin faydalı sonuçlar vereceğini tahmin ediyoruz. Ancak böyle bir deneme uzunca bir zaman alacağı için biz teorik düzeyde görüşlerimizi açıklayarak kitabımızı tamamlamaya çalışacağız. Halktan yana bir yönetim düzenini savunan ve Türkiye'nin yabancı sermaye ile iç çıkar gurupları tarafından sömürülmesini engellemek isteyen kişiler ile politik guruplar bu açıklamalardan faydalanacaklardır. Bu açıklamalar yapılırken Türkiye Anayasasının emirlerini, yurt gerçeklerini ve bütün sosyal grupların korunmasını ana prensip olarak göz önünde tutmaya çalışacağız.

III

ANAYASA ve AGRİNDUS

20 TEMMUZ 1961 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan Anayasamız ilerici ve toplumun çıkarlarını koruyucu karakterde bir Anayasadır. Anayasanın «Sosyal ve İktisadî Haklar ile Görevler» bölümü ve bu bölümde kanunlaşmış olan madde, (II) nci kısımda özetlenmiş bulunan ve İsrail'deki uygulamaları açıklayan Agrindus kuralları ile karşılaştırılacak olursa temel kanunlarımızın Agrindus uygulamasına elverişli ve açık olduğu görülecektir. Bilindiği gibi Agrindus sistemi özellikle toplumu son günlerin menfi gelişmelerinden koruma ve köyden şehire, tarım kesiminden endüstri ve hizmetler kesimine vaki olan hızlı akımı yavaşlatarak, moral çöküntüyü etkisiz hale getirme amacı gütmektedir. Bu ilerici ve toplumsal amaç Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının temel görüşüne aynen uyar.

Bu uyarlığı daha ayrıntılı bir şekilde izleyebilmek için Anayasanın konu ile ilgili maddelerini teker teker ele alarak, Agrindus kuralları ile uyarlık veya uyuşmazlık derecelerini ortaya koymak yerinde bir davranış olacaktır.

AİLENİN KORUNMASI:

AİLE bütün toplumlarda temel üniteyi teşkil eder. Aileyi teşkil eden fertlerin korunması yanında bir de tüm olarak aile birliğinin korunması ve bu ünitenin moral ve ekonomik değerlerinin muhafazası gerekmektedir. Anayasamız bu maksatla yapılacak çalışmaların önemli bir kısmını Devletin görevleri arasına ithal etmiş bulunuyor.

Madde (35)

Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar.

Anayasamızın bu amir hükmüne rağmen Türk ailesi önemli bir kriz geçirmektedir. Köylerde yaşayan ve tarımdan geçinen yüz binlerce aile bu kesimden geçimlerine medar olacak bir gelir sağlayamadıkları için, baba tarım hizmetlerinin tümünü karısına ve çocuklarına terkederek köyden uzaklaşmakta, uzak ve kalabalık şehirlerin endüstri ve hizmetler kesiminde görev alarak para kazanmaya çalışmaktadır. Aile reisinin aileden böylece uzaklaşması ailenin dağılmasının ve bilhassa köylerde hergün yüzlercesi cereyan eden adlî vak'aların sebebi olmaktadır. Aile bağlarının böylece gevşemesi Türk toplumunun birliğini ve moral gücünü tehdit eden bir tehlike haline gelmiş bulunuyor.

Agrindus düzeni aileye öncelik tanımakta ve önem vermektedir. Köydeki ailenin birliğini muhafaza için endüstri tesisleri ile iş imkânlarını köyün yakınına getiren ve insanlara her gece çocukları ile sofraya oturma ve kendi yatağında kendi karısı ile uyuma olanağı tanıyan Agrindus sistemi Anayasanın (35) inci maddesi muvacehesinde Devletin işini kolaylaştıran bir uygulama olacak ve köyden şehire göçü yavaşlatacaktır.

Köyden şehire göç ederken malını mülkünü satıp ailelerini de birlikte getiren kişilerin büyük şehirlerdeki acıklı durumları bugün hükümetlerimizi en çok işgal eden bir konu haline gelmiştir. Gecekondulardaki yaşama şekli bazen bütün aile fertlerinin bir odada birlikte uyumaya mecbur oluşları, ailenin moral yönü ile çökmesine sebep olan acı bir gerçektir. Türk toplumunun temelini teşkil eden köy ailesini kendi yaşama ortamı içinde daha üstün bir standarda uygun olarak devam ettirmek, onu köyüne ve toprağına bağlamak ancak belirli merkezlerde toplanmış olan endüstri ünitelerini Anadolu'ya dağıtmak ve Agrindus üniteleri içinde, ihtiyaca uyan yeni çalışma imkânları yaratmak suretiyle mümkün olabilecektir.

MÜLKİYET HAKKI :

ANAYASAMIZ mülkiyet hakkına ve mirasa saygılıdır. Bu hakların kamu yararına sınırlandırılması ve mülkiyet hakkının toplum yararına kullanılması Anayasanın (36) ncı maddesi ile öngörülmekte ise de köy ünitesi içinde vahdetin ve toprağa bağlılığın sağlanabilmesi için fertlerin ve ailelerin toprak sahibi olmaları gerekmektedir. Anayasa bunu şöylece ifade etmiş bulunuyor:

> **Madde (36)**
>
> **Herkes mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar ancak kamu yararı amaciyle, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.**

Agrindus sisteminin İsrail'de uygulanması sırasında köy üniteleri içinde yer almış bulunan bir tek ünite Anayasamızın bu hükmüne aykırı bir düzene göre yönetilmektedir. Kibbutz'larda mülkiyet hakkının tüm olarak kaldırılmış ve ihtiyaçların karşılanması işinin de ünitenin gelirleri ile sınırlandırılmış bulunması, Türk Anayasasının ruhuna aykırı düşmektedir. Bundan dolayı Kibbutz tipi bir köy Türkiye hudutları içinde düşünülemez. Esasen asırlardır birliğini ve varlığını korumuş olan Türk köyünün şu veya bu şekilde değişikliğe tabi tutulmasına lüzum da yoktur. Mülkiyet hakkına saygılı bir köy ünitesini kooperatifleştirerek ve köyün ürettiği ürünleri bu kooperatif eliyle ve Agrindus ünitesi aracılığı ile pazarlamak, köy ihtiyaçlarını da ayni kanaldan sağlamak suretiyle Moshav tipi bir uygulama ile kasabayı Agrindus merkezi olarak kullanabiliriz. Anayasanın (36) nci maddesi Kibbutz tipi köy ile mülkiyeti inkâr eden bütün uygulamaları reddetmemizi gerektirmektedir. Kooperatifleşmeye açık olan Anayasa bize esasen Agrindus'sistemini benimseyebilmek için çok elverişli bir aracı kullanma olanağı hazırlamış bulunuyor.

TOPRAĞIN İŞLETİLMESİ:

TOPRAĞIN verimli olarak işletilmesi ve bunu teminen lüzumlu görülen tedbirlerin alınması işi devlete görev olarak verilmiştir. Bunu sağlama maksadı ile bazı guruplar tarafından teklif edilen **«Toprak Reformu»** günümüzün tartışma konusu haline getirilmiş ve özellikle toprak sahipleri bu uygulamanın karşısına çıkmış bulunuyorlar. Agrindus sistemi köy arazisinin en prodüktif şekilde kullanılmasına ve bu topraklardan elde edilecek ürünlerin sağlayacağı gelirden köyde yaşayan fert ve ailelerin uyarlı kalıplara göre yararlanmalarına elverişli bir uygulama şeklidir. Anayasamız toprağın daha iyi işletilmesi için Devlete yüklediği görevi şu şekilde dile getiriyor:

> **Madde (37)**
>
> **Devlet toprağın verimli olarak işletilmesini, gerçekleştirmek ve topraksız olan veya toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçları ile gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla değişik tarım bölgelerinde ve çeşitlere göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır. Toprak dağıtımı ,ormanların küçülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.**

Filhakika gerekirse Devlet özel bir kanunla topraksız köylüyü toprak sahibi yapacak tedbirlere yönelebilmektedir. Fakat ayni amaca sert tedbirlere girişmeden Agrindus uygulamaları ile ulaşabiliriz. Üretimde insangücü en az toprak kadar değerli olduğundan topraksızlar güçlerini değerlendirme yoluyla toprak sahibi kişiler haline getirilebilirler. Agrindus uygulamalarının zarurî hale getirdiği kooperatifleşme, köylerimizde gerçekleştirilecek ve bu kooperatiflerde insangücü toprak gibi bir üretim aracı olarak değerlendirilecek olursa, bugün boğazı tokluğuna çalıştırılmakta ve emekleri sömürülmekte olan tarım işçileri de üre-

timden toprak sahipleri gibi pay alabileceklerdir. Anayasanın öngördüğü kooperatifleşme düzeni içinde ve Anayasanın (37) nci maddesiyle öngörülen amaçlara ulaşma maksadiyle insangücünün nisbî değerini üstün tutmak ve işçilere, toprak sahiplerine nazaran daha yüksek bir gelir payı sağlamak da kabildir. Bu takdirde toprak sahibinin tüm gelirden alacağı pay nisbî olarak azalacak ve işçilerin ise yükselecektir. Bugüne kadar işçiyi sömürerek ve gelirden aklın almayacağı kadar pay sağlayarak, toprağın önemli bir kısmına sahip çıkmış kişilerin Agrindus kooperatifleri aracılığı ile makul bir gelir düzeyine yaklaştırılmaları ve tarımsal gelirin daha adil kalıplara göre paylaşılması mümkün olabilir. İşçinin kazancının yükselmesi ve tasarrufun mümkün hale gelmesi, onun da zamanla toprak sahibi olmasını sağlayacak ve zorlayıcı tedbirler alınmadan Anayasanın (37) nci maddesiyle ulaşılmak istenilen hedeflere ulaşılabilecektir. Türk tarım işçisinin bugün yaşamakta olduğu acıklı durum çoğumuzun malûmudur. Sekiz lira bir ücret karşılığı ve ortalama olarak günde on saat çalıştırılan bu insanların yalnız ekim ve hasat devrelerine inhisar eden işbulma imkânı içinde para biriktirmeleri ve toprak sahibi olmaları zaten beklenemez.

Köylerde bazı kişilerin toprakları ve bazı kişilerin de emekleri ile katılacakları üretim ve tüketim kooperatiflerinin kurulması, kasabada yahut Agrindus merkezinde, işçi haklarının savunucusu olarak işçi kooperatifleri veya sendikalarının tesisi işi aydınlığa kavuşturma ve çalışmaları yeterli hale getirme için kâfi gelecektir.

KAMULAŞTIRMA:

ANAYASAMIZIN (38) ve (39) uncu maddeleri toplumun çıkarı için Devlete kamulaştırma hakkı tanımakta ve bunun bir kanunla düzenleneceğini bildirmektedir. Bugüne kadar bu çeşit uygulamalar siyasî bir polemik konusu olmaktan ileri gidememiştir. Kamulaştırmaya karşı olan guruplar ve bunların temsilcileri, Türkiye'nin 2000 yılına kadar sürdürülecek bir tarım reformu ile kalkındırılabileceğini iddia etmektedirler. Halbuki Türkiye'nin bulunduğumuz üretim ve tüketim düzeni içinde 2000 yılına kadar beklemeye pek tahammülü kalmamıştır. Bizi

sert tedbirler almadan ve gene Devletin yardımı ile içinde bulunduğumuz kısır çenberden kurtaracak tek uygulama şekli Agrindus sistemi olabilir. Devletin yapacağı kamulaştırma operasyonları Anayasamızda şöylece ifadesini bulmuştur:

Madde (38)

Devlet ve kamu tüzel kişileri, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıkları peşin ödenmek şartiyle, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların kanunda gösterilen esas usullere göre tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya veya bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.
Çiftçinin topraklandırılması, ormanların devletleştirilmesi, yeni orman yetiştirilmesi amaçlarıyla kamulaştırılan toprak bedellerinin ödeme şekli kanunla gösterilir. Kanun taksitle ödemeyi öngördüğü hallerde ödeme süresi on yılı aşamaz. Bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir ve kanunla gösterilen faiz hadlerine bağlanır. Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten çiftçinin hakkaniyetli ölçüler içinde geçinebilmesi için zarurî olan ve kanunla gösterilen kısmının ve küçük çiftçinin kamulaştırılan toprağının bedeli herhalde peşin ödenir.

Madde (39)

Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılığı kanunda gösterilen şekilde ödenmek şartiyle devletleştirilebilir. Kanun taksitle ödemeyi öngördüğü hallerde, ödeme süresi on yılı aşamaz ve taksitler eşit olarak ödenir. Bu taksitler kanunda gösterilen faiz hadlerine bağlamr.

Anayasanın bu iki maddesine dayanarak belirli bir bölgede veya Devletin malî gücünü dikkate alarak daha geniş bölgelerde kooperatifler aracılığı ile geniş uygulamalara girişebiliriz. Esasen İsrail'de uygulanmakta olan Agrindus sistemi de Devletin ve

özel kişilerin kooperatiflere malî güçleri ile katılmalarını ve bilhassa Agrindus Merkezleri veya Kalkınma Kasabalarında kurulacak kooperatiflere ortak olmalarını öngörmektedir.

Bu esasa bağlı kalarak kamu tüzel kişiliği taşıyacak olan kooperatiflerin malî güçleri Devletin ve özel sermayenin iştiraki ile belirli bir seviyeye ulaştırıldıktan sonra Agrindus ünitesi içinde kalan ve gereği gibi işlenmeyen kişiler elindeki toprakları peşin veya taksitli ödemelerle kooperatiflere mal edebiliriz. (39) uncu madde ise ünite içindeki kamu tüzel kişiliği hüviyetinin sağladığı haklardan faydalanabilecek olan kooperatiflerin özel sektör elindeki fabrikalara, atölyelere ve tesislere sahip olma hakkını getirmektedir. Agrindus üniteleri hazırlanacak ve üyeleri tarafından tasvip edilecek bir plâna göre çevredeki toprağı ve özel sektör elindeki tesisleri kamulaştırarak daha verimli bir şekilde işletebilirler. Para veya toprak sahibi kişilerle aileler kooperatiflerin bu çalışmalarına güçleri nisbetinde katılabilecekleri için uygulamalardan onlar da zarar görmeyecekler ve iştirakları oranında pay alabileceklerdir.

Kooperatif bünyesi ve Agrindus ünitesi içinde zamanla gerçek karşılığı ödenmek suretiyle işçiler bu toprakların bir kısmına sahip olabilirler. Bu noktada sağlayacağı kolaylıktan dolayı Agrindus uygulamaları Türkiye için bilhassa önem kazanmaktadır. Toprak reformu üzerinde ısrar eden guruplarla buna karşı çıkan guruplar görüşlerini Agrindus sistemi açısından gözden geçirmeli ve bu yoldan bir çözüm şekline ulaşmanın mümkün olup olmayacağını hukukî yönleri ile de incelemelidirler.

ÇALIŞMA HÜRRİYETİ :

1961 ANAYASASI vatandaşlara çalışma, sözleşme ve özel teşebbüslere girişme hürriyeti tanımaktadır. Ancak bu hürriyet kamu yararı amacı ile kısıtlanabilmektedir. Anayasanın fertlere tanıdığı çalışma hürriyetinin işsizlik yüzünden kısıtlandığı ve kişilerin bu haklarını gereği gibi kullanamadıkları bilinen bir gerçektir. Türkiye'de iş bulamayan milyonlarca insan toprağı ve köylerini terk ederek yabancı ülkelerde dev endüstrilerin hizmetine giriyorlar.

Özel teşebbüslere girişme hürriyeti ise yabancı ortaklıkları halinde geliştiğinden bu teşebbüslerin sonuçları ekseriya top-

lum yararına değil zararına olmaktadır. Çalışma hürriyetinden köydeki vatandaşı da evini ve toprağını terketmeden faydalandırmak ve topraksız kişilerin emeğini Agrindus ünitesi içinde kurulmuş endüstri tesislerinde değerlendirmek, ayrıca özel kesimi yurt gerçeklerine uyarlı ve tarımsal üretimi artıracak ve değerlendirecek nitelikte çalışma sahalarında iş görmeye mecbur ederek, yabancı ortaklıklar ile yönetilen kapkaççı tüketim sanayiinin faaliyetini sınırlandırmak için Agrindus üniteleri (40) ıncı maddenin amaçlarına uyarlı bir uygulama aracı olarak kullanılabilir. Bu imkânı daha iyi tanımlamak için Anayasanın (40) ıncı maddesini gözden geçirelim:

> **Madde (40)**
>
> **Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Kanun ancak bu hürriyetleri kamu yararı amacı ile sınırlayabilir. Devlet, özel teşebbüslerin millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.**

İşte Devletin özel teşebbüslerin millî iktisadın gereklerine ve özellikle sosyal amaçlara uygun olarak yürümesini ve bilhassa güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını temin maksadı ile bu kesim elindeki olanağın, Agrindus üniteleri içinde ve belirli bir sisteme göre kullanılmasını istemesi bundan dolayı mümkün ve toplum için yararlı olabilecektir. Kaldıki kanun kamu yararı için bu hürriyeti bir nisbet dahilinde kısıtlayabilmektedir.

Anayasanın (40) ıncı maddesine dayalı olarak çıkarılacak bir kanunla bugün İzmit - İstanbul arasına sıkıştırılmış olan endüstri tesislerini Amerika'nın Utah eyaletinde yapıldığı gibi Anadolu'nun belirli bölgelerinde, belirli alanlarda iş görmeye ve o bölgenin Agrindus ünitesi içinde kooperatif ortağı olarak belirli bir sahada çalışmaya mecbur edebiliriz. Bir örnek olarak ithal malı soya ve pamuk yağları ile işgören ve sonuna kadar ayni şekilde çalışacağını tahmin ettiği için tesislerini büyük liman şehirlerinde ve ithalât kapılarında kurmuş olan margarin endüstrisinin yağ üretim bölgelerine taşınması ve ilkel maddenin üretimi ile de iştigale mecbur edilmesi gösterilebilir.

Esasen Türkiye'de bugün bile bu çeşit uygulamalar vardır. Şeker Şirketi tesislerini pancar üretim bölgelerinde kurmakta ve pancar üreticisi ile Agrindus anlayışına çok uyarlı kalıplar içinde işbirliği yapmaktadır. Nazilli bez fabrikasının bir pamuk üretim bölgesine yerleştirilmesinde de ayni maksada uyulmak istenilmiştir. Kooperatifleşme başta Ziraat Bankası olmak üzere çeşitli Devlet kuruluşları tarafından teşvik edilmekte ve fakat bu faaliyetin belirli bir modele uydurulması ve topraksız köylünün de kooperatiflere emeği ile katılıp paya ortak olması esası henüz açık ve seçik olarak kabullenilememekte ve bazı noktalarda yurt gerçeklerine aykırı düşen uygulamalara sapılmaktadır.

Millî endüstriye yurt gerçeklerine uyarlı bir hüviyet kazandırmak ve özel kesimi Anadolu'nun içerlek bölgelerinde tarımsal üretimle uyarlı bir faaliyet göstermeye ve çevrenin meseleleri ile bir ortak olarak ilgilenmeye mecbur etmek, halkı bulunduğu toprağa bağlamak ve göçleri önlemek bakımından da yararlı olacaktır.

Agrindus merkezleri haline getirilecek olan kasaba merkezleri, İsrail'deki uygulamaların kanunlarımıza ve gerçeklerimize uyan kısımlarını aynen veya tadilen benimsemek suretiyle bugün İsrail'in ulaştığı yüksek yaşama düzeyine kısa bir süre içinde ulaşabilirler. Bu noktada Türk halkının çıkarlarından çok Amerikanın üretim artıklarını tüketmekle görevli kişiler ve kuruluşların çıkarına uygun olarak faaliyet gösteren ve Türk tarım kesiminin üretim olanağını geniş çapta baltalayan ithal malı ilkel madde ile tüketim mamulleri yapıp piyasaya sürmekte olan endüstrinin çalışma hürriyetinin kısıtlanması ve bunların halkın yararına, Türk tarımsal üretimini geliştirici ve kaynaklarımızı değerlendirecek nitelikte bir üretime zorlanması gerekiyor. Bu üretim sahasının hangi saha olacağı ile ünitelerin yurdun hangi bölgelerinde hangi Agrindus ünitesinin üyesi olarak faaliyet gösterecekleri halen çalışmakta olan plânlama dairesince Devlet adına tayın edilebilir. Önceleri hoş karşılanmayacak olan bu uygulamanın daha sonra millî endüstrinin kurulması ve halkın çıkarına uyarlı bir şekilde işletilmesi için mutlu bir başlangıç olacağı görülecektir.

İNSANLIK HAYSİYETİ :

TÜRKİYE gibi medeniyetlere yataklık etmiş ve zengin kaynakları olan bir ülkede insanların insan haysiyetine pek yakıştırılamayacak bir iktisadî ve sosyal yaşayış içinde bulunmaları gerçekten hoş görülemez. Devlet Plânlama Teşkilâtının gelir dağılımı konusunda yaptığı araştırmada memur ve işçi sınıflarının gerçekten sıkıntılı bir yaşama düzeni içinde bulunduklarını buna karşılık bazı gurupların millî gelirden aldıkları payın sosyal adalet ilkelerine uydurulamayacak kadar yüksek olduğunu görüyoruz. Bu arada işsizlik ve bilhassa tarım kesiminde çok yaygın olan gizli işsizlik toplumun temeli olan aileyi çürütmektedir. Yoksulluk ve açlığın bu kesimde çalışan kişileri nekadar güç yaşama koşulları içine iteklediğini Türk-İş tarafından basılmış olan başka bir kitabımızda ayrıntılı olarak açıklamış bulunuyoruz. **(Koçtürk, Osman N., Tarım İşçisinin ve Türk Tarımının bazı temel meseleleri, Türk-İş Yayınları, Basılmaktadır)**

Anayasamız bu yaşantıyı Türkiye'den kovmak ve Türk toplumunu batılı uygarlıkların yaşama düzeyine ulaştırmak için (41) nci maddesi ile bize sosyal adalet ilkesini getiriyor.

> **Madde (41)**
>
> **İktisadî ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacına göre düzenlenir. İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı, demoktarik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yönetmek ve kalkınma plânlarını yapmak Devletin ödevidir.**

Bugün bilhassa tarım kesiminde çalışan topraksız vatandaşların sağladıkları ortalama gelir bakımından bu madde ile öngürülen bir yaşama düzeyinde, insan haysiyetine yakışır bir yaşantı içinde bulunduklarını iddia etmeye imkân yoktur. Çukurova işçilerinin yaşantılarını dile getiren raporlar ve bilim adamlarımızın izlenimleri gerçeğin çok acı olduğunu ve bu insanların toprak ağaları tarafından kıyasıya sömürüldüklerini

gösteriyor. Üretimin temel unsuru olarak emek de sermaye ve materyal kadar değerlidir. Kaldı ki sermaye borç olarak tedarik edilebildiği halde emeğin millî kaynaklardan sağlanması yenemeyeceğimiz bir zorunluk olarak karşımıza çıkıyor. Bu şartlar altında Agrindus düzeni içinde emeği de toprak gibi değerlendirebilir ve sağlanacak gelirden makûl bir pay almasını sağlamak suretiyle (41) nci maddenin amaç edindiği yaşama düzenini kurabiliriz. Meseleyi bu açıdan ve bir Agrindus kooperatifçiliği olarak ele alma topraksız köylünün tasarruf sağlayarak mülk sahibi olmasını, toprağına, köyüne ve ailesi ile vatanına bağlılığını artıracak, düzensiz yaşantının aile ve köy bünyesinde meydana getirdiği moral yıkıntıyı önleyecektir.

İktisadî ve kültürel kalkınmanın demokratik yollardan gerçekleştirilmesi için de Agrindus ünitesi mükemmel bir ünite olarak hizmet görecektir. Bu amaçlara ulaşmak için kanun Devlete görev vermiş olduğundan ilk uygulamaların gene Devlet öncülüğü ve eli ile Devletin elinde bulunan yetkileri kullanarak plânlanması gerektiği bir sonuç olarak kendiliğinden ortaya çıkıyor.

ÇALIŞMA HAKKI :

ANAYASA her Türk vatandaşına çalışma hakkı tanımakta ve çalışmayı görev haline getirmektedir. Fakat bugün bu hakkı kullanamayan ve dolayısiyle topluma karşı borçlu olduğu görevi yerine getiremeyen milyonlar vardır. Bunlardan bazıları bu hakkı Türkiye'de kullanamadıkları için yabancı ülkelere gitmekte ve emekleri ile yabancıya yararlı olmaktadırlar. Çalışanların insanca yaşamaları ve emeklerinin karşılığını tam olarak almaları doğal bir sonuç olarak beklenirken, gelir dağılımının dengesiz oluşu çalışan kişiler ile kesimler arasında uçurumlar yaratmıştır. Birçok kesimlerde çalışanlar kıyasıya sömürüldükleri için, bu bir çalışma olmaktan çok angarya niteliği kazanmış bulunuyor. İşçi gurupları toplu sözleşme düzeninin getirdiği mutlu ortam içinde haklarını savunabilmekte ise de azınlıkta olan endüstri işçilerinin kullanabildikleri bu direnme hakkı, tarım kesimindeki milyonlara henüz teşmil edilememiştir. Tarımda çalışanlar örgütlenemedikleri için ve çok zaman bu kesimde işçi ile işveren anlamları birbirine karıştığından işler yavaş yürü-

mektedir. Fakat bir Agrindus ünitesi içinde, bir tarım işçisi ile bir endüstri işçisinin hemen hiçbir farkı kalmamakta ve kesimler arasındaki dengesizlik de giderilmektedir. Yurt gerçeklerine tarımın getirdiği ihtiyaçlara uygun olarak kalıplanmış bir endüstride, sanayi tarımın bir devamından ibaret olduğu için iki kesime mensup işçiler de aynı ünite içinde kooperatifin gayelerini tahakkuk ettirme bakımından aynı çizgi üzerinde birleşmiş bulunuyorlar. Anayasanın (42) nci maddesi tetkik edilince, bu madde ile ulaşılmak istenilen hedefleri ele geçirme bakımından en uygun sistemin gene Agrindus düzeni olacağı görülecektir.

Madde (42)

Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler. İşsizliği önleyici tedbirleri alır. Angarya yasaktır.
Memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği alan beden ve fikir çalışmalarının şekil ve şartları, demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenlenir.

Çalışanları korumak ve sermayenin emeği ilânihaye sömürmesine engel olabilmek için Agrindus sistemine uyarlı bir kooperatifçiliği geliştirmekten başka çare yok gibidir. İşçilerin Agrindus düzeninde de emeğe dayalı kooperatifler ve sendikalar kurabilmeleri ve sermayenin bu ortamda serbestçe ve fakat bazı kurallara uygun olarak hareket kabiliyetinin bulunuşu, bu uygulamayı Anayasanın bu maddesi ile varılmak istenilen hedeflere de uyarlı hale getirmektedir.

ÇALIŞMA ŞARTLARI:

ANAYASA herkesin yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun işlerde çalıştırılmasını ve çocuklar, gençler, kadınların bu yönden özel olarak korunmalarını emrediyor.

Madde (43)

Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılamaz. Çocuklar gençler ve kadınlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.

Bu madde ile getirilen düzeni sağlama bakımından topluluğun kendi kendini kontrolu esasına dayalı olarak geliştirilmiş olan Agrindus sisteminden daha uyarlı bir düzen sağlanamayacağını tahmin ediyoruz. Üretim ünitesi içinde saat gibi çalışan ve herkesin gönlüne uygun bir işte gücünce çalışmasını öngören Agrindus sistemi belirli kişileri ve grupları hırpalamadan prodüktiviteyi en üstün seviyeye ulaştıran ve bundan dolayı da geliri üstün tutan bir düzendir.

DİNLENME HAKKI :

HER çalışanın dinlenme doğal bir hakkıdır. Fakat düzensiz uygulamalarda bu hakkın sermaye baskısı ile alındığı ve bazı şartlar altında Devlet tarafından da kontrolunun güçleştiği bilinen bir gerçektir. Agrindus ünitesi içinde kendiliğinden kurulacak olan bir otokontrol sisteminin bu hakkın adil bir şekilde kullanılmasına yardımcı olacağı aşikârdır. Çünkü kalabalık endüstri merkezlerinde kimsenin kimseden haberi olmadığı halde üretimin ortaklaşa yapıldığı ve gelirin adil ölçülere göre dağıtıldığı bir Agrindus ünitesi içinde ve köy şartları altında herkes herkesten haberdar olacak, çalışmaları yakından izleyebilecektir. Demokratik usullerle yönetime getirilecek olan Kooperatif idarecilerinin bu hakkı zedelemeden kullanacaklarından şüphe edemeyiz. Çalışma hakkı gibi, dinlenme ve hatta eğlenme hakkının da en uyarlı kalıplara göre gerçekleştirilebileceği düzen muhakkak ki Agrindus düzenidir.

Madde (44)

Her çalışan dinlenme hakkına sahiptir. Ücretli hafta ve bayram tatili ve ücretli yıllık izin hakkı kanunla düzenlenir.

SENDİKA KURMA HAKKI:

AGRİNDUS sisteminde köyde yaşamak istemeyen ve münhasıran kalkınma kasabaları, endüstri merkezleri ve Agrindus merkezindeki endüstri tesislerinde çalışma isteği izhar eden kişiler sendikalar (Kooperatifler) kurmak suretiyle işverenin karşısına toplu olarak çıkabilmekte ve hatta ücret düzenini de kendileri ayarlamaktadırlar. Anayasamız bu hakları aynen tanımıştır.

Bu arada Devlet çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir ücret elde etmeleri için çalışanlara yardımcı olacaktır. Agrindus sisteminde Devlet ve işçi sendikaları ile Agrindus ünitelerinin müştereken korudukları bu düzeni Anayasamızda da ifadesini bulmuş görüyoruz.

Madde (45)

Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun, insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır.

Madde (46)

Çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbest üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir. Sendika ve sendika birliklerinin, tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

Agrindus sisteminde köy ünitelerinden birine veya işçi kooperatiflerine üye olmak ve kooperatiflerin demokratik düzene uygun tüzükleri gereğince ortaya konan kurallara bağlı kalmak kişinin rahatça kullanabileceği doğal bir hak olarak tanınmıştır. Esasen Anayasamızın başka bir maddesinde geliştirilmesi ve des-

teklenmesi tavsiye edilen kooperatifçilik güçlü ve demokratik bir kuruluştur. Bu iki madde ile getirilmek istenen koşulların en iyi şekilde Agrindus sistemi içinde realize edilebileceği ve işçi - işveren mücadelesinin memleket yararına yavaşlatılacağına inanıyoruz. Agrindus düzeyine girildiği zaman kişiler ve aileler bir yönleri ile işçi ve bir yönleri ile de işveren kuruluşun üyeleri veya hissedarları durumunda olduklarından anlaşmazlıkların grev ve lokavtlara kadar gelişmesi zaten beklenemez. Çünkü işçi yönetime iştirak etmekte ve gelirden de tıpkı sermaye sahipleri gibi pay alabilmektedir. Kooperatiflerde sermaye çok zaman işçinin kendi parası ile teşekkül etmiş bir meblâğdan ibarettir.

Kimsenin kimseyi sömürmesine elverişli olmayan Agrindus düzeni işçi - işveren ilişkilerini tanzim bakımından da en elverişli sistem olarak tanımlanıyor.

GREV HAKKI :

ANAYASAMIZ işçilerle işverenlerin ilişkilerini düzenlemek ve haklarının alınabilmesi için uyarlı bir ortam hazırlamak için toplu sözleşme düzenini ve grev hakkını tanımaktadır.

> **Madde (47)**
>
> **İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacı ile toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir.**

Türkiye'de bu ilişkileri düzenleyen kanun çıkarılmış ve grev hakkı kullanılmaya başlanılmıştır. İşçilerin yaşantılarına belirli bir mutluluk getiren bu yeni düzenden henüz faydalanamayan milyonlarca sahipsiz tarım işçisi vardır. Bunlar henüz örgütlenememekte ve bunlarla ilgili kanun henüz tasarı halinde bulunmaktadır. Tasarı tetkik edilince Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap vermekten çok uzak olduğu dikkati çekmekte ve tarım işçilerinin de meselelerinin bu kanunla çözümlenmesi beklenmemektedir. Agrindus düzeninde, daha önce çalışma esasları belirtilmiş köyler ve bu köylerde kurulmuş kooperatiflerle, kooperatiflerle veya

şirketlerle iş görme durumunda olan işçi kooperatifleri vardır. Bu kooperatifler, işçi ücretlerine varıncaya kadar yaşantılarını etkileyecek bütün koşulları kendileri tayin ederler. İşçi çalıştığı işletmenin yönetimine katıldığından ve sermayesi ile gelirine ortak olduğundan işçi - işveren anlaşmazlıkları Agrindus düzeni içinde son derece azalmış bulunur. Köylerde tarım işlerinde çalışanlar ise esasen kendi topraklarında bir kooperatif üyesi olarak çalışmakta ve ürünlerini kooperatif kanalı ile pazarlayıp, ihtiyaçlarını da kooperatif yoluyla temin ettikleri için bu üniteler içinde işçi ve işveren anlaşmazlıkları olmamaktadır. Esasen Anayasamız da işçi - işveren ilişkilerini anlaşma zemini üzerinde mutlu ve verimli yönde geliştirmeyi amaç edindiğinden Agrindus uygulamaları bu ortama kavuşulmasını kolaylaştıracaktır.

SOSYAL GÜVENLİK:

ANAYASAMIZ bütün vatandaşlara sosyal güvenlik hakkı tanımaktadır. Kişilerin sosyal güvenliğini tesis bakımından Devlete görevler verilmiştir.

> **Madde (48)**
>
> **Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için, sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilâtı kurmak veya kurdurmak Devletin ödevlerindendir.**

Agrindus düzeni sosyal güvenliği sağlama bakımından en elverişli düzendir. Fazla olarak bu güvenlik Agrindus ünitesi seviyesinde sağlanmış bulunacağından Devletin kurma ve kurdurma görevi kolaylaşmış ve hafiflemiş olur.

BEDEN VE RUH SAĞLIĞI:

ANAYASA Devlete vatandaşların beden ve ruh sağlığını teminat altında bulundurma görevi de vermektedir. Agrindus ünitelerinde, ünite merkezinde kurulacak ve kooperatiflerin

gelirleri ile finanse edilecek sağlık kuruluşlarının bulunması ve çalıştırılması öngörüldüğünden, sağlık hizmetleri için Devlet tarafından yapılacak harcamalar azalmakta ve köylerin bağlı bulunduğu bir merkezde bir sağlık kuruluşunun geniş imkânlarla hizmete sokuluşu yurt sağlığına çok müsbet etkiler yapabilmektedir.

Madde (49)

Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbî bakım görmesini sağlamakla ödevlidir. Devlet yoksun veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.

Daha önce de belirtildiği gibi Agrindus ünitesi içinde sağlık hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Devlet Agrindus ünitelerine yapacağı direkt ve endirekt yardımlarla köylere kadar kolayca ulaşabilecek olan bu hizmetleri daha etkili bir hale getirebilir.

EĞİTİM HİZMETLERİ :

EĞİTİM hizmetleri ve halkın öğrenim ihtiyacının karşılanması Anayasanın (50) nci maddesi ile Devlete verilmiş bir görevdir. Agrindus sisteminde ise temel eğitim görevlerinin önemli kısmı üniteler tarafından benimsenmektedir. Tıpkı sağlık hizmetlerinde olduğu gibi Devletin yükünü geniş çapta hafifletecek olan bu çeşit uygulamalardan özellikle ilköğrenim safhasında faydalanmak ve okur yazar sayısını hızla artırmak kabildir. Her okulda öğretmen bulundurmak ve her köyde bir okul açmanın ortaya çıkardığı güçlüğü, köylerle sıkı ilişkiler kurabilmiş bir Agrindus merkezinde tam teşkilâtlı mükemmel ilk ve ortaokullar açmakla giderebiliriz. Bu okulların masraflarının bir kısmının Agrindus üniteleri tarafından karşılanması veya Devletin yapacağı yardımlarla güç kazanacak olan Agrindus ünitelerinin masrafın tümünü üzerine almaları millî eğitim politikamıza bir yenilik ve bir ferahlık getirebilir. Anayasa bu konuda şöyle demektedir.

Madde (50)

Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır. Devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine çıkmalarını sağlamak üzere, burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.

Agrindus, ünite merkezlerinde yürütülecek olan ilk ve orta öğretimin bölgenin tarımsal sorunlarına ve ünite içindeki endüstrinin özelliklerine ışık tutucu ve kişilerin edindikleri bilgiyi kendi yaşantılarında uygulama bakımından kolaylıklar getirici bir karakter kazanması da mümkündür. Bugün merkezden yönetilen ve bölge problemleri ile ilgili olmayan ilk ve orta öğrenimin istenildiği derecede etkili olmadığı bilinmektedir.

KOOPERATİFÇİLİK:

AGRİNDUS felsefesi ve uygulamaları temel itibariyle kooperatifçiliğe oturtulmuş bulunmaktadır. Tarımsal üretimi artırmak ve tarım ürünlerini gerçek değerleri ile pazarlayabilmek için uygun şartlar altında işleme, saklama ve satışa çıkarma hizmetleri Agrindus düzeninde hep kooperatifler veya kooperatiflerin iştiraki ile kurulmuş daha başka kooperatif ve şirketler tarafından yürütülmektedir. Köydeki üretimi değerlendirmede böylesine etkili olan kooperatifçilik, köyün ihtiyaçlarının karşılanmasında da en çok baş vurulan bir kanal olarak kullanılıyor. Agrindus merkezindeki işgücü kooperatifleştirilerek hizmete sokulmakta ve sendikalar daha çok işçi kooperatifleri haline getirilmiş bulunmaktadır. Agrindus sisteminin en güçlü dayanağı olan kooperatifçiliğin Anayasamızın (51) inci maddesi ile de öngörülmüş ve kooperatifçiliği geliştirme görevinin Dev-

lete verilmiş olması Agrindus uygulamalarını kolaylaştıracaktır.

1961 Anayasası kooperatifçiliği Anayasanın tek bir maddesi ile ele almış olmakla bu müesseseye ne kadar önem verdiğini açık ve seçik olarak belirtmiş bulunuyor.

Madde (51)

Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

Kooperatifçiliğin başı boş ve düzensiz bir şekilde geliştirilmesindense, bu gelişmenin İsrail'de denenmiş ve başarıya ulaşmış, tarım kesimi ile endüstri kesimi arasındaki dengeyi sağlayıcı ve endüstri merkezlerine olumsuz akınları önleyici bir karakteri olan Agrindus düzeni içinde gelişmesini sağlamak şüphesiz Türkiye için çok daha yararlı olacaktır.

TARIM VE ÇİFTÇİNİN KORUNMASI:

ANAYASAMIZ Türk toplumunun büyük bir çoğunluğunun geçimini sağladığı ve bundan başka geleceğimizin teminatı olan ana üretim kesiminin ve bu kesimde çalışanların korunması için özel hükümler getirmeyi ihmal etmemiştir.

Agrindus sisteminin özellikle yozlaşmış ve yurt gerçekleri ile uyarlı olmayan endüstrinin gelişmesini önlemek ve millî endüstrinin yurt çıkarlarına ve gerçeklerine uyarlı kalıplara göre inkişafını sağlarken, tarım kesimini ve kesimin temelini teşkil eden köyler ile tarım ailesini korumak için getirilmiş bir düzen olduğu daha önce uzun uzadıya izaha çalışılmıştı.

Anayasamızda bu konu ile ilgili olarak yer almış bulunan madde Agrindus prensipleri ışığında değerlendirilecek olursa, bunların tahakkuku için en uygun düzenin gene Agrindus düzeni olacağı anlaşılacaktır.

Madde (52)

Devlet, halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlamak, toprağın kaybolmasını önlemek, tarım ürünlerinin ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır.

Filhakika bütün bunların yapılması için Agrindus metoduna uymaktan başka çare yok gibidir. Agrindus uygulamalarına geçildiği takdirde hayli ağır olan bazı hizmetlerin Devletin sırtından alınıp Agrindus bünyesinde ve Devlet için masraf konusu olmadan en iyi şekilde çözümleneceğini tahmin ediyoruz.

DEVLET ÖDEVLERİNİN SINIRI:

ANAYASAYI hazırlayanlar bu bölümde Devlete yüklenen hizmetlerin hayli yüklü olduğunu sezmişler ve bu hizmetlerin hududunu çizme lüzumu duymuşlardır. Devlet bütün bu hizmetleri yaparken malî gücü ile orantılı davranacak ve bunun sınırlayıcı bir faktör haline geldiği noktada mecburen duracaktır.

Türkiye gibi sayısız sosyal ve ekonomik sorunu olan bir ülkede bütün meselelerin Devlet tarafından çözümlenmesini beklemek geri kalmamıza sebep olarak gösterilen etkenlerden biridir. Bu kötü alışkanlığı yenmek ve köylünün kendi bölge meselelerini kendi gücü ile çözümlemesine yardımcı olmak için Agrindus sistemini en elverişli düzen olarak görüyoruz. İsrail'deki uygulamalar bölge meselelerini çözümleme ve Devletin yükünü hafifletme bakımından Agrindus'un ne kadar başarılı sonuçlar verebildiğini bize göstermiş bulunuyor.

Madde (53)

Devlet, bu bölümde belirtilen iktisadî ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadî gelişme ile malî kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getirir.

Böylece Anayasamıza bir bölüm halinde maledilmiş ve (35 - 53) üncü maddeleri kapsayan «Sosyal ve İktisadî Haklar ve Ödevler» bölümünün bütün maddeleri Agrindus düzeni ile uyarlık halindedirler.

Bu düzenin uygulanabilmesi için mevcudiyeti zarurî olmayan Kibbutz tipi köyler ve bu köylerde mülkiyetin tanınmamış bulunması dolayısıyla Türkiye'de gerçekleştirilmeleri mümkün olmadığından reddi gerekir. Sosyalist düzende olduğu kadar kapitalist ve karma ekonomi düzenlerinde de başarı ile uygulanabileceği Birleşik Amerika'nın Utah eyaletinde ve İsrail'de yapılan uygulamalarla anlaşılmış olan Agrindus sisteminin Türkiye'de uygulanması için kanunî hiç bir sakınca mevcut değildir. Köylüyü köyüne ve toprağına bağlamak, büyük şehirlerde ve endüstri merkezlerindeki moral çöküntülerden korumak, tarımı verimli bir kesim haline getirerek tarım - endüstri dengesini kurmak suretiyle gelir dağılımını sosyal adalet anlamına daha uygun bir şekle sokmak gibi insancıl ve ileri prensiplere oturtulmuş olan Agrindus sistemi, bizim için de kalkınmamızı realize etmek bakımından yararlı olabilecektir. Bu iddianın doğru olup olmadığı konuyu nazariyattan kurtararak bir bölgede denemek ve sonuçlarını değerlendirmek suretiyle mümkün olacaktır. Hukuk formasyonu olan araştırıcıların bu konu üzerinde bir süre durmalarında ayrıca fayda görüyor ve İsrail'deki uygulamaların derinliğine incelenmesini zarurî buluyoruz.

IV

TÜRKİYE'NİN GERÇEKLERİ

1960 YILINDAN sonra Türkiye'nin ve Türk köyünün sosyal ve ekonomik durumu hakkındaki bilgimiz hızla artmıştır. Devlet Plânlama Dairesi kurulup faaliyete geçirildikten sonra, plânın hazırlanması için gerekli olan bilgi toplanmış ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, bu bilginin ışığında hazırlanmıştır. Köyden gelen ve köye eğilen aydınların, Türk köyü hakkında verdikleri bilgi ile basının bu konuya daha çok yer ayırması, gerçekçi yazarların gayretli davranışları yakın zamana kadar iyi bilmediğimiz bir çok olayı gözlerimizin önüne sermiş bulunuyor.

Kaba çizgilerle anlatılmak istenildiği takdirde, köyümüzün sosyal ve ekonomik yapısının istenilen kriterlere uyarlı olduğu söylenemez. Bunların bir çokları bulundukları bölgenin özellikleri dolayısıyle tasavvur edilemeyecek kadar fakir ve kamu hizmetlerinden de mahrum durumdadırlar. Köylerde yaşayanların beslenme, barınma, ısınma, asayiş olanağı yeterli değildir. Halk sağlık hizmetlerinden de mahrum ve Orta Çağ koşulları içinde yaşar. Ağalık müessesesi köyü sömürmekte ve topraksız köylü köle gibi çalıştırılmaktadır. Koşulların böylesine kötü oluşu çaresiz kalanları köyden kaçmaya ve geçimini büyük şehirlerde, o da olmazsa yabancı ülkelerde aramaya itekler. Doğu köylerinde şartlar, batı köylerine nazaran çok daha fena, ekonomik ve sosyal durum son derece kötüdür. Gelmiş geçmiş hükümetlerin Doğu ile yeteri kadar ilgilenmemiş olmaları, koşulları ta-

hammülü güç bir hale getirmiştir. Orman köylerinde yaşayanlar çeşitli yasaklar ve kısıtlamalar dolayısıyle, Doğanın zengin ve kaynakların çok cömert olduğu bölgelerde bile sıkıntı içinde yaşarlar. Çoğunluk cahil ve ümmidir. Yanlış inançlar, batıl itikadlar, kalkınmayı ve ilerlemeyi engelleyen şartlar köylerde hâlâ etkilidirler. İnkılâplar ve reformların çoğu köylüye benimsetilememiş ve köyün ihmalinden faydalanmış olan tutucu unsurlar, köy üzerindeki çıkarlarını sürdürebilmek için yeniliklerin köye girmesini engellemeye çalışmışlardır. Köyün acıklı hikâyesi Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal gibi memleketçi yazarların gerçekçi eserlerinde uzun uzun açıklanmış bulunuyor. Bu gerçekler daha yakından izlenince Agrindus düzeninin Türk köyünün kurtarılması ve toplumun hızla kalkındırılması için ne kadar lüzumlu olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Ülkemizin gerçeklerini incelerken Kalkınma Plânının ön bölümlerinde yapılan açıklamaları buraya aktarmadan geçemeyeceğiz. **(Kalkınma Plânı, Birinci Beş Yıl, Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı, Ankara, 1953).**

- **Türkiye'de okuma yaşındaki ve üstündeki nüfusun % 60,ı okuma yazma bilmemektedir.**
- **Köylerin % 53'ü, belediyelerin % 55'i, içme suyundan yoksun veya yeteri kadar içme suyu bulamayacak durumdadır.**
- **Nüfusun % 69'u elektrikten faydalanamamaktadır.**
- **Doğan her 1000 çocuktan 165'i bir yıl içinde ölmektedir.**
- **Nüfusun % 2,5 kadarı veremlidir.**
- **Dört bin kişiye bir doktor ve hastahanelerde bir hemşireye 111 yatak düşmektedir.**
- **Meslekten her ilkokul öğretmenine 60 öğrenci ve her eğitici tarım teknisyenine 25 - 30 köy düşmektedir.**
- **Şehirlerde ortalama 2,7 kişi, köylerde 2,1 kişi bir odada yaşamaktadır.**
- **Şehir konutlarının % 30'u oturulamayacak durumdadır.**
- **En büyük üç şehirdeki nüfusun % 30'u tek odalı evlerde yaşamaktadır.**

- **Gecekondularda yaşayan insan sayısı 1,2 milyondur.**
- **Türkiye'deki nüfusun artışı büyük bir hızla devam etmektedir.**
- **Tarım kesiminde en yüksek çalışma mevsiminde bile bir milyon işsiz bulunduğu hesaplanmıştır.**
- **Bugünkü işsizler ve ilerde doğacak ilâve işgücü hem iktisadî gelişme için faydalanılabilecek bir kaynak, hem de çözülmesi gereken sosyal bir meseledir. Bu durumda güdülecek ekonomi politikası çalıştırma hedefini ihmal edemez.**
- **Ekilen toprakların genişlemesi yönünde 1950 de başlayan hareket sınırına varmıştır. 1944 yılında Türkiye yüzeyinin % 16,7 sinden ibaret olan ekili topraklar, 1960 yılında % 29,9'a kadar yükselmiştir.**
- **Hektar başına verim son derece düşüktür.**
- **Verimli olmayan bugünkü tarım işletmeciliği yeni bir düzene sokulmadıkça Devlet yatırımlarından faydalanma mümkün olamayacaktır. Bundan dolayı Tarım Reformu zorunludur.**
- **İktisadî Devlet Teşekkülleri yeniden gözden geçirilmeye muhtaç durumdadırlar.**

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının hazırlığına başladığımız tarihlerde Türkiye'nin manzarası böyle görünmektedir. Ayrıca yerli ve yabancı yayınlarda verilen kriterler esas alınacak ve bazı kıyaslamalar yapılacak olursa bugünkü durum daha iyi anlaşılabilecektir. Bu kıyaslamalar özellikle bundan 17 - 18 yıl önce Türkiye ile benzer koşullar içinde bulunan ve Agrindus düzeni ile kalkınan İsrail toplumu ile yapılacak olursa gerçekler daha iyi ortaya çıkar. Genişliği Konya ilimiz kadar olan ve çöl şartları altında harikalar yaratarak bulunduğu bölgenin geri kalmışlığından kendini kurtaran İsrail bu başarısını herşeyden çok tarımla endüstri arasındaki dengeyi sağlayıcı ve insanların topraktan kopup, büyük şehirlere göç etmelerini engelleyen Agrindus uygulamalarına borçludur.

- **Milletlerarası kuruluşlarca benimsenmiş olan bir anlayışa göre bir toplum ne kadar çok et tüketirse uygarlık yönüyle o derece ileri ve ne kadar çok tahıl tüketirse o nisbette geri kabul edilmektedir. Bütün Dünya milletleri son elli yıl içinde tahıl tüketimini azaltıp, et, süt yumurta, ve balık gibi hayvansal yiyecek üretim ve tüketimini artırmak için büyük gayretler sarfediyorlar. Amerika'da bir insanın bir yılda tükettiği et miktarı 90 kiloya yaklaşmış ve ileri Avrupa memleketlerinde ise 50 - 60 kilo arasında değişmekte bulunmuştur. Türkiye'de bu miktar 13 - 15 kilo arasındadır. İsrail işe, bizim bulunduğumuz noktadan başlamış olmasına rağmen plânlı çalışmalarla 1952 yılında insan başına 13,3 kilo olan sığır eti miktarını 1958 yılında 19,3 ve 1960 yılında 24,5 kiloya, tavuk eti miktarını 4,1 kilodan 1960 yılında 19,9 kiloya, yumurta miktarını 220 den 343 adede, süt miktarını 93,6 kilodan 134,7 kiloya yükseltmiş ve tüketilen tahıl miktarını da 146,7 kilodan 114,5 kiloya kadar azaltmıştır.**
  Türkiye'de ise tarım politikamızın yanlışlığı ve köy ünitesinin alabildiğine ihmal edilişinin bir sonucu olarak gelişmelerin ters bir istikamet takip ettiklerini ve 1928 - 1932 yılları arasında ortalama olarak bir insan bir yılda 192,3 kilo tahıl tüketirken, bunun 1963 yılında 268 kiloya kadar yükseldiğini görüyoruz. 1938 yılında Türkiye'de bir insan bir yılda 22 kilo et tüketebilirken bu miktar 1959 yılında 12,4 kiloya ve süt miktarı da 151 kilodan 112 kiloya kadar düşmüştür.
  (Koçtürk, Osman N., İşçinin Beslenmesi ve Millî Prodüktivite, Türk - İş Yayınları, No. 41, Ankara, 1965).
- **Türkiye'de bir hektar topraktan alman verim bir türlü artırılamamış ve tarıma tahsis edilen toprağın genişletilmesi dolayısıyle artan üretim de halkın ihtiyacını karşılamadığı için buğday, pirinç, mısır, yağ gibi ana yiyecek maddelerinin ve okul çağındaki çocukların beslenmesi için de süt**

tozunun ithali gerekmiştir. Buna karşılık İsrail 1948 - 1949 yıllarında 21.200 ton olan buğday üretimini 1963'de 54,700 tona, arpayı 20.900 tondan 37.700 tona, narenciyeyi 272.700 tondan, 726.700 tona, eti 2010 tondan 31.000 tona, sütü 85.950 tondan 358.500 tona, tavuk etini 5.040 tondan 67.000 tona çıkarmaya muvaffak olmuştur. Benzer artışlar hemen bütün tarım ürünlerinde görülmektedir.

Türkiye'de bir inek bir yılda ortalama 400 kilo süt verdiği halde, İsrail'de ayni ortalama 4300 kilo civarındadır.

(Facts About Israil, Ministry of Foreign Affairs, 1965).

- Türkiye'de işsizlik can sıkıcı bir hal almış ve işçilerin bir kısmı geçimini sağlamak için yabancı ülkelerde çalışmaya mecbur kalmışlardır. İsrail 1949 yılında % 9,5 olan işsiz insan nisbetini 1961 de % 3.6 ya indirmiş, buna mukabil ayni süre içinde çalışan insan sayısı 313,200 den 746.500'e çıkarılmıştır.

(Israel Today, The Economy, Israel Digest, 1963)

- Türkiye'de doğan 1000 çocuktan ortalama olarak 165 inin daha ilk yıl içinde öldükleri ve bu sayının bazı köylerde 200'ü çok aştığı bilinmektedir. İsrail'de bu sayı 1951 yılında 40.75 iken alınan tedbirlerle 1962 yılında 31.41'e kadar düşürülmüştür. Nüfus artışı fazla tahılla beslenme sonucu olarak 1951 yılında 1000 de 33.83 iken bu nisbet 1962 yılında et tüketimini artırmak suretiyle ve doğum kontroluna yönelmeden 25,48'e düşürülmüştür. Agrindus uygulamaları sonu aile toplu kalıp, erkekler iş aramak için büyük şehirlere göç etme lüzumu duymadıklarından boşanmalar dikkati çekecek şekilde azalmıştır. 1951 yılında 1000 kişiden 1.70 kişi boşandığı halde bu rakam 1962 yılında 0.87' ye kadar düşmüştür. Elimizde sıhhatli rakamlar olmamasma rağmen Türkiyemizde boşanmaların hızla arttığı ve aile bağlarının zayıfladığı çevremizde izlediğimiz bir olay-

dır. Kaldı ki Türkiye'de boşanma kanunlarla güçleştirilmiştir.
Bütün bunlar insanı toprağına ve evine bağlamanın ve bulunduğu çevrede iş bulma imkânı hazırlamanın sosyal bünyeye olumlu etkiler yaptığını açık ve seçik olarak göstermektedir.
(Facts About İsrael, Ministry of Foreign Affairs, 1965).

- **Türkiye'de insan başına düşen günlük ortalama kalori miktarı 1948 yılında 2470 kalori iken bu miktar 1956 yılında iç ve dış kaynaklardan sağlanan imkânlarla 2670 kaloriye çıkarılabilmiştir. Ayni süre içinde insan başına düşen günlük hayvansal protein miktarı 13 gramdan 12 grama düşürülmüştür. Buna karşılık İsrail 1948 yılı ile 1958 yılı arasındaki on yıllık süre içinde yalnız mahallî üretimden sağlanan ve bir insanın bir günde tükettiği kalori miktarını 400 den 1100 kaloriye, hayvansal protein miktarını da 18 gramdan 23 grama çıkarmış bulunuyor. Mahallî kaynaklardan sağlanan yağ miktarı ise 12 gramdan 36 grama yükseltilmiştir.**
Bu rakamlar benzer koşullar içinde bulunan iki ülkede çalışma ve farklı yönetimin ne kadar büyük farklar meydana getirebildiğini açık olarak göstermektedir.
(Israel Today, Agricultural Settlement, Israel Digest, 1960) ve (Koçtürk, Osman N. İşçinin Beslenmesi ve Millî Prodüktivite, Türk - İş Yayınları No. 41, Ankara 1965).

Güvenilir dökümanlara dayanılarak ifade etmeye çalıştığımız Türkiye gerçekleri ve bunların bir kaç örnek yardımı ile İsrail'le mukayesesi bize hangi noktada bulunduğumuzu ve ne kadar geri kaldığımızı gösterme bakımından yeterlidir.

Bu örneklerle ortaya çıkan fark hemen bütün diğer olaylarda da ortaya çıkmaktadır. Ve İsrail çorak topraklar üzerinde çoğunlukla tarıma dayalı bir gelişme ile Orta Doğu'da dikkati çeken bir topluluk haline gelmiş bulunuyor. Bu ülkedeki hızlı gelişmelerin teknik bakımdan güçlü ve yetişmiş kimselerin bu ülkeye

göçleri ile güç kazanmış olması, kredi ve finansman imkânlarının diğer toplumlara ve örneğin bize kıyasla daha mükemmel oluşu gibi olaylara bağlanması ve bu yoldan kendimiz için bir teselli payı çıkarmamız mümkündür. Fakat Türkiye'de ayni periodiçinde geniş yardımlar görmüş, borçlanmış ve ülkeye yabancı uzmanları çağırmak suretiyle entellektüel güç ithalâtı yapmıştır. Atatürk'ten sonra başlayan hızlı kalkınma ve değişmelerin son yıllarda yavaşladığı ve hatta bazı gerilemeler kaydettiğini inkâr etmeye imkân yoktur. Yurda giren her çeşit yardımın çarçur edildiğini ve bazı gurupların zengin edilmesi bahasına geniş halk tabakalarının yaşantılarını etkileyemediği bir gerçektir. Bu süre içinde yatırımlar münhasıran endüstri kesimine yapılmış ve yabancı ortaklıkları halinde gelişen yurt gerçeklerine aykırı tüketim endüstrisi, tarım - endüstri dengesini büsbütün bozarken, halkın büyük şehirlere göç etmesine sebep olmuştur. Gecekondular bu hataların mahsulüdür. Tarım işçileri ile endüstri işçileri arasındaki geniş farklaşmalar bundan olmuş ve ekonomimiz bundan dolayı zayıflamıştır. Artık Türkiye'nin köylerinde yiyecek başka birşey bulamadıkları için köylüler ilâçlı tohumluk buğdayı ekmeklik olarak kullanmakta ve bu yüzden ölmektedirler. Antalya'nın cennet gibi köylerinde insanlar bir hayvan yemi olan fink (fiğ) i yiyerek zehirleniyor ve sakatlanıyorlar. Yüksek öğrenim çağındaki çocuklarımız büyük şehirlerin güç yaşama koşulları içinde dar gelirleri ile gereği gibi beslenemediklerinden hastalanıyorlar. Yapılan bir araştırma İstanbul'da okuyan yüksek öğrenim gençliğinin % 80 kadarının hasta olduğunu göstermiştir.

Buna rağmen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı endüstride tarıma nazaran üç misli fazla bir kalkınmayı öngörmüş ve bu suretle büyük bir hata işlemiş bulunuyordu. Bu devrenin son bulduğu şu günlerde yanlış plânlama ve gerçekleri görememe yüzünden daha güç şartlar altına iteklendiğimizi farkedebiliyoruz.

Büyük şehirlerde üretimi etkilemeyen ölü yatırımlar, lüks apartmanlar, spor sahaları, tiyatro binaları, asfalt yollar, yol boyu kahveleri biri birini takip ederken, Anadolu yokluk içinde kırılmaktadır. İyi beslenemeyen çocuklarımız kızamığın elinde harap oluyor. Huzursuzluk ve ekonomik sıkıntılar vatandaşları sınıflar halinde ayırmış ve politik kavgalar çalışmayı zorlaştıracak bir tansiyon kazanmışlardır.

Yabancı sermayenin sömürücü davranışları kaynaklarımızı hergün biraz daha ele geçirmekle kalmayıp, işlerimize müdahale seviyesine de yaklaşmış bulunuyor. Bütün bu şartlar altında Türkiye rejime gölge düşürmeden Anayasamıza ve demokratik prensiplere uygun bir çıkış ve kurtuluş yolu aramaktadır. İnsana ferahlık vermeyen kötü şartları sayıp dökmekte hiç bir fayda göremiyoruz. Vatandaşların çoğunluğu gibi bu kitabı okuma zahmetine katlanacak olan kişiler de, bunu bilmekte ve okuyup öğrenmiş bulunmaktadırlar. Bundan dolayı prensiplerini izah ettikten sonra Anayasamızm ilgili maddeleri ile uyarlık derecesini de incelediğimiz Agrindus uygulamalarını, Türkiye'nin kötü talihini değiştirme bakımından tek çıkar yol olarak görüyoruz. Mülkiyete yer vermeyen Kibbutz tipi köy yapısı dışarda bırakılacak olursa Mashov tipi bir köy veya temel yapısını değiştirmeden kooperatifleştirilecek bir Anadolu köyünü, tarımla endüstriyi birlikte ele almış bir Agrindus ünitesine bağlamak ve karma ekonomi düzeni içinde Devleti ve Özel kesimi bu ünitenin yardımcısı haline getirmek suretiyle bir çıkış yolu bulabiliriz.

V

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE AGRİNDUS UYGULAMALARI ve TÜRKİYEMİZ

BUNDAN önceki bölümlerde teorik düzeyde incelediğimiz Anayasamız ve yurt gerçekleri ile uyarlığını araştırdığımız Agrindus düzeni, sosyal ve ekonomik kalkınmayı amaç edinmiş bütün toplumlar tarafından demokratik ilkelere uygun olarak uygulanabilecek ideal bir sistemdir. Birleşik Amerika'nın Utah eyaletinde kapitalist anlayışa uygun olarak işletilen Agrindus düzeni, İsrail'de sosyalist ilkelere uydurulmuş ve hatta Kibbutz tipi köylerde mülkiyet ortadan kaldırılırken, Moshav tipi köylerde mülkiyet ve tüketim bağımsızlığı öngörülmüştür. İsrail'de özel kesim, tıpkı kapitalist ülkelerde olduğu gibi faaliyet gösterebilmekte ve bu suretle dini, dili, orijini ve çıkarları bir olan bir insan topluluğu ayni millî ünite içinde politik anlayışına uygun bir şekilde görevini yapıp İsrail'in kalkınmasına omuz verebilmektedir.

Uygulama sistemlerinin bir ucunda bulunan ve Utah'daki Agrindus ünitesini başarıya ulaştıran müşterek çalışmalar, öteki uçta bulunan Kibbutz tipi uygulamalarda da başarılı sonuçlar vermiştir. Bu iki ucun ortasında ve ortanın biraz sağı ile solunda da ayni başarılı sonuçları vereceği İsrail'in tüm uygulaması ile ortaya konmuş olan bu yeni ve ileri düzen, şüphesiz Türkiye gibi karma ekonomi ile yönetilen, mülkiyete saygılı bir toplumda da başarı ile yürürlüğe konabilecektir.

Agrindus uygulamalarında önemli olan rejim değil ve fakat köyün korunması, ailenin korunması, endüstri merkezlerindeki ve büyük şehirlerdeki ahlâk çöküntüsünün önlenmesi, işsizlere iş bulunması, millî ekonominin yabancı tasallutundan ve çıkarcı gurupların ters davranışlarından vikâyesi gibi hedeflere yönelmiş olan çalışmaların köy seviyesinde ele alınmasıdır. Tarıma

endüstriye nazaran öncelik tanıyan bu yeni düzen Anayasamızda bulunan temel kuralların uygulanmaya yansıtılması ile kolayca kurulabilir. Şüphesiz düzenin kurulması ve işler hale getirilmesi halen yürürlükte olan Anayasa maddelerine dayalı olarak çıkarılacak kanunlarla mümkün olabilecektir. Bütün yurtta geniş çapta bir uygulamaya girmeden önce, tecrübe kazanmak ve Agrindus prensiplerinin Türk köyü üzerinde uygulanması sonu ortaya çıkacak problemleri yakından tanımak üzere, değişik karakter arzeden tarım bölgelerinde halkın isteğine dayalı çalışmalara girilmesi yerinde olacaktır. Bunu mümkün kılabilmek için halen siyasî düzeyde faaliyet gösteren bütün partiler Agrindus prensiplerini kendi açılarından incelemelidirler.

TÜRKİYE'DE AGRİNDUS:

TÜRKİYE'de bugün bile Agrindus prensiplerine uyarlı olarak faaliyet gösteren bazı kuruluşlar vardır. Hatta bu kuruluşların bu düzeni benimsememiş olan kuruluşlara nazaran daha üstün bir başarıya ulaşmış bulunduklarını da söyleyebiliriz. Örneğin, Şeker Şirketi bazı yönleri ile tipik bir Agrindus ünitesidir. Bu kuruluş ilkel maddesi olan şeker pancarını yetiştirmek için üreticilere geniş yardımlarda bulunmakta ve kredi müessesesinden başka teknik yardımlarla da üreticiyi teşvik ederek işletmelerini ayakta tutmaya çalışmaktadır. Şeker fabrikalarının ekseriya pancar üretim bölgelerinde kurulmuş olması, tarım - endüstri işbirliğine güzel bir örnek teşkil eder. Şeker şirketinin yıllar boyu değişen politik ortam içinde faaliyetini başarı ile devam ettirebilmesi, Agrindus anlayışının Türkiye'de bugün ve gelecekte başarı ile uygulanabileceğini göstermektedir.

Devletle sıkı ilişkiler kurarak faaliyete geçirilmiş olan bu teşekkül yanında TARİŞ'i de bir Agrindus örneği olarak gösterebiliriz.

Türkiye'de bu anlayışa örnek olarak kullanılabilecek daha pek çok kuruluş vardır. Fakat bunların hiçbiri ideal bir örnek olarak nitelenemez. Et ve Balık Kurumunun, Toprak Ofisin üretici ile kurması gereken ilişkiler ve nihayet yeni kurulan süt endüstrisinin fabrikaları işler halde tutabilmek için izlemeye mecbur olduğu politika gene bir Agrindus uygulaması olma zorundadır. Çünkü tarım kesimi bu kuruluşlara muhtaç oldukları üs-

tün kaliteli ilkel maddeyi sağlamadıkça, bunların başarıya ulaşmasına imkân yoktur.

Ankara'daki Orman Çiftliği Süt Fabrikası çalışmaları ile Agrindus tipi uygulamanın, bu tip işletmeler için bir zorunluk olduğunu açık ve seçik olarak göstermiş bulunuyor. UNICEF'in yardımı ile kurulan modern süt fabrikası çevrede işleyebileceği kalite ve miktara uyarlı süt bulamayınca, köye kadar giderek fabrikaya süt verecek hayvan sahiplerine kredi dağıtmaya, kredinin çarçur edilmemesi için bir kısmını yem olarak vermeye ve yemin kullanılış şeklini hayvan sahiplerine öğretmek için de teknisyenlerini köye kadar yollamaya mecbur kalmıştır. Gerçekten sütü işleyecek bir tesisi olmayan ve tesisi kurulduğu halde çevrede işleyecek süt bulamayan bölgelerde tarım da endüstri de çok zavallı durumda kalırlar. Bu duruma engel olabilmek için işin devamlılığını sağlamak ve tarım ile endüstriyi elverişli bir düzeyde birleştirmek gerekiyordu.

Bu kabil çalışmaları yapamayan Et ve Balık Kurumunun acıklı durumu bugün gözlerimizin önüne serilmiş durumdadır. Binlerce hayvanı kesip, kesim sonu ortaya çıkabilecek bütün tali maddeleri de değerlendirecek kapasitede tesislere malik olan Et Kombinaları ile benzer çalışmalar yapacak olan soğuk depoların yurdun her tarafında atıl kalmış ve zarar kaynağı haline gelmiş olmaları Agrindus anlayışının bizim için ne kadar lüzumlu olduğunu göstermiştir. Et ve Balık konularında böylece başarısızlığa uğrayarak milyonların ziyan edilmesine sebep olan Et ve Balık Kurumunun işten anlamayan yöneticileri zarardan kurtulmak için Amerikan ithal yağlarının komisyonculuğunu yapmayı uygun görmüş ve bu davranışı ile de tüketici halktan dolaylı yollarla vergi tahsil edercesine para kazanarak, yeni sömürgeciliğin yeni bir saldırısına aracılık etmiştir.

Agrindus çalışmaları millî çıkarları koruma bakımından titizlikle yönetilmesi ve özellikle yabancılar ile yapılacak alış verişlerde dikkatle hareketi gerektiren bir uygulama şeklidir. Agrindus üniteleri yabancı sermayenin etkileri altına girmeye başladıkları andan itibaren dejenere olur, hedef ve hüviyetlerini kaybederler. Türkiye'de de olaylar böyle cereyan etmiştir. Bundan dolayı ne olduğu bilinmeden ve bakan mucipleri ile yönetilen bazı uygulamaların Agrindus'un tipik uygulamaları olarak nitelenmesine imkân yoktur.

İSRAİL'DE AGRİNDUS:

İSRAİL'deki Agrindus uygulamaları bir ihtiyaçtan doğmuş ve zaman içinde gelişmiş olduğu için, bize çıkar yolu gösterme bakımından çok daha faydalı olabilecek bir örnek teşkil ediyor. Kooperatifçilik İsrail Agrindus'unun çatısını teşkil etmiş ve bu sayede özel kesim ve hükümetle olan ilişkiler de kanunla düzenlenmesi mümkün bir düzeye oturtulmuştur. Kooperatifçiliğin hükümetçe teşvikinin Anayasamızda bir madde halinde ifadesini bulmuş olması, bu kuruluşların kalkınmayı kolaylaştırıcı niteliğinden doğmaktadır. İsrail'in kurulduğu günlerde bu ülkeye Dünyanın her köşesinden değişik kültürlere göre yetişmiş, dili, örf ve âdetleri farklı binlerce insan akın etmeye başlamıştı. Toprağın çorak, koşulların güç ve finansman imkânlarının sınırlı oluşu uygulamaları güçleştirmekteydi. Sahip bulundukları değerler bakımından aç bir Yemen yahudisi ile milyonları olan New Yorklu bir yahudiyi ayni kooperatif içinde birleştirmek ve birlikte çalıştırmanın güçlüklerini okuyucularımız takdir edeceklerdir. İsrail böylesine gayri müsait bir ortamda kooperatifleşme yolu ile başarıya ulaşmış ve çıkar yolu Agrindus düzeninde bulmuştur. Bu düzenin nazariyatçıları ile idealist guruplar ve yönetici kadroların yaptıkları müşterek çalışmalar uygulamaya intikal ettirildikten sonra çağımızın demokratik anlayışına uygun ve toplumu hızla kalkındırabilecek bir sistem bulunmuştur.

Bu sistem çoğunlukla tarımsal bir karakter taşıyan ve geri kalmışlıktan bir türlü kurtulamayan toplumlar ile, içinde bulunduğu mutsuz kısır çenberden çıkış yolu arayan Türkiye için bir örnek niteliği taşıyor.

İsrail toprakları, Dünyanın her tarafından gelen Yahudi fertler tarafından vatan olarak benimsenmeye başlandığı tarihlerde asırların ihmaline uğramış bulunuyordu. Tarihte eski çağın sayılı üretim bölgelerinden biri olarak tanımlanan bölge çeşitli olaylar dolayısıyle tahrip edilmiş Yahudi cemaat, haçlı seferleri, Memlûk zulmü, ekonomik baskılar dolayısıyle kırılmıştı. Emniyet duygusu ile dağlık bölgelere çekilen Yahudiler toprağı işleme ve sulama fırsatı bulamadıkları için ihmal edilen toprak çoraklaşmış ve değerini kaybetmişti. Çeşitli ekonomik

baskıların bölgede yaşayan idealist Yahudi kalıntısını bunalttığı bir devrede, bölgeye göç eden benzer asıllı kişilerin teknik katkıları ile bu zemin üzerinde kooperatifçiliğe dayalı bir tarım ve endüstri kurmak ve bunu hızla geliştirmek kabil olmuştur. Görüldüğü gibi İsrail'in kuruluş yıllarındaki koşulları ile Türkiyenin bugünkü gerçekleri arasında burada uzun uzadıya sayılması lüzumlu olmayan büyük benzerlikler vardır. Kuruluş yıllarında İsrail toprakları üzerinde tesis edilen Agrindus ünitelerine benzer üniteler, daha önce ve daha sonra Dünyanın başka ülkelerinde de denenmiş ve başarılı sonuçlar vermişlerdir. Meksika'da **'Ejido'** adı verilen benzer ünitelerin, Hindistan, Burma, Mısır gibi Asya ülkelerinde de denendiğini görüyoruz. Bu kooperatifler geri kalmış tarım bölgelerinde, üretim ile uyarlı bir endüstrinin kurulmasına öncülük etmekle kalmamış ayni zamanda bir kültür ve eğitim merkezi olarak halkın sosyal ve kültürel kalkınmasına da yardım etmiştir.

Bundan dolayı İsrail'in kurucuları, ileri ülkelerden gelmiş olmalarına rağmen benzer yaşantıyı burada kurma ve sürdürmenin gayri mümkün olduğunu ve sıfırdan başlayarak toplum ile birlikte kooperatif bir anlayış içinde arzulanan noktaya varabileceklerini anlayacak kadar akıllı davrandılar. Feragat ve fedakârlıklarla dolu birkaç yıl aşıldıktan sonra, asırların ihmaline uğramış toprak uyandırılmış ve gelenler, eskiden bu topraklarda yaşayan kişilerle birlikte üstün bir yaşama düzeyine ulaşabilmişlerdir. İnsan gücü potansiyelini en iyi şekilde kullanarak ve kooperatifçilik anlayışını halka benimsetmek suretiyle yönetilen bu çalışmalar çeşitli safhalar arzetmektedir.

Agrindus konusu teorik düzeyde incelenip, prensipleri Anayasamızın gerçekleri ile karşılaştırıldıktan sonra, İsrail'in bugünkü uygulamalarını anlama ve izah bakımından bu safhaların kısaca gözden geçirilmesinde pek çok fayda olduğuna inanıyoruz.

İLK ÇAĞLAR :

İsrail'de Yahudi cemaatın bir azınlık olarak ve büyük şehirlerde ekmeğini kazanmaya çalıştığı 1870 yıllarında, Filistin'in yaşama koşulları son derece kötü ve Yahudilerin yaşama olanağı ise yok denecek kadar sınırlıydı. Geçimlerini yardım ve sadakaya bağlamış olan bu insanlar bir araya gelerek

şehri terkettiler ve ilk tarım üniteleri 1873 de **Motza,** 1878 de **Petach-Tiqva**'da kurulmuş oldu. Bunu takiben 1880 yıllarında Rusya ve Doğu Avrupa'da başlayan Yahudi aleyhtarı hareketler kalabalık grupların Filistin'e sığınmasına sebep olmuş ve Filistin'in çorak toprakları üzerinde yaşama olanağı bulamayan bu insanlar şehirlerde de barınamadıkları için yeni tarım üniteleri halinde köylere yerleşmişlerdir. Bu tarihlerde Filistin'de belirli bir pazarın bulunmayışı ve tarım usullerinin son derece ilkel ve yerli halkın Yahudilere karşı davranışının haşin oluşu göç eden grupları çok kötü duruma düşürmüştü.

Filistin'de yaşayan bütün Yahudi topluluğunun yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğu bir sırada **'Baron Edmond de Rothshild'** isimli bir Yahudi milyonerin halkına geniş maddî yardımlarda bulunduğunu ve 1883 - 1899 yılları arasında bu iş için 1.6 milyon sterline ulaşan bağışlar yaptığını görüyoruz. Filistin'de yaşayan yahudileri tüketicilikten kurtarıp, onlara bir iş alanı açmayı da düşünen Baron'un bu bölgede bir meyvecilik plantasyonu teşkil ederek, ihracat için meyve ağaçları ve üzüm bağları teşkiline çalıştığı bilinmektedir. Başarıya ulaşamayan ve Yahudilerin yok olmalarını önlemekten başka bir yararını göremediğimiz bu yardımlardan sonra Yahudi topluluğu XX nci asra Filistin'de barınan 1000 aile ile girebilmiştir. Bu tarihlerde sömürgecilerin Filistin'de gösterdikleri çıkarcı faaliyetler ve insan emeğinin son derece ucuz oluşu bu 1000 ailenin çocuklarının da Filistin'i terkederek ekmeklerini başka ülkelerde aramalarına sebep olmuş ve koşullar son derece güçleşmiştir. Böyle olmasına rağmen Filistin'in Yahudiler için bir vatan olduğuna inanan milliyetçi çevreler bu şartlar altında bile varlıklarını muhafaza ve devam ettirebilmek için çareler düşünmüşler ve ilk olarak iki tip çiftlik üzerinde durulmuştur.

(a) - **Filistin'deki Yahudi topluluğunu başka ülkelerden gelecek olan göçmenlerle güçlendirip milliyetçi hareketi geliştirmek isteyen 'Zionist Organization' tarafından kurulacak çiftlikler. Bu çiftliklerde göçmenler ücretleri karşılığı çalıştırılacaklar ve gelir çiftliğin sahibi olan organizasyon tarafından değerlendirilerek çalışmalar hızlandırılacaktır.**

(b) - Profesör Franz Oppenheimer tarafından teklif edilen ve işçi kooperatifleri tarafından kurulacak olan çiftlik tipleri. Bu çiftliklerde çalışan işçiler prodüktivite seviyesine göre ücret alacaklar ve ayni zamanda yıllık gelire de ortak olacaklardır.

Bu iki tip çiftlikte de aşırı bir kollektivizm uygulanmış ve o tarihlerde Dünyanın ve Filistin'in koşulları çetin olduğu için göçmenler kadar yerli Yahudiler de bu çetin şartlara boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Millî çiftliklerin faaliyete girmesinden sonra kendi aralarında birleşmiş olan işçi gruplarının bu çiftliklerin idaresini ellerine geçirmeleri ile Kibbutz tipi Agrindus üniteleri kurulmaya ve gelişmeye başlamıştır. Gerçekten kötü olan ve ekonomik krizin had safhaya geldiği bu devreyi kollektivizmin yardımı ile atlatmaya çalışan Filistin'li Yahudi topluluğu, bir süre sonra Kibbutz tipi ünitelerdeki aşırı kollektivizmi beyenmemeye başlamış ve bilhassa dışarıdan göç eden gruplar arasında memnuniyetsizlik belirmiştir.

Aileden çok ferdin mutluluğu esasına dayalı olan Kibbutz tipi ünitelerde kişinin özgürlüğü kısıtlanmakta ve insiyatif yok edilmekteydi. Aileler o günkü koşullar içinde bir işçi topluluğundan ibaret olan üretim ve tüketimin iştirak halinde yönetildiği Kibbutz ünitelerinde zayıflamakta ve güçlerini yitirmekteydiler. Kibbutz'lara karşı duyulan bu isteksizliğin eşitlik ve karşılıklı yardım ile mülkiyet esaslarına dayanan yeni bir tarım ünitesinin şekillenmesine yol açtığını görüyoruz. 1907-1908 yıllarında ilk örneklerini veren Moshav tipi tarım üniteleri bu tarihten sonra hızla gelişmiş ve kişilerin istekleriyle kurulmuş olan yeni gruplar, yeni düzeni uygulamaya sokmuşlardır. İlk zamanlar Moshav ünitelerinin özel kişilere ait topraklar üzerinde kurulması fikri ileri sürülmüş ve daha sonra millî müesseselere ait toprakların bu tip üniteler için daha uygun olacağı kanaatinde birleşilmiştir. 1919 yılında, **Eliezer Yaffe** tarafından yayınlanmış olan **«The Foundation of Moshavei Ovdim»** isimli kitap, bu konudaki tartışmalara son vermiş ve Moshav tipi tarım ünitelerinin temel karakterleri açıklanmıştır. Bu kitapta açıklanan esaslara göre:

(a) - **Moshav tipi kooperatife aza olan her kimse (aile) kendi gücü ile işleyeceği ve sorumluluğunu üzerine alacağı bir toprağa sahip olacaktır. İşçinin toprağa sahip olması onu toprağa bağlayacak ve kendisinde kişiliğini kullanma yeteneği doğuracaktır.**

(b) - **Toprağa (çiftliğe) sahip olan kişi veya ailesi çiftliğin bütün işlerini kendi elleri ile yapacak ve ücretli işçi kullanmayacaktır. Bundan dolayı toprak tahsisleri yapılırken bir aileye verilecek toprağın o aile tarafından ücretli işçi kullanılmadan işlenebilecek kadar küçük ve o aileyi geçindirecek kadar büyük olmasına dikkat edilecektir.**

(c) - **Toprağın sahipleri, toprağı işleme hakkına sahip olacaklar ve fakat toprağa sahip olamayacaklardır. Toprak daima millî otoritelerin elinde kalacak (Yahudi Millî Fonu) ve toprağı işlemeyi taahhüt eden aileye uzun bir süre için kiralanmış farzedilecektir.**

(d) - **Kooperatif üyelerinin ürettikleri mahsullerin satışı ve ihtiyaç duyulacak üretim ve tüketim maddeleri kooperatif aracılığı ile satılacak ve sağlanacaktır. Böyle bir kooperatifte alımların ve satışların üyenin insiyatifine terkinde mahzurlar vardır.**

Kamu hizmetleri ve kooperatifin kurulduğu topluluğun okul ve benzeri ihtiyaçları ünite tarafından düzenlenecek ve aileler bu külfetlere ailenin büyüklük ve küçüklüğü dikkate alınmaksızın eşit fedakârlıklarla katılacaklardır.

(e) - **Her ünite kendi içinde sosyal yardımlar için örgütlenecek ve muhtaç kişilere, talihsizliğe uğrayan ailelere, ekonomik sıkıntıya düşen üyelere para, yiyecek ve giyecek yardımları yapılacaktır.**

Yaffe'nin bu küçük kitapçığı işçi çevrelerinde geniş etkiler yapmış ve ilk olarak 1921 yılında Yahudi otoriteleri **Yizreel** ova-

sında iki Moshavei Ovdim kurulmasına karar vermişlerdir. Bu tarihlerde İsrail'de iki tip tarım kooperatifi ve başka deyimle iki tip Agrindus ünitesi kurulmuş ve faaliyete sokulmuş bulunuyordu. Bundan sonraki devrede ortaya çıkan meseleler sosyal ve ekonomik yapıyı etkileyen çeşitli gelişmelere sebep olmuştur.

1920 yılından sonra İsrail'deki gelişmeleri şöylece özetleyebiliriz:

(1) - 1920 yılını izleyen devrede tarımsal kooperatifçiliğin yapısına ve organizasyonuna geniş etkiler yapan değişiklikler.

(2) - 1930-1936 yılları arasma rastlayan ve tarım kooperatiflerinin hızla geliştiği, sosyal ve ekonomik sorunların birbiriyle ilişkilerinin tanımlandığı devre.

(3) - 1937 - 1947 yılları arasma rastlayan ve tarım kooperatiflerinin gelişmelerinin önemli politik olaylarla etkilendiği devre. Bu devrede İsrail'in İngiliz mandası altına girmesinin sebep olduğu olaylar.

(4) - İsrail Devletinin kurulması ve kooperatif tarımm büyük gelişmeler kaydettiği 1948 yılını izliyen devre.

Değişik koşullar altında, değişik gelişmelere sebep olan bu devrelerin ayrıntıları ile bilinmesi bizim için önemli değildir. Ancak 1948 den sonra İsrail Devletinin kurulması bu topluluğun yönetimine ve özellikle sosyal ve ekonomik kalkınmasına bir hız kazandırdığı için olayları kısaca gözden geçirmekte fayda vardır. İsrail toplumu İngiliz mandası altına girdikten sonra sömürücü davranışlar güç kazanmış ve ülke içindeki huzursuzluk son safhaya varmış bulunuyordu. Araplar hem İngilizlere ve hem de Yahudi topluluğa düşman oldukları için sık sık silâhlı mücadelelere girişmekte, bu olayların sebep olduğu sosyal ve ekonomik sıkıntılar son haddine varmış bulunmaktaydı. Kibbutz ünitelerinin bir toparlanma ve sosyal savunma reaksiyonu olarak hızla arttığı bu devrede İngilizler ülkeyi Araplar ve Yahudiler arasında taksimi öngören bir teklifle ortaya çıkmışlar ve fakat 1939 - 1945 harbinin çıkması onları kendi dertleri ile meşgul ol-

maya zorladığı için Filistin'deki olaylar kendi kalıplarına uyarlı olarak ceryan etmiştir.

1945 - 1946 yılları arasında Yahudiler, İngilizlerin gelişmelerini baltalayan müdahalelerine karşı mücadele açmışlar, canları bahasına yürüttükleri bu mücadeleyi de kazanarak bir Devlet kurmaya muvaffak olmuşlardır. Silâhlı çatışmalar kadar ekonomik düzeyde de ceryan eden bu mücadele, geri toplumlara örnek olacak bir nitelik taşır. Çünkü İngilizler kooperatif çiftlikleri etkisiz hale getirmek için, kendi sömürgelerinden getirdikleri tarımsal ürünlerle Filistin pazarını dejenere etmiş ve bu suretle de kooperatif çiftlikler mallarını satamamaktan mütevellit bir sıkıntı içine düşürülmüş bulunuyorlardı. Bu İngiliz oyunu bugün de dünyanın kurtuluş savaşı veren birçok ülkesinde İngilizler veya başka sömürgeci toplumlar tarafından aynen oynanmaktadır. Bağımsızlıklarını kazanmak ve bir devlet kurabilmek için Yahudiler, İngiliz ve Araplar ile silâhlı çatışmalarını devam ettirmek, bir taraftan yeni sömürgeciliğin ekonomik oyunlarına karşı koymak, ülkeye göç eden çok değişik menşeli göçmenlere de iş ve geçim araçları sağlamak durumundaydılar. Bu koşullar kooperatif çiftliklerin hızla gelişmelerini hazırlayan baş sosyal etken olmuştur. İsrail Devleti kurulduğu zaman toplumun bütün varlığı bir takım tarımsal ünitelerden ibaret bulunuyordu.

SON GELİŞMELER:

İSRAİL Devleti kurulduğunda yeni bir problemle karşı karşıya gelmiştir. Yalnız tarım bu yeni devletin ihtiyaçlarını tüm olarak karşılayacak bir gelir sağlayamıyordu. Göçlerin hızla artmış olması devletin masraflarını ve sorumluluğunu da artırmıştı.

1948 - 1961 yılları arasında İsrail'deki Yahudi topluluğu 800.000 den, 2.2 milyona yükselmiş ve ülkede yaşayanlar sayı itibariyle kendilerini aşan miktarda insan için, yaşama ve çalışma olanağı hazırlamaya mecbur kalmışlardır.

İşte endüstri ihtiyacı bu noktada başlar. Sömürgeci toplumların bölge ekonomisini ele geçirmek için İsrail'e ihraç ettikleri ziraî ve sınaî ürünlere karşı savaş açma ve mahallen üretilen ihtiyaç maddeleri ile ihtiyaçları karşılama zorunluğu eldeki in-

san gücünü en olumlu kalıplara göre değerlendirmeyi gerektiriyordu. Bu suretle tüketim bakımından da canlılık kazanmış olan İsrail pazarı, başka ülkelerin ihracat için iştihasını kabarttığı bir devrede kooperatifleri geliştirmek, sulama ve gübreleme çalışmalarına hız vermek suretiyle mahallî tarımsal üretim hızla artırılmış ve ithalât asgari hadde indirilmeye çalışılmıştır. 1948 yılında kooperatiflerin elinde sadece 438 traktör varken bu rakam birdenbire 3.000 in üzerine çıkarılmıştır. Kibbutz ve Moshav'lar halinde sayıları artırılan çiftlikler ile bu çiftliklerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan tarım - endüstri üniteleri dışardan gelen göçmenlere iş bulmak ve ilkel de olsa bir yaşama olanağı hazırlamak için yeterli görünüyordu. 1948 yılında köylerde yaşayan halkın % 76 kadarını kooperatifler şeklinde yönetilen çiftliklerde toplamak mümkün olabilmiştir. Bir taraftan da tarımın endüstrileşmiş ünitelerle ihtiyaçlarının karşılanması için tarıma dönük bir endüstri gelişmekte olduğundan daha sonra bu çiftliklerdeki insanların bir kısmı bu endüstride görev almış ve köyleri terk etmişlerdir. Köylerde insan gücünün azalmış olması, prodüktivitenin mekanizasyon, sulama ve gübreleme dolayısıyle artırılmış bulunması dolayısıyle sonucu etkilememiş ve ekonomideki canlanma devam ettirilmiştir. İlk gelişmeler daha çok isteğe dayalı olarak kurulan Kibbutz ünitelerinde realize edilmek istenilmiş ve fakat değişik ülkelerden gelen bazı kişiler bu uygulamaları benimsememişlerdir. Bunun sonucu olarak İsrail Devleti kurulduktan sonra Tarım - Endüstri ilişkilerini dengeli bir ortamda tutmaya yönelmiş ve fakat hem tarım hem de endüstri kesiminde istek ve eğilimlere uyarlı karışık bir düzen izlemek zorunluğu ortaya çıkmıştır. Bunun neticesi olarak bugün İsrail'de aşırı sosyalist kuralların uygulandığı Kibbutz'lardan onlara nazaran ılımlı bir tutum içinde bulunan Moshav üniteleri, özel kesim ve işçi kooperatifleri ile devlet başarılı bir ahenk içinde çalışmaktadırlar. Agrindus fikrini açıklayabilmek için kısaca tarif ettiğimiz Kibbutz - Moshav temel üniteleri ile özel kesimin ve işçi kuruluşlarının çalışma ve ilişkilerini bu noktada bir daha ve biraz geniş olarak incelemeye lüzum vardır.

İsrail'in bu garip ve garip olduğu kadar da verimli çalışan düzeni, dünyanın dört köşesinden gelmiş eğilimleri, ekonomik güçleri ve politik anlayışları değişik insanı bir arada yaşatmak ve aynı hedefe yönetmek için çok yararlı olmuştur. Kooperatifçilik çoğunlukta olan ekonomik gücü mahdut Yahudileri belirli

bir ortamda çalıştırarak, insan gücü kaynaklarını en iyi şekilde kullanma ve kalkınmayı çabuklaştırma yönünden çeşitli faydalar sağlamıştır.

Afrika ve Asya'dan gelen bir Yahudi ile Avrupa ve Amerika'nın yaşama standardı hayli yüksek toplumlarından gelen insanları aynı ülkede barındırmak ve çalıştırmak, ayrıca hepsini memnun etmek güç bir mesele olmasına rağmen, vatansız bir toplum olarak asırlarca ezilmiş ve hakaret görmüş olan Yahudilerin millî bir toplum haline gelebilmek için fedakârlıklara katlanmaya razı olmuş bulunmaları başarıyı kolaylaştırmıştır. Bugün İsrail'de açıkladığımız prensiplere dayalı ve tarım ile endüstri kesimlerinin ahenkli kalıplar içinde çalışmalarını esas kabul etmiş bir yönetim vardır.

İnsanlar eğilimlerine ve politik anlayışlarına göre katı sosyalist kuralların uygulandığı Kibbutz'lardan, özel kesimin serbest davranışlarına kadar her çeşit çalışma ve üretme şekline uyarak arzuladıkları kalıplara göre yaşayabiliyorlar.

ÇEŞİTLİ ÜNİTELER:

İSRAİL ekonomisinde önemli bir yeri olan tarım kesimi, kooperatif esaslara dayalı ve özel teşebbüse de yer tanıyan çeşitli üniteler halinde çalışmaktadır. Bunlardan biri olan Kibbutz'lar aşırı kollektivist bir karakter taşımakta ve İsrail şartları içinde bulunmayan yerleşmiş toplumlarda uygulanması ve hatta denenmesine lüzum hissedilemeyecek bir düzene göre yönetilmektedir. Mülkiyetin reddedilmiş, üretim ve tüketimin kollektivist esaslara bağlanmış olması, özellikle ileri toplumlardan göç eden Yahudiler tarafından yadırganmasına sebep olduğu için önceki bölümde belirtildiği gibi daha İsrail Devletinin kurulmamış bulunduğu devrede bu düzene karşı bir tepki belirmiş ve bu tepki Moshav tipi kooperatiflerin kurulmasına müncer olmuştur. Daha sonra da Moshav tipi kooperatifler özel mülkiyete yer veren kooperatif üniteleri halinde inkişaf etmişler ve ekonomi bir düzene sokulduktan sonra özel kesimin de rahatça iş görmesine müsait bir ortam hazırlanmıştır. Endüstri kesiminde ise kooperatifler halinde çalışan küçük endüstri kuruluşları yanında özel kesime ait kuruluşlar işçi kooperatifleri ile toplu

sözleşme esaslarına bağlı bir faaliyet göstermektedirler. Bütün bu düzenin anlaşılması ve işletilmesi güç bir iş olmakla beraber, yeni kurulan İsrail Devleti bu başarıya ulaşabilmiştir.

Bu sayede tarım kesimi ile endüstri kesimi Agrindus prensiplerine uyarlı bir denge içine sokulmuş, doğal kaynaklar ile insan gücü kaynakları en mükemmel ölçülere göre değerlendirilmiş ve İsrail ekonomisi güçlenmiştir. İsrail'deki son durumu kesimler üzerinden kısaca incelemekle çok güç şartlar altında başlatılan devlet olma ve kalkınma çabalarının bugün tırmandığı düzeyi daha iyi tayin edebiliriz.

(a) Tarım Kesimi:

İsrail Tarım kesimi çeşitli iç prensiplere göre kurulmuş kooperatifleşmiş köyler ile özel kişilere ait çiftlikler ve kuruluşların işbirliği ve ahenk içinde verimliliği zorlayarak yaptıkları çalışmalara sahne olmaktadır. Tarım - endüstri dengesinin Agrindus prensiplerine göre geliştirilmiş olması bu kesimdeki geliri, diğer kesimlerdeki gelire yaklaştırdığı için tarımla meşgul olanlar hayatlarından memnun ve bulundukları toprağa bağlanmış durumdadırlar. İlk zamanlar sıkı kollektivist prensiplere göre kurulmuş olan kooperatifler zamanla mülkiyete saygılı üniteler haline gelmiş ve bu arada özel çiftlikler de geniş bir faaliyet sahası bulabilmişlerdir. Durumu sözle anlatmak uzun süreceği için biz 1914 - 1959 yılları arasındaki sosyal değişmeleri aşağıdaki cetvel yardımı ile açıklamayı daha uygun buluyoruz.

1914 - 1959 Yılları Arasında İsrail Tarım Kesiminde Sosyal Örgütlenme

Yıllar	Kibbutz	Moshavei Ovdim	Moshavei Shitufiim	Orta sınıf Moshav'ı	Özel Köyler
1914	4	—	—	3	40
1922	19	8	—	3	41
1936	47	43	1	27	54
1948	115	59	6	35	60
1959	228	294	19	51	142

Ch. Halperin, Changes in Israel Agriculture, Tel - Aviv, 1957.
Statistical Yearbook of Israel, 1959.

Sosyalist prensiplerin hâkim olduğu Kibbutz tipi kooperatiflerle tamamen serbest mülkiyet üzerine kurulmuş olan köyler ve çiftliklerin sayıları diğer ülkelerden İsrail'e göç eden ailelerin eğilimlerine göre vaki olmuş ve bu ülkeye gelen kimseler bu ünitelerden biri veya diğeri içinde yaşama bakımından serbest bırakılmışlardır. Ancak kooperatifler ve kişilere ait ünitelerin hemen hepsi, tarıma yönelmiş bir endüstri ile ortaklık halinde çalışmakta ve bu suretle endüstrinin üstün kazanç imkânlarından faydalanırken bir taraftan da iş imkânları yaratılmaktadır. Esasen önemli olan nokta da budur. Kibbutz üniteleri ile endüstrinin özel kesim tarafından işletilen üniteleri arasında ortaklıklar kurulması her zaman mümkündür. Çeşitli üniteler içine dağılmış olan tarım nüfusunun 1959 yılı itibariyle durumu aşağıda açıklanmıştır.

Çeşitli Tarım Üniteleri İçine Dağılmış Tarım Nüfusu.

Ünitenin Cinsi	Ünite Sayısı	Nüfus
Kibbutz	228	77.890
Moshavei Ovdim	294	101.117
Moshavei Shitufiim	19	3.602
Orta sınıf Moshav'ı	51	16.788
Özel köyler	82	110.565
Geçici köyler	6	2.616
Tarım okulları	54	8.548
Arap köyleri	104	171.544
Toplam	838	492.620

Statistical Yearbook of Israel, 1959

Bu tablonun tetkikinden de anlaşılacağı veçhile göçmenler öncelikle geçici köylere alınmakta ve bu köylerden eğilimlerine ve maddî güçlerine göre yaşamayı arzuladıkları ünitelere aktarılmaktadırlar. Genel olarak fakir bölgelerden gelen ve geçinme olanağı olmayan Yahudiler, Kibbutz ve Moshav'ları tercih ederlerken varlıklı kişiler, orta sınıf Moshav'ları ile özel köyleri seçmekte ve buralarda yerleşmektedirler. Bu ünitelerin birinden diğerine geçmek veya işçi kooperatiflerinde görev alarak işçi sta-

tüsüne göre yaşamak tamamen serbest olduğu için herkes yaşantısından memnun görünmektedir.

1948 - 1958 yılları arasında İsrail tarım kesiminden sağlanan geliri % 300 oranına göre artırmaya muvaffak olmuş ve tarımsal gelirler millî gelirin % 13 ünü teşkil ederek 675 milyon İsrail lirasına kadar yükselmiştir. Çöl koşulları içinde işe başlamış olmasına rağmen İsrail bugün halkının muhtaç olduğu etin % 94.4 ünü, balığın % 26.9 unu, süt ve sütten yapılan yiyeceklerin % 97.2 sini, yumurtanın % 100 ünü, sebzelerin % 100 ünü, meyvelerin % 96.8 ini, tahılların % 16.1 ini ve yağların % 23.2 sini kendi kaynaklarından sağlayabilmektedir. 1962 yılında tarım kesiminin sağladığı gelir 960 milyon İsrail lirasına kadar yükseltilebilmiştir.

550 kadar Kibbutz ve Moshav mensubu bir araya gelerek 250.000 üyesi olan ve İsrail'in en büyük işçi kuruluşu **Histadrut'a** bağlı **Tarım İşçileri Birliği**'ni meydana getirirken, serbest çiftçiler bilhassa narenciye tarımı ile meşgul olan özel kesim mensupları 7.000 üyesi olan **Çiftçiler Birliği**'ni kurmuş bulunuyorlar. Bundan başka tarımın ve tarım endüstrisinin çeşitli kollarını temsil eden işçiler ve şirketlerle kooperatifler bir sıra demokratik kuruluş meydana getirerek, endüstrinin diğer kesimleri ve tarım üniteleri ile sıkı ilişkiler kurmuşlardır. Hükümet finansman, kredi, araştırma, mücadele, eğitim konularında bütün teşekküller ile işbirliği halinde çalışmaktadır.

(b) Endüstri Kesimi:

İşçi gruplarının iskan edildiği bölgede yerleşmiş kooperatiflere ve özel kesime ait fabrikalar ile tarım üniteleri içine yerleştirilmiş ve onlarla ortaklık halinde çalışmakta olan fabrikaları ve imalâthanelerden ibaret olan İsrail endüstrisi ülkenin gerçeklerine ve ihtiyaçlarına uygun bir faaliyet göstermektedir. İşçi mevcudunun % 30 kadarının çalıştığı kereste endüstrisinden sonra, maden ve elektrik endüstrisi işçinin % 25 i, gıda sanayii % 20 si için bir geçim ve çalışma alanı olmaktadır. Bu üç ana endüstri kolundan sonra sıra ile çimento, cam, seramik, kimya, deri, lastik, plastik ve tekstil kolları gelmekte ve işletmelerin çalıştırdığı işçi sayısına göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaları mümkün olmaktadır.

Mevcut endüstri işletmelerinin dörtte bir kadarı on işçi çalıştırabilen küçük işletmelerdir. Mevcudun üçte biri ise 10-20 işçi kullanabilen orta büyüklükte işyerleri halinde çalışırlar. 100-300 işçi çalıştırabilen tesisler ise azınlıkta kalmakta ve 300 den daha çok işçi çalıştırabilen tesis sayısı ise üçü aşmamaktadır. Bundan anlaşılacağı veçhile İsrail'deki endüstri işletmeleri genel olarak küçük yapıda ve sınırlı işçi çalıştırabilen tesislerden ibarettir. Bu tesislerin 126 kadarı işçi siteleri civarında kurulmuş olup hisselerinin çoğunluğu işçilere aittir. Bunlar tahminen 5.000 kadar erkek ve kadın işçi çalıştırırlar. Küçük işletmeler ve atelyeler ise çoğunlukta olup bunlar sayı itibariyle 6.000 e yaklaşmakta ve özellikle bu tesisler İsrail tarımına yardımcı olmaktadırlar.

Büyük sermaye ile işletilen büyük endüstri tesislerinin tarım üniteleri içine yerleştirilmesi, bu tesislerde ihtiyaç duyulan insan gücü ihtiyacının gereği gibi karşılanamaması ve karşılandığı takdirde ziraî kooperatifin iç bünyesinde aksamalara sebep olmasıdır. Ayrıca büyük endüstrilerin muhtaç olduğu kaliteli işçi tarımsal ünitelerden tedarik edilememektedir.

Buna karşılık, küçük çaptaki işyerleri, tarım ünitelerinde periodik işsizliği önleme ve tarımsal üretim için lüzumlu olan araç ve gereçlerin imali bakımından çok yararlı oluyorlar. Bu suretle İsrail tarım üniteleri içinde İsviçre ve Japonya tipi bir endüstri doğmakta ve bölgenin ihtiyaçlarına uyarlı ve bölge halkının ayrıntıları ile bildikleri endüstri dalları doğmaktadır. Bunun dışında, özellikle ihracat için kurulmuş olan endüstri çeşitli kooperatiflerin, özel kesimin ve işçi kuruluşlarının ortaklıkları ise belirli merkezlerde iş görerek İsrail ekonomisine yardım etmektedirler. Bu tesisler son yıllarda çoğalmış ve daha da çoğalma istidadı göstermişlerdir. Bu kabil tesislerin tarım kesimine sağladıkları faydaları şöylece sıralayabiliriz:

- **Tarım kesiminde modern mekanik araçların kullanılması ve Agrindus ünitesi içinde bunların imal ve tamir edilebilmeleri insan gücü ihtiyacını hergün biraz daha azaltmaktadır. Bunun yanında tarımda periodik işsizlik bir mesele haline gelmekte ve tarımdan geçinenlerin yılın önemli bir kısmını boş geçirme durumunda kal-**

dıkları görülmektedir. Bunlara bir iş bulmak gerekmektedir.

- Endüstride gelir ve kazanç, tarım kesimine nazaran daima daha yüksektir. Tarım kesiminde bazı ürünlerin daha çok ve kolay üretilebilir hale gelmiş olmalarına rağmen fiyatlar düşmektedir. Tarım kesimini endüstrinin avantajlarından faydalandırmak ve fazla gelirin bir kısmını bu kesime aktarabilmek için tarım üniteleri ile endüstri üniteleri arasında maddî ilişkiler kurulması gerekmektedir.
- Tarım kesiminden çıkan zeki ve bilgili kişilerin endüstri, işçi teşekkülleri ve devlet kuruluşlarında görev alıp, bilgi ve görgülerini geliştirmeleri, daha sonra da köylerine dönüp kendi çevreleri için faydalı çalışmalar yapmaları tarım kooperatiflerindeki başarıyı artırmaktadır. Kendi içine kapalı izole edilmiş ve endüstri ile ilişkilerini sınırlamış bir tarım kesimi bu avantajdan mahrum kalır.
- Kibbutz ve Moshav'larda dünyaya gelen ve daha sonra eğitim imkânı bulan genç kuşaklar teknik bilgilerini geliştirerek üstün dereceli teknisyenler haline gelmekte ve fakat daha sonra yetiştikleri köy ünitesine döndükleri zaman kendilerini tatmin edebilecek bir çalışma alanı bulamamaktadırlar. Tarım köyünün yakınında ve onun ortaklığı ile iş gören bir endüstri tesisinin mevcut oluşu bunların verimli bir şekilde çalıştırılmaları ve iş sahası bulunması için yararlı olmaktadır.
- Yaşı ilerlemiş ve fizik gücü sınırlanmış tarım kooperatif üyelerinden bazıları tarım kesimindeki işleri yapamayacak hale gelmektedir. Bunların gücünden yakın çevredeki endüstri kuruluşlarında faydalanmak kabil olmaktadır.
- Endüstri kesiminde bir insanın geçim harcamaları genel olarak tarım kesimindeki insanın har-

camalarından daha düşüktür. Endüstride çalışanlar daha az kişisel harcama ile daha üstün bir kazanç ve bu suretle tasarruf sağlayabilmektedirler. Tarım ünitelerinde para birikiminin sağlanması için bu hususta hesaba katılacak bir noktadır.

- **Tarım ünitesi yakınına kurulmuş olan endüstri tesisi, genel olarak daha büyük teşekküllerle tarım ünitesinin malıdır. Bu tesis aracılığı ile üniteye bütün İsrail ile ilişki kurmuş ve etki sahası genişlemiş olmaktadır.**

- **Tarım ünitesi civarında bir endüstri ünitesinin gelişmesi, başta yiyecek maddeleri olmak üzere, ünite için bir yakın pazar teşkil eder. Endüstri işçilerinin ihtiyaçlarının karşılanması yeni iş sahalarının açılmasına yardımcı olur.**

Bundan dolayı tarım kooperatifleri çevrelerinde küçük çapta endüstrinin kurulmasına gayret sarfetmişler ve bunda muvaffak da olmuşlardır. Büyük tesisler ise istedikleri kaliteli ve devamlı işçiyi tarımsal çevrelerde bulamadıkları için işçi kooperatiflerinin yardımı ve özel kesimin işbirliği ile ayrı üniteler kurmayı tercih ediyorlar. Ufak üniteler için bu mahzurlar yoktur.

Bu kalıplara göre çalışan İsrail endüstrisi, İsrail Devleti kurulduktan sonra hızlı bir gelişme kaydetmiş ve bu gelişmeden en çok faydalanan da tarım kesimi olmuştur. İki kesim arasındaki sıkı ilişkiler, endüstrinin tek başına gelişmesine ve tarımı çok gerilerde bırakmasına elverişli değildir.

İşçi iştirakları ile kurulmuş olan, tarım kesimi dışındaki endüstri de tarımdan kopmuş sayılmaz. Bunlar halkın temel ihtiyaçlarını karşılama, tarımda prodüktiviteyi etkileyecek araç ve gereçlerin imal ve tamiri ile ihraç maddeleri üzerinde çabalarını yoğunlaştırmış endüstri kollarıdır. Başka bir anlama göre nitelendiği takdirde tarım kesimi dışındaki endüstriyi de Agrindus prensiplere bağlı görüyoruz. Belli başlı tarım dışı işçi kuruluşları ve bunların yönettiği endüstri dalları ile işçi dağılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İşçi Kuruluşlarının Desteklediği
Endüstri Kesiminde İşçi Dağılışı:

İş Kolu	İşçi Sayısı	%
Kerestecilik	1.666	31.7
Maden	1.292	24.6
Gıda ve tütün	1.128	21.5
Cam ve seramik	230	4.1
Kimya	148	2.8
Deri	144	2.7
Diğerleri	431	8.2
Toplam	5.257	100.0

Kerestecilik, maden ve gıda endüstrisinde çalışan işçiler toplamın dörtte üçünü teşkil etmektedir. Bilhassa kerestecilik endüstrisi ilkel madde ve yan ilişkiler bakımından tarımın bir devamı gibidir. Gıda endüstrisi ise tarımsal ürünlerin belirli bir safhaya kadar işlenmesini kapsar. Görüldüğü gibi işçiler ve onlarla ortaklık halinde çalışan kişiler tarafından kurulmuş olan endüstri de tarımdan kopmuş değildir.

Kooperatifçilik diğer yönetim şekillerine nazaran daha çok baş vurulan bir usuldür. Çalışma Bakanlığının Kooperatifçilik bölümü bütün kesimlerde bu usulü geliştirmek ve lüzumlu bilgiyi sağlamak maksadiyle devamlı çalışmalar yapmaktadır. 1963 yılı temmuz ayında çeşitli kesimlerde faaliyet gösteren kooperatiflerin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Temmuz 1963 Ayı İçinde İsrail'de Çeşitli
Kesimlerde Faaliyet Gösteren Kooperatifler

Kesimler	Sayı
Tarım kooperatifleri	825
Mesken kooperatifleri	413
Üretim kooperatifleri	258
Tüketim kooperatifleri	83
Kredi kooperatifleri	46
Diğerleri	511

Kooperatiflerin geniş faaliyet göstermelerine rağmen endüstri kesiminde devlet ile özel kesim de önemli yatırımlar yapmışlardır. Karma ekonomi endüstri kesimine tam anlamı ile hâkim durumdadır. Özel teşebbüs endüstri kuruluşlarının % 65 kadarına hâkim durumdadır. Devlet bilhassa doğal kaynakların işletilmesi maksadı ile endüstriye % 20 nispetinde iştirak etmiştir. Geri kalan tesisler ise kooperatiflerin elinde bulunurlar. Endüstri kesiminde İsrail Devletinin kuruluşundan sonra vaki olan gelişmeyi bazı rakamlar yardımı ile daha iyi anlayabiliriz. 1949 yılında 73.000 civarında olan endüstri kesimi işçi sayısı 1963 yılında 213.000'e çıkmıştır. Üretim değeri 1949 da 547 milyon İsrail lirası iken 1963 de bu miktarın 3.400 milyon İsrail lirasına ulaştığını görüyoruz. İhracat ise aynı süre içinde 5 milyon dolardan 143 milyon dolara yükseltilmiştir. Endüstrinin çeşitli kesimlerinde üretim değeri 1962 yılı fiyatları esas olarak kabul edilirse aşağıda açıklandığı gibidir.

Endüstrinin Çeşitli Kesimlerinin Sağladığı
Gelir Miktarı (Milyon İ.L.)

Kesimler	**1958**	**1961**
Makine	352	999
Yiyecekler	449	901
Tekstil	484	868
Kerestecilik	128	378
Kimya	191	307
Elmas	62	290
Non-metal madenler	127	254
Kâğıt ve baskı	107	224
Lastik, plastik	57	140
Deri ve dericilik	46	109
Diğerleri	20	—
Toplam	2.131	4.632

Bütün bu gelişmenin açıklanan kalıplara göre mümkün oluşunda, endüstri ile tarım arasındaki dengenin kurulmuş ve Agrindus anlayışına uyulmuş olmasının büyük yardımları olduğu muhakkaktır. Ancak işçi kuruluşlarının tutumu ile bu ülkedeki işçi hareketlerinin de ortamın yaratılmasındaki etkileri inkâr edi-

lemez. Bundan dolayı klasik anlamda bir işçi sendikası olmaktan çok bir kooperatif gibi faaliyet gösteren işçi kuruluşlarının da gelişmeleri hakkında toplu fikirler edinmemizde faydalar vardır.

(c) İnsan Gücü ve İşçi Meseleleri:

Birinci Dünya Savaşını izleyen devre içinde Filistin'e göç eden Yahudi entellektüelleri ilerici ve milliyetçi bir görüşe sahip bulunuyorlardı. Bunların geldikleri ülkelerde kurulmuş ve çalıştırılmış olan yönetim düzenlerinin henüz İsrail'de yerleşmemiş ve belirli bir sistemin kurulmamış olması meydanı boş bırakmıştı. İşçiler ise çok mahdut olan çalışma alanlarında ve örneğin devlet yollarının yapımında vazife almakta ve geçim şartlarının çok güç oluşu dolayısıyle kooperatifler kurmak suretiyle yaşantılarını devam ettirebilmekteydiler. İnşa halinde bulunan yolların kenarında kurulan muvakkat kamplarda yaşayan bu işçiler ilk olarak 1920 yazında **G'dud Ha'avoda** isimli bir teşkilât kurdular. Dokuz yıl süre ile İsrail işçilerini sinesinde toplamış olan bu teşkilâtın çalışmaları başlıca üç aşama halinde mütalâa edilebilir.

(1) **Çalışmaların şehirlerarası yol inşaatından ibaret olduğu kuruluş yılları.**
(2) **Devamlı tarım işletmelerinin kuruluşu ve kasaba merkezlerinde işçilerin teşkilâtlanması.**
(3) **1929 yılma doğru iç bünyesinde çıkan anlaşmazlıklar dolayısıyle G'dud teşkilâtının çökmesi ve yerini başka kuruluşlara bırakması.**

Prensipleri ve çalışma tarzı otoriter bir işçi teşkilâtı olan **G'dud Ha'avoda** aynı zamanda milliyetçi bir karakter de taşımaktaydı. Teşkilât üyeleri zamanla tarım ve endüstri kesimlerine de yayılmışlar ve tarım - endüstri dengesinin kurulmasında etkili olmuşlardır. Başlangıçta yol amelesi olarak işe başlayan ve ilkel şartlar altında basit işler gören bu insanlar, daha sonra İsrail tarım ve endüstrisinin çatısını teşkil eden ileri ve teknik yönü ile güçlü işçiler haline geldiler ve teşkilâtlandılar.

İlk teşkilâtın bünyesinde yönetim tarzı ve ücretin ödeniş şekline bağlı olarak baş gösteren karışıklıklar ve ideolojik farklılaş-

malar bunun 44 ayrı parçaya bölünmesine ve bu grupların her birinin ayrı bir işçi teşkilâtının çekirdeğini teşkil etmelerine sebep olmuştur. Bu ilk işçi organizasyonunun hayli karışık olan gelişmeleri ve daha sonra da önemini kaybedip parçalanması ve silinmesi boşuna gitmemiş, daha sonraki gelişmeler için tecrübe kazanılmasına ve temel teşkil etmesine sebep olmuştur. Gelişmelerin kısmen tamamlanmış olduğu 1960 yılında ise İsrail'de hayatlarını çalışarak kazanan işçilerin çeşitli kesimlerdeki dağılışları aşağıda gösterildiği gibidir.

İşçilerin Çeşitli Kesimlere Dağılışları:

Kesimler	**%**
Tarım	17.1
Endüstri	23.2
İnşaat	9.2
Elektrik, sulama, sağlık	2.3
Ticaret, maliye, sigorta	12.2
Taşıma, ulaşım, depolama	6.3
Kamu işleri	22.0
Personel işleri	7.7
Toplam	100.0

Göçlerin başladığı 1920 yılı sıralarında İsrail halkının % 76 kadarının köylüklerde yaşamakta oldukları ve tarımla meşgul oldukları dikkate alınacak olursa 1960 yılında işçilerin böylece her kesime dengeli bir şekilde dağıtılmış ve prodüktif bir şekilde çalıştırılmış olmalarını bir başarı olarak vasıflandırmak gerekmektedir. Tarımda çalışanlar sayı itibariyle azaltılmış olmalarına rağmen bu kesimdeki çalışmaların bilimsel ve teknik icaplara uydurulmuş olması, daha önce bölgenin yiyecek ihtiyacının küçük bir kısmını sağlayabilen tarım kesiminin bugün ihtiyacın dörtte üçünü karşılayabilir bir hale gelmesine yardımcı olmuştur. İlk zamanlar yabancı sermaye de dahil olmak üzere her çeşit yatırımın teşviki ile mümkün olmuş bulunan bu gelişmeler daha sonra işçi kuruluşlarının da yatırımlara iştiraki suretiyle daha canlı bir hale gelmiştir.

Bir işçi kuruluşu olan **Histadrut (The General Federation of Jewish Labour)**'un faaliyeti gayet enteresandır. Esaslı olarak 1920 yılında faaliyet göstermeye başlamış olan bu teşkilâtın mazisi aslında 1911 yılına kadar da uzanmaktadır. 1911 yılında bir çekirdek olarak kurulmuş olan **Tarım İşçileri Organizasyonu** daha sonra **Histadrut** için bir basamak olmuştur. Bu işçi teşkilâtının en enteresan tarafı klasik bir sendikanın çalışma hudutları içinde kalmayarak, sigortacılık, sağlık kliniklerinin açılması ve örgütlenmesi, hastahaneler, nekahathaneler ile işe başlayıp kooperatifler halinde büyük ve kazançlı yatırımlara da girişmiş bulunmasıdır. Bugün Histadrut'un nakliyat, bankacılık, inşaat, kamu hizmetleri, endüstri kesimlerinde de önemli hisseleri vardır. Çalışan nüfusun % 70 ini ve İsrail nüfusunun % 58 ini bünyesinde toplamış olan bu güçlü teşkilât, ekonomik gelişmelerde de büyük roller oynayabiliyor. 1920 yılında nüfusu 100.000 civarında olan ve ilkel koşullar içinde yaşayan İsrail toplumunu 5.000 üyesi ile ele alan Histadrut, üye sayısını 1948 de 190.000 e yükseltmiş ve 1963 de ise bu sayı 827.000 olmuştur (% 10 u Arap).

Histadrut, bir işçi organizasyonu olarak tarım ve endüstri kesimindeki kooperatifler ve özel kesimle ortaklıklar halinde çeşitli işler çeviriyor. İnşaat işleri ve kamu hizmetleri kesiminde **(Building and Public Works Co.)** yalnız 1962 yılında 26.000 işçi çalıştırarak 280 milyon lira portresi olan iş başarılmıştır. **Koor** isimli bir endüstri teşekkülü aracılığı ile çeşitli fabrikalarda 9.000 işçi çalıştırılmış ve 1963 yılında 293 milyon İsrail lirası değerinde iş yapılmıştır.

Bu ana işçi kuruluşlarının yanında kooperatifler halinde iş gören çeşitli işçi kuruluşları vardır. Kısacası İsrail'de tarım ve endüstride olduğu gibi işçi kuruluşlarında kooperatifçilik hâkim bir durumdadır ve gelişmeler bunu icap ettirmiştir. Eğitim ve yardımlaşmanın ilkel bir toplumu ne suretle kalkındırabileceği İsrail işçi kuruluşlarının gelişmelerini izlemek suretiyle gayet iyi görülebilir.

Tarım ve endüstri kesimindeki hızlı gelişmeler, işçi kuruluşlarının çalışmalar için lüzumlu olan insan gücü ihtiyacını karşılamaları ile desteklenmemiş olsaydı, bugünkü başarıya ulaşılması da mümkün olmayacaktı.

Kısır ve verimsiz topraklar üzerinde ileri bir tarım, dar olanaklarını kullanarak yüksek gelirli bir endüstri kesimi kurmaya muvaffak olmuş bulunan İsrail'liler insan gücünü de hem fizik

ve hem de entellektüel düzeyde en iyi şekilde kullanarak dengeli gelişmenin örneğini vermişlerdir. Birçok ülkelerde endüstri işçilerinin öncelikle ve avantajlı bir şekilde kurulmuş organizasyonlarda toplandıkları ve tarım işçilerinin ise kendi mukadderatı ile başbaşa bırakılmış olması karşısında İsrail'deki işçi hareketinin her iki kesimde de dengeli bir gelişme göstermesi dikkati çekmektedir. Bu oluşum Agrindus anlayışının işçi gruplarına da mal edildiğini gösterme bakımından değerlidir.

Bütün kesimlerdeki dengeli gelişmeler ve işçi kuruluşlarının akılcı davranışları sayesinde İsrail'deki işsizliğin nasıl yenildiğini aşağıdaki tabloda daha iyi görebiliyoruz.

1949 - 1961 Yılları Arasında İşsiz ve Çalışan İnsan Sayıları

Yıllar	Çalışanlar	İşsizler	İşsiz %
1949	312.200	32.900	9.5
1950	442.000	31.000	6.9
1951	514.800	33.400	6.1
1952	544.900	42.300	7.2
1953	533.800	68.000	11.3
1954	556.000	54.400	8.9
1955	576.400	46.100	7.4
1956	598.700	50.600	7.8
1957	626.000	51.600	7.6
1958	658.300	40.000	5.7
1959	675.200	39.100	5.5
1960	701.800	34.000	4.6
1961	746.500	27.800	3.6

Bu rakamlar bilhassa göçler dolayısıyle vaki olan nüfus artışının iş yerlerinde absorbe edilip işe yerleştirilmeleri ve çalışan insan sayısı hızla artırılırken işsiz insan yüzdesinin düşürülmesi bakımından ulaşılmış olan başarıyı açık ve seçik olarak göstermektedir. İşçi kuruşlarının çalışmaları ve özellikle iş sahalarının işçi kuruluşlarınca yapılmış olan yatırımlarla genişletilmiş olmasının bu sonuçta geniş etkileri vardır. Bugünkü hali ile İsrail'de işsizlikten çok insan gücü yetersizliğinden söz edilmekte ve ekonomi güç kazanmış bulunmaktadır. Sonuç itibariy-

le insan gücünün tarım ve endüstri kesimlerinde dengeli bir şekilde kullanılması ve her iki kesim arasında Agrindus anlayışına uygun köprülerin kurulmuş bulunması işsizliğin yenilmesi ve güç kaynaklarının en iyi şekilde değerlendirilmesi bakımından da yararlı olmuştur diyebiliriz.

Bu ülkede tarım kesiminden, endüstri kesimine bir akım bahis konusu değildir. İşçi her iki kesimin gelirlerinden de pay almakta ve her iki kesimde de kendine düşen görevi başarı ile yaparak optimal bir gelir sağlayabilmektedir.

Agrindus anlayışına uygun çalışmanın tam örneğini vermiş olan İsrail'deki çalışmalardan çok kısa bir şekilde bahsetmiş bulunuyoruz. İsrail'de kooperatifleşmenin ön plânda oluşu, kamu kesimi ile özel kesimin de faaliyetlerini kısıtlamış değildir. Hatta kooperatiflerin, özel sermaye ile işbirliği halinde çalıştığını ve işçi kuruluşlarının da geniş yatırımlar yaparak kalkınmaya omuz verdiklerini görüyoruz. Karma ekonomi anlayışının örneğini teşkil eden İsrail uygulamaları aynı zamanda Agrindus için de en güzel örneklerden biri halindedir.

DİĞER ÜLKELERDE AGRİNDUS UYGULAMALARI:

TARIM ile Endüstri kesimleri arasında belirli bir denge kurmak ve özellikle endüstrinin üstün gelirlerinden tarım kesimini de faydalandırmak için, değişik düzene göre yönetilen çeşitli ülkelerde bizim için enteresan olabilecek örnekler verilmiş ve bazı uygulamalara da girişilmiştir. Genel olarak Birleşik Amerika ve koşulları Amerika'ya benzeyen ülkeler ile İtalya ve İtalya'ya benzeyen ülkeler arasında bazı farklar vardır. Bu farkları dikkate alarak biz Birleşik Amerika ve İtalya'yı fikri izah için birer örnek olarak kullanmak ve bu suretle de diğer ülkelerdeki Agrindus uygulamalarını kısa bir şekilde izah etmek istiyoruz.

Birleşik Amerika tarım kesiminde prodüktivite (üretgenlik) yi son derece artırmış olduğu için, bu kesimde, işsizlik baş göstermiştir. Tarımdan geçinenler üstün bir standarda göre yaşamalarını mümkün kılacak bir gelir sağladıkları halde, belirli bir süre için işsiz kalmaktadırlar. Mekanizasyonun tabiî bir neticesi olan bu işsizliğin de yenilmesi ve boş zamanların değerlendiril-

mesi gerekmektedir. Ekim sahalarının sınırlı olması bu işsizliğin tarım kesiminde yaratılacak çalışma imkânları ile yenilmesini imkânsızlaştırmaktadır.

İşte bundan dolayı Birleşik Amerika'da da endüstri kuruluşlarının kalabalık şehirleri terkederek, tarımdaki fazla insan gücünü değerlendirme maksadı ile tarım bölgelerine yerleştiklerini görüyoruz.

İtalya'da ise koşullar farklı olduğu için gelişmeler de farklı olmaktadır. Bu ülkede tıpkı bizde olduğu gibi tarım kesiminde kullanılamayan ve insanların yokluk ve sefalet içinde kalmalarına sebep olan bir işsizlik vardır. Bu insangücü potansiyeli yerinde değerlendirilmediği takdirde, zamanla oradan büyük şehirlere akmaya başlayacak ve endüstride iş bulamayan milyonlar bizde olduğu gibi, büyük şehir civarında yığılarak sosyal bir problem yaratabileceklerdir. Endüstrinin kalabalık merkezlere yakın bölgelerde kurulması ve bu insanların bu bölgelerde çalıştırılması temel ihtiyaçların karşılanması bakımından güçlükler yaratmaktadır. Çünkü kalabalık şehirlerde yiyecek maddeleri ve diğer ihtiyaçlar genel olarak daha fazla para sarfederek karşılanabilmekte, bu ise işçi ücretlerinin dolayısıyle maliyetin yükselmesine sebep olmaktadır.

Fabrikaların insangücü ihtiyacının kolayca karşılanacağı ve temel ihtiyaç maddelerinin ucuz olarak tedarik edilebildiği köylük bölgelere kurulması ise, temel ihtiyaç maddelerinin ucuz mal edilerek, işçi ücretlerinin makul bir seviyede tutulmasından başka, çevrenin kalkınmasına ve geliri düşük olan tarım kesiminin endüstri gelirlerinden faydalanmasına yol açmakta ve ekonomi üzerinde müsbet etkileri görülmektedir. Tarım kesimi ile endüstri kesimi arasında bir denge tesisi fikrine uyarlı düşen bu uygulama Agrindus felsefesine de uyarlı düşmektedir. Bundan dolayı Birleşik Amerika ve İtalya'daki bir kaç örnek yardımı ile İsrail dışında bazı ülkelerin de Agrindus uygulamalarına iltifat ettiklerini gösterebiliriz. Bu örnekler özellikle Türkiye'miz için değer taşımaktadır.

- **İşsizliğin yaygın ve işçi ücretlerinin son derece düşük olduğu bilinen Güney İtalya'da «Olivetti» firması tarafından bir fabrika kurulmuş ve bu fabrikada tahminen 300 işçinin çalıştırılması gerekmişti.**

Buna karşılık bölgede iş imkânlarının çok kısıtlı oluşu fabrikaya 20.000 insamn iş için başvurmasına sebep olmuştur. Bu 20 000 insanın hemen hepsi eğitim ve endüstride çalışmanın gerektirdiği niteliklerden mahrum kimselerden ibaret bulunuyordu. Bunlar arasında 300 kişinin seçilmesi ve iş icaplarına göre eğitilmesi başlangıçta Olivetti firması için başlı başına bir iş olmuştur. Daha önce tarım kesiminde çalışan bu insanlar zamanın değerinden habersiz kişilerdi. Hasat ve ekim mevsimlerinde bütün gün ve hatta geceleri de çalışan bu insanlar, daha sonra aylarca aylak kalmaya ve zamanlarını boş geçirmeye alışmışlardı. Bunları, endüstrinin zamana, çalışmaya ve dinlenmeye önem veren kalıpları içine sokmak hayli zor olmuştur.

Beş yıl kadar devam eden bir intikal devresinden sonra ise firma bütün bu güçlükleri yenmiş, bu ilkel insanlar endüstrinin hayli maharet ve dikkat isteyen bir dalında başarı ile çalışabilmenin gerektirdiği bütün nitelikleri kazanmışlardır. İşin garip tarafı, İtalya'dan başka Dünyanın bir çok ülkelerinde tesisler kurmuş ve değişik koşullar içinde geniş tecrübe kazanmış olan «Olivetti» firmasının bugün Güney İtalya'da tarım kesimi içinde faaliyet gösteren ünitenin en başarılı ünite olduğunu kabul ve ilân etmiş olmasıdır. Bu gün Olivetti firmasının merkez kuruluşu olan «İvrea» tesislerinde bile prodüktiviteyi artırabilmek için Güney İtalya tesisi taklit edilmeye çalışılmaktadır.

Sonucun böyle olmasına şaşmamak lâzımdır. Çünkü Güney İtalya'da işçi başta yiyecek olmak üzere, bütün ihtiyaçlarını daha ucuza mal etmekte, kalabalık İtalyan şehirlerinde çalışan işçilere nazaran daha sakin ve daha mutlu bir hayat yaşamaktadır. İşçinin aile çevresinden ayrılmamış ve ailenin dağılmamış olması onu daha mutlu bir insan haline getirmektedir. Halbuki kalabalık endüstri merkezlerinde yaşayanlar, ihtiyaç-

larını karşılamak için oldukça yüksek bir para ödemeye ve ailelerine de para göndermeye mecbur kalıyorlar. Ailenin köyden şehire taşınması ve orada yerleşmesi ise çok zaman mümkün olamamakta ve bu takdirde işçinin geliri masrafı karşılayamamaktadır. Buna karşılık Güney İtalya'da işçi geliri ile aileye oldukça tatminkâr bir yaşama olanağı sağlanabildiğini ve hatta tasarrufun mümkün olduğunu görüyoruz. Bu tasarruf ile tarım kesiminde yatırım yapılması kabil olmakta, baba veya oğul endüstride çalışırlarken ailenin diğer fertleri de aileye ait tarlalarda tarımsal faaliyet göstermektedirler.

Olivetti firmasının Güney İtalya'da bir tesis kurması, çevre halkının endüstrinin getirdiği sosyal imkânlardan faydalanmasına da yararlı olmuştur. O zamana kadar toprak sahibi olamamış bazı çiftçi ailelerinin endüstriden sağladıkları kazançla, tasarrufa yönelip, küçük de olsa bir toprak sahibi olduklarını görüyoruz. İşçinin toprak sahibi olması onu yaşadığı bölgeye daha çok bağlamakta ve aileyi mutlu kılmaktadır.

(UN, National Development Efforts, Freedom From Hunger Campaign, Rome, 1963) Bu küçük örnek, tarım ve endüstri ünitelerinin birleştirilmesi ve birlikte çalışmalarının Güney İtalya'da ulaştığı başarıyı izah bakımından büyük bir değer taşır. Nitekim Agrindus anlayışına uyarlı uygulamaların plânlı bir şekilde yürütüldüğü Güney İtalya, tıpkı İsrail gibi Dünya milletlerinin dikkatini çeken bir örnek halini almıştır.

Daha önceleri bir insanın bir yılda 150 dolar kadar gelir sağlayabildiği fakir bir bölge olan Güney İtalya, 1951 yılında başlatılan ve tarımla endüstrinin atbaşı yürütülmesini hedef tutan plânlı çalışmalar sayesinde, bugün İtalya'nın diğer bölgeleri gibi üstün bir yaşama standardına ulaşmış bulunuyor. Bu bölgede atıl kalmış olan insangücünün böylece hizmete sokulması ve üretim maksatları için değerlendirilmesinin İtal-

ya'nın tüm ekonomisi üzerinde de müsbet gelişmelere sebep olduğu muhakkaktır. Bu konuda Dr. Paulo Vicinelli tarafından hazırlanmış olan bir rapor OECD teşkilâtı tarafından yayınlanmıştır.

Rapor tetkik edildiğinde Güney İtalya'daki Agrindus uygulamaları ile bunun mutlu sonuçları hakkında geniş bilgiler almak kabil olacaktır. (Vicinelli, Paulo, Rural Area Development Programs in Italy, OECD, Documentation in Agriculture and Food, No. 66, 1964).

- Birleşik Amerika'da tarım kesiminin kalkındırılması, prodüktiviteyi hızla artıran çalışmalarla zaten mümkün olmuştur. Teknik icaplara uyularak ve tarımı makineleştirmek suretiyle vaki olan üretim artışı, bu ülkede bir tarım işçisinin kendisinden başka 25 - 30 insanı doyurabilecek bir olanağa ulaşmasına imkân hazırlamıştır. Birleşik Amerika'da endüstride çalışanların sağladıkları yıllık gelir ile tarım kesiminde çalışanların sağladıkları gelir arasındaki farklar geri ülkelerde olduğu gibi büyük değildir. Ancak çok az çalışarak ulaşılan bu üstün gelir düzeni, dolaylı bir işsizliğe yol açmış ve mevcut insangücünün de kullanılmasını gerektirmiştir. Tarım kesiminde iş imkânlarının böylece ve açıklanan sebepler dolayısıyle azalmış olması, köylerden şehirlere bir akının başlamasına yol açmış ve bu olay sosyal ve ekonomik politika bakımından sakıncalı görüldüğü için Agrindus anlayışına uyarlı bazı tedbirlerin alınması, genellikle endüstri tesislerinin kalabalık merkezlerden, endüstrileşen tarım bölgelerine kaydırılmasını gerektirmiştir.

  Amerika'da tarım kesimi içinde kurulan endüstri tesisleri çoğunlukla üstün gelir sağladığı için tarım kesiminde biriken sermayenin kullanılması ile mümkün olmuştur. Bu suretle tarım kesimi endüstrinin daha da üstün olan gelirlerine ortak olduğu için olanağı hayli artmış bulunuyor. Bugün Birleşik Amerika'da kalabalık merkezlerde

kurulmuş olan bir dev endüstri yanında onun da esaslı şekilde rekabet edebilen, tarım kesimi içine dağılmış ikinci bir endüstri kesimi vardır. Bu ikinci kesim Agrindus anlayışına uygun bir faaliyet göstermekte ve hükümetler tarafından (Rural Area Development) «RAD» programı gereğince himaye görmektedir. 1950 yılında Tennessee eyaletine bağlı olan «Johnson County» toprakların verimsiz ve dağlık olduğu bir bölgede yaşamaya mecbur kalmış insanların, köylerini terketmelerine ve büyük şehirlerde yaşamak için başka bölgelere göç etmelerine sahne oluyordu. Bu göçleri durdurmak için öncelikle County bünyesinde bir endüstri komisyonu kurulmuş ve bu komisyon bölge halkından 400.000 dolar kadar para topladıktan sonra hükümetin RAD fonundan da 106.300 dolarlık kredi sağlamaya muvaffak olmuştur. Bu imkânları kullanarak bölgede 206 işçi çalıştırabilen bir hazır elbise fabrikası faaliyet halindedir. Fabrika işçilerine yılda 500.000 dolara yaklaşık bir para ödemekte ve başka bir tesiste 135 işçi çalıştırarak bölgeye ikinci bir 500.00 dolar bırakmaktadır. Bu tesislerin bulunduğu Mauntain City, bölgenin canlı bir merkezi haline gelmiştir. Vaktiyle Johnson County'yi terketmiş ve büyük şehirlere yerleşmiş olan bazı ailelerin geri dönmelerine sebep olan bu gelişmelerin zamanla daha da hızlanacağı tahmin edilmektedir.

Birleşik Amerika'da bu ve buna benzer projelerin geniş çapta uygulandığı görülmektedir. Elde bulunan plânlarla yakın gelecekte 164,7 milyon dolarlık bir yatırım yapılacak ve bu suretle 92 bin kişiye iş imkânları hazırlanacaktır.

Fikri daha iyi izah edebilmiş olmak için Birleşik Amerika'dan başka bir örnek daha almak yararlı olacaktır. RAD projelerinin bir kısmı mahallî kooperatiflerin kurulmasını ve bu yoldan endüstri tesislerinin realizasyonunu öngörmektedir.

Bu kooperatiflerin bir çoğu bölge tarımının ih-

tiyaç duyduğu araç ve gereçleri imal eden tesisler kurmakta ve bu suretle kendi ihtiyaçlarını yakın çevrelerinden tedarik etmektedirler. Bu yoldan Birleşik Amerika'da tarım kesiminde 8 milyon insanın endüstri tesislerinde iş bulmasını sağlayacak bir projenin gelişmekte olduğunu haber almış bulunuyoruz. Tarım kesimi içinde kurulacak ve sekiz milyon insana iş imkânı hazırlayacak olan endüstri tesislerinin ayni zamanda bir eğitim merkezi olarak görev yapmaları da öngörülmüştür. Çünkü tarımın mekanize olmuş bulunması, genç kuşakların aylak kalmalarına ve özellikle tarım üniteleri içinde bir problem haline gelmelerine yol açmış bulunuyor. Bu gençleri çalıştırmak ve üretime katkıda bulunmalarını sağlamak için geri tarım bölgelerinde endüstriden başka kamu hizmetlerinin de geliştirilmesi yararlı olmaktadır.

Böylece İtalya ve Birleşik Amerika gibi yekdiğerinden farklı idare edilen ve ekonomik olanakları değişik iki ülkede de Agrindus uygulamalarının günün önemli konusu haline geldiğini ve olumlu sonuçlar verdiğini görmüş bulunuyoruz. İsraile nazaran amaçları, gelişmeleri ve sonuçları biraz farklı olmasına rağmen esasta Agrindus anlayışı bu toplumlarda da hâkim durumdadır. Bütün ileri ve ilerlemekte olan ülkeler, tarım ile endüstri arasında bir denge kurmaya ve bu suretle başarıya ulaşmaya çalışırlarken, Türkiye ve koşulları Türkiye'ye benzeyen bazı ülkelerde yalnız endüstriye yüklenmek suretiyle kalkınmanın kabil olacağı zan ve tahmin edilmekte ve yanlış bir yolda yürünmektedir. Birinci beş yıllık kalkınma plânı ile de endüstriye tarıma nazaran çok daha üstün bir kalkınma hızının tanınmış olması, Türkiye'ye yön veren kuruluşların ne kadar yanlış bir yolda olduklarını gösterme bakımından değerlidir. Bu yanlış görüş ve yönetim tarzı ekonomik ve sosyal bünyemizi ters yönden etkilediği için Türkiye bugün büyük güçlükler içindedir. Türkiye'yi kurtarmak, bir çıkar yol bulmak istenirse Agrindus anlayışına değer vermek ve meseleleri bu açıdan görmek gerekecektir.

Kooperatifçiliğin Türk köyünün kalkınmasında müsbet etkilerinin olabileceği çok önceleri düşünülmüş ve Kurtuluş sava-

şını izleyen devre içinde bazı teşebbüslere girişilmiştir. Anayasamızda kooperatifçiliğin geliştirilmesini öngören özel bir madde vardır. Devlet kooperatiflerin kurulması ve işletilmesinde halka yardımcı olmak istemiş ancak bu yardım istemi zamanla bir müdahale haline geldiği için kooperatiflerin gelişmeleri mümkün olamamıştır. Özellikle kooperatiflerin kendi kesimleri içine gömülü bir faaliyet gösterip, çalışma sahalarının dar kalışı ve çeşitli aksaklıklar ve yönetim hataları halkımızın bu müesseseye olan itimadını da sarsmış bulunuyor. Cahil halk tabakaları bilhassa Tarım kesimindeki kooperatiflere hükümetin köye kadar uzanmış bir teşkilâtı gözü ile bakmakta ve işbirliğinden kaçınmaktadırlar. Kooperatifçilikte başarıya ulaşabilmek için öncelikle Agrindus anlayışının yerleşmesi ve etkili bir hale getirilmesi gerekiyor. Bu mümkün olursa tarım kooperatifleri ve bu kooperatiflerin bir araya gelmesi ile kurulacak olan daha büyük kooperatifler, millî endüstrinin ihtiyaçlarımıza göre kurulması ve endüstrinin üstün gelirlerinden tarım kesiminin de faydalanması için yararlı olabileceklerdir. Özel sektörün halen yabancı sermaye ile kurmakta olduğu ortaklıkları, Türk kooperatifleri ile kurarak İsrail'de olduğu gibi ülke ihtiyaçlarına uyarlı bir faaliyete girmesi Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının başlangıç noktası olacaktır.

Türkiye'de kurulmuş olan kooperatifler ve özellikle tarım kooperatifleri bu iştirakleri denemişler ve maalesef beklenen sonuçları alamamışlardır. Müdahalenin ve bazı etkilerin tesirleri ile Birlikler ve Kooperatiflerin kârlı olmayan sahalarda yatırım yapmaya mecbur kalmış olmaları ile belirli bir anlayış ve felsefenin ortaklara benimsetilmemiş olması başarıyı güçleştirmektedir. Türkiye'deki kooperatifçiliğin bugünkü durumunu «Türk Kooperatifçilik Kurumu»nun en son yayınlarından incelemeye çalışalım.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİ :

TÜRK kooperatifçiliği oldukça eski bir tarihe sahip olmasına rağmen, belirli bir hedef ve felsefeden mahrum kalmış olduğu için bugüne kadar arzulanan gelişmeleri sağlayamamıştır. Türk Kooperatifçilik Kurumunun 1966 yılı sonunda Ankara'da yaptığı VI ncı Kongre'de verilen raporlar ile kurum neş-

riyatı, bize durumu açık ve seçik olarak göstermektedir. Kongre dolayısıyla kurum tarafından yayınlanan bir belgede «Kooperatif» şu şekilde tarif ediliyor.

- **Kooperatif, belli ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşanların, karşılaştıkları sorunlarla mücadele etmek üzere, hak ve vecibeleri eşitlik esasına göre bir araya gelerek örgütlenmeleridir. Ekonomik gaye güden kooperatif, demokratik mülkiyet ve kontrol esasına dayanan bir iş şeklidir. Kâr gayesi gütmeden ortaya çıkacak ek imkânları (faaliyetleri ölçüsünde ortaklar arasında dağıtmak şartiyle), onların müşterek ihtiyaçlarını karşılar, müşterek hizmetlerini görür.**
  Kooperatif ortakları tarafından müşterek yönetilen ve kontrol edilen, gördüğü hizmet karşılığında ortaya çıkan kârdan ortakların hizmetlere katılma ölçüsünde yararlandıkları, bir teşebbüs şeklidir.
  (Türk Kooperatifçilik Kurumu, VI ncı Kongre Yayınları, 1966).

Kurum bu temel ilkelere göre faaliyette bulunan kooperatiflerin 1966 yılı sonundaki durumunu aynı yayınında şu şekilde özetlemiş bulunuyor.

- **1965 yılı sonunda Türkiye'deki kooperatiflerin sayıları (5736) ya, ortak sayıları (2.126.000) e ulaşmıştır. Gerek kooperatif sayısı gerekse ortak sayısı yönünden, memleketimizde kooperatif hareketinin geniş ölçüde köylere doğru kaydığı dikkati çekmektedir.**
  Özellikle, şehir kooperatiflerinin rakamlarında büyük payı olan yapı kooperatifleri hariç tutulursa, tarım kooperatiflerinin sayı bakımından memleketimizdeki kooperatiflerin % 60'ından fazla olduğu ortaya çıkar. Tarım kooperatiflerinin ise, büyük çoğunluğunun bir Devlet kuruluşunun himayesinde olması veya ters bir yargı ile Devlet kuruluşlarının himayesindeki tarım kooperatifle-

rinin gerek sayı ve gerekse faaliyet bakımından gelişmesi önemle not edilmeldir.

1965 yılı sonunda tarım kredi kooperatiflerinin sayısı 1744'e ulaşmıştır. Yakın yıllara kadar yalnız nakdî kredi dağıtım konusunda çalışan bu kooperatifler, son üç yıldan beri ortaklarının tohum, fide, sun'î gübre, ziraî ilâç ve akaryakıt gibi üretime yararlı maddelerini aynen sağlamaktadır. Kooperatif tüzel kişiliği adına tarım makineleri temin ederek ortaklarının istifadelerine sunmaktadır. Ortak ürünlerinin değer fiyatla satılması ve aracılara giden kazançların ortaklarına mal edilmesi amacına hizmet eden ve özel kanun hükümlerine uyarak faaliyet gösteren Tarım Satış Kooperatiflerinin sayısı 1965 yılı sonunda 231'e ulaşmıştır. Bunlardan 197'si birlik halinde örgütlenmişlerdir.

Ödenmiş sermaye ve yedek akçeleri 100 milyon liraya varan bu teşekküller, bu imkânlarını daha ziyade ortak ürünlerinin işlenerek satılmasını mümkün kılmak üzere tesis, depo, fabrika gibi yatırımlara bağlamışlardır. Memleket ekonomisinde önemli yeri ve faaliyeti olan Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nin (Son dört yılın ortalaması olarak) ihracatı (değer itibariyle) genel ihracatımızın % 10'unu ve iştigal konusuna giren ürünlerin ihracatının % 20'sini bulmuştur.

1951 yılından sonra, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin inisiyatifi ile kurulmaya başlayan ve tarım kooperatiflerinin en iyi şekilde teşkilâtlandırılan ve en zenginlerinden olan 18 pancar istihsal kooperatifinin ortak sayıları (330.727) ye, özvarlıkları (100.677.490) liraya yükselmiştir.

Ortak sayıları ve özkaynakları bakımından büyük imkânlara sahip olan bu kooperatiflerin bir birlik kurmaları veya kurmalarına engel olunması hadisesi, kooperatiflerdeki kendi kendini idare imkânlarının hududunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Sayıları (15) i bulan çay istihsal, (194) ü bulan

tarımsal sulama ve (9) u bulan ormancılık kooperatifleri ile (36) civarındaki balıkçılık kooperatifleri, tarım kooperatiflerinin belli başlılarıdır. 1965 yılı sonunda kurulmaya başlayan ve sayıları süratle artan köy kalkınma kooperatifi hareketi ilgi çekmektedir.

Küçük sanat kooperatiflerinin yıl sonu itibariyle sayıları (461) olup, ortakları yekûnu (142.000) e ulaşmıştır. Bu tip kooperatiflerimiz, şehir ve kasabalarda sanatkâr yurtdaşlarımız tarafından kurulmakta ve meslekî üretim maddelerini kıymetlendirmek amacı gütmektedirler. Bunların bir Birlik etrafında toplanmaları gerekli görülmektedir. Yurdumuzda, büyük alâka görmekte olan Yapı Kooperatifleri, maalesef istismar konusu olmuş birçok yurtdaşımız mağdur duruma düşürülmüştür. Bunun başlıca sebebi, kooperatif adını alıp mahiyet itibariyle yapı şirketi şeklinde faaliyet gösteren kuruluşlardır. Yıl sonu itibariyle yapı kooperatiflerinin sayıları (1889) ve ortak sayıları (151.000) dir.

1958 yılında kurulan ilk sigorta kooperatifinin memleketimizdeki diğer eski ve kuvvetli sigorta şirketleri yanında faaliyetini gün geçtikçe geliştirmesi bir başarı olarak kaydedilmelidir. Kooperatifin ortak sayısı 1965 yılı sonunda (2000)'e yükselmiştir. Daha sonra kurulan diğer iki sigorta kooperatifi sadece acenta ve prodüktör şeklinde faaliyet göstermeyi tercih etmişlerdir. Esnaf kefalet kooperatifleri de hızlı bir gelişme seyri içindedir. 1965 yılı sonunda kooperatif sayıları (264) ve ortak sayıları ise (100.000) dir. Kooperatiflerin ortak sermayeleri (46.817.135) T.L. olup, ortaklarına 270 milyon lira kredi imkânı sağlamaktadırlar.

Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin 1954 de kurduğu bir birliğe halen (86) kooperatif dahildir.

Türkiye'de kooperatifler üzerinde işi bilimsel ve teorik yönü ile ele almış ve 1931 yılından bu tarafa faaliyet göstermekte olan

bir de «Türk Kooperatifçilik Kurumu» vardır. Atatürk'ün ilham ve desteği ile İstanbul Darülfününu'nun 7 müderrisi ve bir milletvekili tarafından kurulmuş olan kurum, bugün de ayakta ve faaliyettedir. Türk Kooperatifçilik Kurumu merkezini 1933 yılında Ankara'ya nakletmiş, daha sonra çeşitli istihaleler geçirerek bugünkü halini almıştır.

Amacı kooperatifçiliğin tarifiyle ortaya konan ilkelerin tahakkukundan ibaret olan bu kurum, Türk kooperatifçilik hareketine yön verme bakımından yararlı olmuştur. Kurum Aralık 1966'nın sonlarında VI ncı kongresini yaparak bizim için çok değerli olan ve Türk kooperatifçiliğinin bugünkü durumunun aydınlığa çıkmasına ortam hazırlayan bazı değerli raporların yayınlanmasına ve tartışılmasına da vesile olmuş bulunuyor.

Görüldüğü gibi Türkiye'de Agrindus anlayışının uygulanmasına elverişli bir kooperatifler örgütü halen mevcuttur. Fakat bu kooperatiflerin faaliyet şekli ile hükümet ve hükümetle ilişkili kuruluşların dolaylı müdahaleleri Türk kooperatifçiliğinin arzulanan kalıplara göre gelişmesini engellemiş ve temelde tarım kesimi ile endüstri kesiminin birleştirilmesi ve bu iki kesim arasında köprülerin kurulması fikri bir türlü yerleşememiştir. Düşük gelirli bir kesim olan tarım kesiminde içine kapalı bir faaliyet göstermiş bulunan Tarım Kooperatifleri bunun için halkın güvenini kaybetmiş bulunuyorlar.

Türk kooperatifçilik hareketinin geçirdiği aşamalar ile bunun neden dolayı başarıya ulaşamadığı konusu VI. ncı Kooperatifçilik Kongresi'ne sunulan raporlarda cesaretle işlenmiş ve ortaya konmuş bulunmaktadır. Ancak bizim konumuz bu değildir. Biz belirli bir nokta üzerinde durarak ısrarla Agrindus anlayışını savunma ve bu anlayışın gerçekleştirilmesinde en uyarlı ünite olarak kooperatiflerin görevlerinden söz etmek istiyoruz. Her çeşit düzen içinde başarı ile uygulanabilen Agrindus anlayışı en mükemmel şekilde kooperatifler vasıtasiyle hedefine ulaşabilmektedir. Bu kooperatiflerin iç yönetim şekli ile genel düzenin farklı oluşu önemli değildir.

Türkiye'de başarısızlık tarım kesimi ile endüstri ve hizmetler kesimi arasındaki dengesizliğe bağlı bulunmakta ve bazı çıkar gurupları yurt ekonomisinin çökmesi bahasına bu dengesizliğin devam ettirilmesini arzu etmektedirler. Bundan dolayı dengeyi bozmak için girişilen hareketler zaman zaman kooperatiflerin de

gelişmelerini baltalayıcı bir faaliyet haline gelebilmiştir. Türk kooperatifçilik hareketinin tarihi ile bugünkü durumu bizim için bundan dolayı önemlidir.

KESİMLERARASI DENGESİZLİK:

TÜRKİYE'de kesimler arasında bir denge mevcut olmadığı gibi kesimler içinde de ileri bir dengesizliğin var olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin tarım kesimi içinde, tarımla hayvancılık ve endüstri kesimi içinde ise tüketim endüstrisi ile tarım kesiminde verimi artırmaya yardımcı olabilecek araç ve gereçlerin imaliyle meşgul olan endüstri arasında bir ahenksizlik olduğunu kolayca görebiliyoruz. Tarım ile endüstri arasındaki dengenin kurulamayışında çeşitli çevrelerin çıkarlarına bağlı etkiler vardır. Son zamanlarda yabancı sermayenin de işe geniş çapta girmesi ile büsbütün bozulmuş olan bu denge, tarım kesiminde gerilemelere ve tüketim endüstrisinde ise olumsuz gelişmelere sebep olmuştur. Yabancı sermayenin daha çok üstün gelir sağlayan istikrarlı endüstri tesislerine yatırım yapmayı tarım kesiminde yatırımlar yapmaya tercih ettiği bilinmektedir. Ekonomik sömürmenin esasını teşkil eden tüketim maddeleri endüstrisi bundan dolayı Türkiye'de de hızla gelişmiş ve natta bunların bir kısmı ilkel maddelerini bile Türk tarımından satın almayarak dışardan ithal etmeyi tercih etmişlerdir (Margarin Endüstrisi). Bu suretle iki yönlü çıkarlar sağlayan ve kazandıklarının önemli bir kısmını yabancı ülkelere transfer edebilen bir endüstri ile Türkiye'nin kalkınması zaten beklenemez. Durumu daha iyi görebilmek için rakamlara baş vurmak yerinde olacaktır.

Millî gelire yaptığı katkı bakımından üç ana kesimin çeşitli yıllardaki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Türkiye Millî Gelirine Kesimlerin Katkı Payı (*)

Yıllar	Tarım (%)	Endüstri (%)	Hizmetler (%)
1927	67	10	23
1938	48	16	36
1948	53	14	33
1958	44	22	34
1961	42	23	35

(*) Gelir Siyaseti, Türk-İş Dergisi, Sayı 4, 1963 ve Koçtürk, Osman N., Tarım Endüstri Dengesi ve Agrindus Anlamı, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı 2, 1966.

Son yıllarda tarım kesiminden sağlanan gelirde yüzde itibariyle bir azalma ve endüstri kesiminde ise çoğalma görülmekte ise de bunun aldatıcı olduğunu kabul etmek lâzımdır. Çünkü endüstri geliri olarak isimlendirilen gelirlerin önemli bir kısmı gerçekte, tarımsal ürünlerin basitçe işlenmesi sonu ortaya çıkan gelirlerden ibaret bulunuyor. Bunun yanında ise yabancı ortaklıklar halinde iş gören endüstri dallarının önemli bir kısmı kuruluş sermayelerinin birkaç mislini kısa bir süre içinde kazanabilmekte ve gelirin önemli bir kısmı da dışarıya aktarılmaktadır. Hesaplamaların temelde yanlış oluşu, gelişmelerin de yanlış tanımlanmasına sebep oluyor. Gerçekte tarım ve endüstri kesimlerinin her ikisinin de birbirinden kopuk ve başıboş bir gelişme içinde bulunduklarını görüyoruz. Bu karışıklıktan özellikle bazı endüstri kuruluşları astronomik çıkarlar sağlamak suretiyle faydalanmaktadırlar. Aşağıdaki tablo bize durumu daha açık olarak göstermektedir.

Bazı Endüstri Kuruluşlarında Sermaye ve Kâr İlişkileri (*)

Endüstri Kolu	Faaliyete Geçtiği Yıl	Şirketin Son Sermayesi T.L.	1962 Yılındaki Kâr Miktarı T.L.
Ziraî İlâç Fabrikası	1957	5.600.000	45.015.000
Bitkisel Yağ Fabrikası	1952	30.000.000	141.000.000
İlâç fabrikası	1951	2.800.000	25.634.000

(*) İşverenlerden Ciddiyet İstiyoruz, Türk - İş Dergisi, Sayı 18, 1964 ve Koçtürk, Osman N., Tarım Endüstri Dengesi ve Agrindus Anlamı, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı 2, 1966

İşte Türkiye'de gelişen endüstri çoğunlukla bu karakterde ve sermayesinin birkaç misli parayı kısa bir süre içinde kazanç olarak sağlayabilen bir tüketim endüstrisidir. Bu anormal gelişmenin tarım endüstri dengesini zedelediği inkâr edilemez.

Görüldüğü gibi, Türkiye bugünkü hali ile tarım ve endüstride çalışan nüfus ve ekonomisinin gelişmesi bakımından dengesizlikler içinde bir ülke manzarası göstermektedir. Ayni dengesizlik ithalât ve ihracat arasında da dikkati çekmekte ve dış ticaret açığı devamlı olarak artmaktadır. Yabancı sermayenin sorumsuz ve başı boş hareketleri Türkiye'mizi bir pazar haline getirmiş, tüketim harcamaları devamlı olarak artarken, tarım kesimindeki üretim de hem miktar ve hem de kalite bakımından tatminkâr olamamaya başlamıştır.

İhracatın artırılması için öncelikle bu kesimde hem miktar ve hem de kalitenin düzeltilmesine ve artırılmasına ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Endüstrinin ise tarımsal ürünleri işleyerek, dış pazar ihtiyaçlarına uyarlı preparatlar haline getirmesi gerekirken, millî endüstrimiz bizden çok yabancıların üretim artıklarını işleyen bir endüstri olarak gelişmekte ve bu suretle Türk ekonomisinden çok yabancı ekonomilere yararlı olmaktadır.

Bir çok ülkede olduğu gibi bizde de kooperatifler kurulmuş ve fakat bunların çalışmaları bir temel felsefeye oturtulmadığı için, genelkurullarının inisiyatifinden çok Devlet nüfuzu kendini gösterdiğinden, bu kooperatifler de ülkemize yenilikler getirememişlerdir.

AGRİNDUS anlayışı Türkiye'ye canlılık getirecek bir görüş niteliği gösterdiğinden, biz birçok ülkenin sosyalist ve karma ekonomi düzeni içinde başarı ile uygulamaya muvaffak oldukları bu düzeni ana çizgileri ile anlatmaya çalıştık.

Ortak pazara katılmaya hazırlanan Türkiye, bugünkü koşullar içinde ileri Avrupa ülkelerinin karşısına satıcı olarak çıkamayacaktır. Son olarak İtalya'ya bazı ihracatçı firmalar tarafından ihraç edilen zeytinyağların içinde, parafin likid tesbit edilmiş olması, bundan sonra izlenecek hareket tarzı hakkında da fikir verecek bir olay olarak bizi uyarmalı ve gereken yapılmalıdır. İthalât, ihracat ve bilhassa tarımsal ürünlerin üretilmesi ile, ihracat için hazırlanması gibi işlemler, kişiler yerine, kooperatifler ve bunların meydana getireceği örgütler tarafından yapılacak olursa o zaman hükümetin kontrol görevi hafifleyecek ve bu teşekküller sorumluluklarını idrak edeceklerinden, böylece davranışlar içine girmiyeceklerdir.

Yabancı sermayenin davranışlarını kooperatiflerle ortaklık halinde daha iyi kontrol edebiliriz. Köylü, işçi ve küçük sermaye sahipleri bu düzende imkânlarını daha iyi kullanabilir ve bir taraftan da yoksulluktan kurtulup yaşama olanağı kazanırlar. Özel kesim, kooperatiflerle ortaklık halinde çalışacak olursa içine düşmüş olduğu evhamdan kurtulacak, belki biraz daha az kazanarak ve fakat kendisi kadar, topluma da huzur verecek olan bir düzen içine girmiş olacaktır. Bundan dolayı İsrail ve daha birçok toplumlarda başarıya ulaşmış olan yeni bir yönetim sisteminin bizim aydınlarımız tarafından da bilinmesinde faydalar vardır. Bu düzene girip de İstanbul ve İzmit gibi büyük şehirlerimizde yumaklaşan endüstriyi Anadolu'ya dağıtabilir ve Anadolu'daki insangücünü hem tarım ve hem de endüstri hizmetinde verimli bir şekilde kullanabilirsek, sahip olduğumuz potansiyele dayanarak kısa bir süre içinde kalkınmamamız için hiç bir sebep göremiyoruz.

Koşulların düzeltilmesi, Türkiye'deki üretimin belirli bir hedefe yöneltilmesi ve Anayasamızın tanıdığı prensiplere uyarlı bir felsefenin ekonomiye hâkim olmasına bağlı bulunuyor.

AGRINDUS düzeni bu yeni hayat görüşü için uyarlı bir düzen olabilir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz 5

KONUYA GİRİŞ 7

Tarım ve Endüstri Dengesi 16
Moral Zorunluklar 23

AGRİNDUS 27

İsrail'de Uygulamalar 28

ANAYASA VE AGRİNDUS 47

Ailenin Korunması 47

Mülkiyet Hakkı 49

Toprağın İşletilmesi 50

Kamulaştırma 51

Çalışma Hürriyeti 53

İnsanlık Haysiyeti 56

Çalışma Hakkı 57

Çalışma Şartları 58

Dinlenme Hakkı 59

Sendika Kurma Hakkı 60

Grev Hakkı 61

Sosyal Güvenlik 62

Beden ve Ruh Sağlığı 62

Eğitim Hizmetleri 63

Kooperatifçilik 64

Tarım ve Çiftçinin Korunması 65

Devlet Ödevlerinin Sınırı 66

TÜRKİYENİN GERÇEKLERİ 68

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE AGRİNDUS UYGULAMALARI ve TÜRKİYEMİZ 76

Türkiye'de Agrindus 77

İsrail'de Agrindus 79

İlk Çağlar 80

Son Gelişmeler 85

Çeşitli Üniteler 87

a) Tarım Kesimi 88

b) Endüstri Kesimi 90

c) İnsan Gücü ve İşçi Meseleleri ... 96

Diğer Ülkelerde Agrindus Uygulamaları 100

Türk Kooperatifçiliği 107

Kesimlerarası Dengesizlik 112

Şevket Ustanın Kedisi

Yazan :

Rıfat ILGAZ

Son devrin en güzel mizah hikayeleri. HABABAM SINIFI yazarı ünlü mizah üstadı Rıfat Ilgaz'ın birbirinden güzel 30 hikayesi **birarada.** Nefis bir kapak içinde 240 sayfa — Fiatı 750 kuruş.

Genel Dağıtım:
Karatekin, Ankara Caddesi 44, Cağaloğlu - Ist.

Bütün kitapçılarda bulunur.

Her evde her kadının sahip olması gereken eser

Resimli Kadın ANSİKLOPEDİSİ

Nasıl gençleşilir güzelleşilir? Dior'un pratik giyim kılavuzu. Yüz ve vücut bakımı makiyaj sanatı Kadının sağlık problemleri. Çocuk bakımı. İlk yardım kılavuzu: Ev dekorasyonu Evinizin mutfağı ve çeşitli yemek usulleri.

410 Sayfa. Fiatı 10 LİRA.

Genel Dağıtım: Kemal Karatekin

Ankara Caddesi 44 İstanbul

Bütün kitapçılarda bulunur

FANİNA
Rahibenin Aşkı

Almanya'da, Fransa'da milyonlarca satılan nefis bir tarihi roman. Aşk yasak edilen Vesta rahibelerinin cehennem hayatına benzer yaşayışları içinde seven ve sevdiği erkek için gözü kapalı ölümü göze alan aşk tanrıçası Fanina'nın maceraları.

376 sayfa, güzel bir cilt beş renkli nefis bir şömiz içinde 15 Lira, bütün kitapçılarda.

Genel Dağıtım: Kemal Karatekin

Ankara Caddesi - İstanbul